

## Indholdsfortegnelse

### Forord

Velkommen til ekskursion 2021 (JEF) .....	3
-------------------------------------------	---

### Om Ekskursion 2021

Introduktion (OLF) .....	4
--------------------------	---

Ekskursionsbefaling med deltagerliste .....	5
---------------------------------------------	---

Plan for ekskursionens faglige indhold (OLF).....	7
---------------------------------------------------	---

### Første dag. Foredrag og information inden udrykning i felten

Danmarks udenrigspolitik fra tabet af Skåne i 1660 og op til Skånske Krigs begyndelse i 1675 (PHR).....	10
---------------------------------------------------------------------------------------------------------	----

Danske og svenske flåde i 1675-79 (FWJ) .....	13
-----------------------------------------------	----

Den dansk-norske hær ved Skånske Krigs udbrud (JGA) .....	18
-----------------------------------------------------------	----

Den svenska armén inför Skånska kriget (GL).....	24
--------------------------------------------------	----

Kampene i Nordtyskland, Wismars erobring 1675 (OLF) .....	25
-----------------------------------------------------------	----

Skånes og Kristianstads erobring 1676 (OH).....	26
-------------------------------------------------	----

Kristianstads oprindelse og den danske tid (TPC) .....	29
--------------------------------------------------------	----

### Anden dag. Foredrag inden vi rykker i felten

Striderna vid Kristianstad till sommaren 1678 (OH/GL).....	31
------------------------------------------------------------	----

Krigen til søs (FWJ) .....	32
----------------------------	----

Krigen i Norge, Gyldenløvefeiden (RS) .....	44
---------------------------------------------	----

Den danske hærs felttog mod Kristianstad sommeren 1678 (OH/GL).....	48
---------------------------------------------------------------------	----

Det danske undsætningsforsøket av Kristianstad och Skepparslövs backar 1678 (GL) .....	52
----------------------------------------------------------------------------------------	----

Landgangen ved Landør 20. juli 1678 (FWJ).....	54
------------------------------------------------	----

Den danske landgang ved Landö sommeren 1678 (OH).....	55
-------------------------------------------------------	----

Åhus – borgruinen og Kungsstugan (OLF).....	56
---------------------------------------------	----

Belejringen af Kristianstad 1677 til 1678 (OH).....	57
-----------------------------------------------------	----

### Tredje dag. Foredrag før og under udrykning i felten

Truslen fra Frankrig (FWJ).....	58
Krigets afslutning (GL).....	66
Landgangen ved Råå den 29. juni 1676 (FWJ).....	68
Slaget ved Lund (JGA).....	71
Några reflektioner kring slaget vid Lund (GL).....	74

### Bilag

Skånska krigets kronologi (GL).....	75
Ældre kort over terrænet omkring Kristianstad.....	79
Kampene om Kristianstad under Skånske krig 1675–1679. Krigshistorisk Tidsskrift, nr.2 2017 (OLF).....	80

### Forkortelser

FPS	Forplejningssektionen
FWJ	Overlæge Finn-Wiberg-Jørgensen
GL	Fhv. museichef/historiker, kaptajn Göran Larsson
JEF	Formand, generalmajor Jens Erik Frandsen
JGA	Fhv. museumsleder, major Jesper Gram Andersen
LM	Överste, lokalhistoriker Leif Mårtensson
NEM	Rejsemarskal Niels Eyde Madsen
OH	Advokat, cand.jur. Ole Hald
OLF	Ekskursionsleder, fhv. museumsdirektør/oberstløjtnant Ole Louis Frantzen
PHR	Historiker Peter Hertel Rasmussen
RS	Direktør/historiker Rolf Scheen
TPC	Historiker Tommy P. Christensen

## Velkommen til ekskursion 2021

### DET MILITÆRE LÆSESELSKAB RENDSBORG



FORMANDEN

September 2021

Kære Ekskursionsdeltagere.

Læseselskabets Ekskursion 2021(EX 21) omhandler i år Skånske Krig 1675-79 og vi tager således til Skåne, nærmere betegnet Kristianstad. Jeg er utrolig glad for, at vi kan gennemføre ekskursionen og at så mange - trods udskydelse og Corona situationen – har valgt at deltage.

Jeg er sikker på, at vi alle vil få en god og udbytterig tur og at også deltagelse fra svensk og norsk side vil bidrage hertil. Som det fremgår af invitationen til EX 21 kaldes krigen 1675-79 Skånske Krig. Den udspandt sig imidlertid også i Nordtyskland, Norge og til søs, omend hovedkrigsskuepladsen var Skåne og det er da også begivenhederne omkring Kristianstad, der er målet for ekskursionen.

Det kan i skrivende stund primo august ikke udelukkes, at Covid-19 vil sætte sit præg på ekskursionen – både på museerne, hotellet og ved tog- og bustransporterne. Jeg er imidlertid sikker på, at vi ved fælles hjælp og sædvanlig hensyntagen vil komme fint omkring det.

RIGTIG GOD TUR

JENS ERIK FRANDBSEN

## Introduktion

Tabet af Skåne til Sverige ved freden i Roskilde 1658 er et afgørende vendepunkt i Danmarkshistorien. For mange danskere fortaber denne skelsættende begivenhed sig måske i historiens tåger. Ikke desto mindre bliver vi i dag - som følge af coronavirus og grænsekontrol - mindet om, at Skåne ikke længere er dansk, når vi drager østpå.

Fra at være en regional stormagt var Danmark dengang nærmest blevet en svensk klientstat, hvilket man efterfølgende af al magt forsøgte at ændre på. Med indførelsen af enevælden i 1660 blev det danske rige styrket så meget, at man turde binde an med Sverige, og Danmark forsøgte flere gange forgæves at tilbageerobre de tabte østlige provinser. Det første forsøg på en generobring af Skånelandene blev gjort under Skånske Krig 1675-79, hvor krigen rasede ikke kun i Skåne, men også i Nordtyskland, i Norge og til søs. I starten af krigen gik det godt. Store dele af Skåne blev erobret, og til søs led den svenske flåde det ene nederlag efter det andet. Sejren syntes sikker, men så tabte den danske hær slaget ved Lund, og nu tabte danskerne kampene til lands.

En upåagtet side af krigen er kampene omkring Kristianstad. Måske faldt krigens afgørelse her! Ja, hvornår skete det, og hvis man havde vundet krigen, ville Danmark overhovedet have været i stand til at fastholde Skåne? Det er nogle af de interessante spørgsmål, der er værd at fundere over i en tid, hvor kontrafaktisk historieskrivning vinder frem, og gør det endnu mere spændende at beskæftige sig med historie.

Kampene omkring Kristianstad er hovedtemaet for Læseselskabets ekskursion 2021. Skånske Krigs andre kamphandlinger bliver dog også belyst for at se begivenhederne omkring Kristianstad i et større perspektiv.

Ekskursionsmappen er en guidebog for deltagerne til fordybelse og et grundlag for spændende oplevelser ude i terrænet. Før vi drager af i felten, bliver man yderligere klædt på ved en række mindre foredrag, der perspektiverer begivenhederne på slagmarken.

Et par gange forlader vi Skånske Krig. Vi besøger en militærhistorisk perle, Artillerimuseet i Kristianstad, vi tager på en bytur i selve Kristianstad, og endelig besøger vi kortvarigt Åhus, hvor der i middelalderen lå en borg, der var Østskånes vigtigste fæstning.

Jeg takker alle bidragyderne til ekskursionsmappen samt konsulent Niels Bjerregaard og överste Leif Mårtensson, som begge har været mig til stor hjælp og inspiration. Jeg håber alle ekskursionsdeltagere vil få glæde af denne lille håndbog.

Ole Louis Frantzen

Fhv. museumsdirektør, oberstløjtnant af reserven

## Ekskursionsbefaling med deltagerliste

### EKSKURSIONSBEFALING NR. 1/2021

#### DET MILITÆRE LÆSESELSKAB RENDSBORG



#### DANSKE LIVREGIMENT

**Zonetid:** B dansk sommertid.

#### 1. Situation

- a. Truslen mod danske interesser i området skønnes minimal.
- b. Som hidtil.
- c. Forplejningssektionen tilgår i Kristianstad.

#### 2. Opgave

Vi skal i tiden 17.-19. september 2021 foretage ekskursion til Skåne med det formål at besøge steder og gennemgå begivenheder i forbindelse med Skånske Krig 1675-1679.

#### 3. Udførelse

a. Samlet plan:

17. september: Individuelt fremmøde på Københavns hovedbanegård jf. nedenfor. Fælles videretransport med afgang kl. 08.47 med Öresundstog og ankomst kl. 10.32 til Kristianstad C. Indkvartering på First Hotel Chr. IV. Foredrag og information inden udrykning i felten. Afgang med bus til Artillerimuseet. Feltfrokost og besøg i museet. Transport til Kristianstad og byvandring i kernen af Kristianstad og besøg i Store Kronohuset. Aftenen fri.

18. september: Morgen buffet på hotellet. Foredrag inden vi rykker i felten. Transport til Skepparlöv bakker. Frokostbuffet i Skepparlöv golfklub. Transport til Landö og videre til Åhus med rundgang. Transport til hotel "fri manøvre" og efterfølgende "Store Middag" på restaurant "Smaca" på Lille Torv.

19. september: Efter morgenbuffet og briefinger udrykning fra hotel og med bus til Råå, frugal feltfrokost, videretransport til Valkärra Kirke hvor den faglige del af ekskursionen slutter. Hjemrejse med bus via Lund hvorfra Öresundstoget afgår til København H med planlagt ankomst 17.29.

- b. (1) Samtlige deltagere bidrager aktivt med spørgsmål, bemærkninger og uddybende kommentarer.

#### 4. Faglig tjeneste

- a. Forplejningssektionen afvikler feltfrokoster m.v., primært ved brug af lokale naturalier. Tilrettelægger Store Middag efter formandens direktiv og i samråd med rejsemarskallen.
- b. Rejsemarskallen tilrettelægger, gennemfører og afregner transport og indkvartering.
- c. Deltagerne fremmøder individuelt fredag **17. september 2021, ikke senere end kl. 08.35, på Københavns Hovedbanegård i den store hal foran nedgangen til spor 6 hvor ekskursionsdeltagerne samles og biletter uddeles.**
- d. Medbring (1) Billedlegitimation i form af kørekort *eller* pas (2) Det blå EU-sygesikringskort og det gule sundhedskort. (3) Mundbind/munskydd er ikke rekommanderet af svenske myndigheder.
- e. Selskabet indkvarteres under ekskursionen på hotel i Kristianstad i enkeltværelser som aftalt. Indkvarteringsliste er tilgået hotellet. f.
- f. Påklædning: Casual og efter september-vejrliget. Store middag i overensstemmelse med selskabets møde dresscode (Jakke og slips).
- g. Ekskursionsmapper udleveres ved toget.
- h. Efter hjemkomst modtages relevante, privatoptagne digitalfotos med tak af ekskursionsledelsen.

#### 5. Signaltjeneste

- a. Ekskursionschef: Jens Erik Frandsen, tlf. +45 2124 9884
- b. Ekskursionsleder: Ole L. Frantzen, tlf. +45 2055 0110
- c. Rejsemarskal: Niels Eyde Madsen, tlf.: +45 4080 1416
- d. Forplejningssektionsleder: Per Brix Knudsen, tlf.: +45 4976 1217
- e. Hotel: First Hotel Christian IV, Västra Boulevarden 15, S-291 31 Kristanstad, tlf. + 46 4420 3850, Email [christianiv@firsthotels.se](mailto:christianiv@firsthotels.se).

JENS ERIK FRANDBSEN

#### Deltagere:

Bærentzen	Lars	Knudsen	Per Brix
Christensen	Tommy P.	Madsen	Palle
Eggers	Otto	Madsen	Niels Eyde
Flindt	Bo	Matthiessen	Søren
Frandsen	Jens Erik	Nielsen	Laust Nyvang
Frantzen	Ole Louis	Schilling Hansen	Jørgen
Funder	Ole	Stangegård	Christian
Gram-Andersen	Jesper	Svaneberg	Jørgen
Hagensen	Frants Hagen	Tandrup	Flemming
Hald	Ole	Wiberg-Jørgensen	Finn
Hansen	Arne H.	Larsson	Göran (S)
Jensen	Asbjørn	Mårtensson	Leif (S)
Jørgensen	Tim Sloth	Scheen	Rolf (N)

## Plan for ekskursionens faglige indhold

Emne	Sted	Varighed	Ansvarlig
<b>1. dag</b>			
Afrejse med tog fra Kbh. til Kristianstad (afg. Kbh. 0847, ank, Kristianstad 1032)		0845 -1045	NEM
Ankomst/indkvartering	First Hotel Chr. IV	1045-1130	NEM
Velkomst	First Hotel Chr. IV	1130-1135	JEF
Foredrag:	First Hotel Chr. IV	1135-1230	OLF
Introduktion til ekskursionen		5 min.	OLF
Den danske og svenske flåde ved krigens start		10 min.	FWJ
Den danske hær ved krigens start		10 min.	JGA
Den svenske hær ved krigens start		10 min.	GL
Kampene i Nordtyskland 1675		5 min.	OLF
Skånes og Kristianstads erobring 1676		15 min.	OH
Transport til Artillerimuseet		1230-1300	OLF/LM/GL
Feltfrokost	Artillerimuseet	1300-1400	FPS
Rundt i museet	Artillerimuseet	1400-1515	OLF/LM
Transport til Kristianstad		1515-1545	OLF/LM/GL
Byvandring	Kristianstad	1545-1700	TPC
Besøg i Stora Kronohuset	Kristianstad	1700-1730	OLF/LM
Aftenen fri			
<b>2. dag</b>			
Morgenspisning	First Hotel Chr. IV	0800-0900	NEM

Foredrag:	First Hotel Chr. IV	0900-1030	OLF
Kampene ved Kristianstad til sommeren 1678		20 min.	OH/GL/LM
Søkrigen 1675-79		20 min.	FWJ
Krigen i Norge		20 min.	RS
Undsætningen af Kristianstad juli 1678		15 min.	OH
Pause		15 min.	
Transport til Skepparlöv bakker		1030-1100	OLF/LM/GL
Skepparlöv bakker		1100-1230	OH/LM/GL
Frokost Skepparlöv Golfklub		1230-1330	FPS
Transport til Landö		1330-1415	OLF/LM/GL
Den danske landgang ved Landö		1415-1445	FWJ/OH/GL
Transport til Åhus		1445-1515	OLF/LM/GL
Rundt i Åhus – borgruinen og Kungsstugan		1515-1545	OLF
Transport til Kristianstad		1545-1630	OLF/LM/GL
Hvil/omklædning		1630-1900	NEM
Store middag i Kristianstad		1900 -	NEM

### **3. dag**

Morgenspisning/rømning af værelse	First Hotel Chr. IV	0800-0930	NEM
Foredrag mv.	First Hotel Chr. IV	0930-1100	OLF
Truslen fra Frankrig		20 min.	FWJ
Krigens afslutning		10 min.	GL
Paneldiskussion: GL/LM/OH		60 min.	OLF
- Krigens afgørelse – hvor og hvornår?			
- Kunne Danmark fastholde en erobring af Skåne?			



Afrejse/transport til Råå		1100-1245	OLF/GL
Landgangen ved Råå		1245-1300	FWJ
Feltfrokost ved Råå		1300-1430	FPS
Transport til Valkärria kirke		1430-1500	OLF/GL
Slaget ved Lund	Valkärria kirke	1500-1545	GL/JGA
Afslutning på ekskursionen	Valkärria kirke	1545-1600	JEF
Hjemrejse med bus og tog fra Lund til Kbh.		1600-1729	NEM

### Forkortelser

FPS	Forplejningssektionen
FWJ	Overlæge Finn Wiberg-Jørgensen
GL	Fhv. museichef/historiker, kaptajn Göran Larsson
JEF	Generalmajor Jens Erik Frandsen
JGA	Fhv. museumsleder, major Jesper Gram Andersen
LM	Överste, lokalhistoriker, Leif Mårtensson
NEM	Major Niels Eyde Madsen
OH	Advokat, cand.jur. Ole Hald
OLF	Fhv. museumsdirektør/oberstløjtnant Ole Louis Frantzen
RS	Direktør/historiker Rolf Scheen
TPC	Tommy P. Christensen

## Danmarks udenrigspolitik fra tabet af Skåne i 1660 og op til Skånske Krigs begyndelse i 1675

Et godt udgangspunkt for bedømmelsen af Danmarks udenrigs- og sikkerhedspolitiske stilling i årene op til udbruddet af Skånske Krig i 1675 kunne være det skel i Europas historie, som den Westfalske Fred satte efter den aldeles ødelæggende Trediveårskrig i 1648. Her fik Sverige oven på sin succesfulde deltagelse i felttogene under Trediveårskrigen under kong Gustav Adolf V bekræftet sin status som en nordeuropæisk stormagt. Med indlemmelsen af udstrakte landområder i Nordtyskland i Sverige som Forpommern, Rügen, Wismar og Bremen betød den Westfalske Fred en markant styrkelse af det svenske Østersø-monarkis stilling i Nordeuropa og samtidig en væsentlig forringelse af Danmarks sikkerhedspolitiske situation.

Fredsslutningerne af de efterfølgende krige med Sverige i form af Roskilde-freden fra 1658 og Københavns-freden fra 1660 (som bekræftede Roskilde-fredens bestemmelser), betød en regulær lemlæstelse af det danske monarki. Danmark måtte afstå alle de gamle danske områder øst for Øresund (bortset fra Bornholm), ligesom Norge måtte afstå Bohus Len nord for Göteborg til Sverige. Hertil kom, at hertugdømmet Gottorp i Slesvig blev anerkendt som en suveræn stat og herefter etablerede sig som en selvstændig stat midt i den omgivende danske stat. Oveni kom, at krigen efterlod et økonomisk og demografisk udpint Danmark.

Det forhold, at Danmark havde måttet afstå Skåne, betød, at adgangen til Østersøen gennem Øresund nu ikke længere var et rent danske anliggende, men et anliggende mellem to rivaliserende magter. Denne udvikling blev af de to maritime stormagter i datidens Europa, nemlig England og Nederlandene, bedømt positivt. Årsagen var, at for begge var adgangen til Østersøen en ufravigelig betingelse for den fortsatte udbygning af deres maritime magtstilling. For begge landes behov for både tømmer, hamp og tjære til skibsbygningen blev dækket af leverancer fra Pommern og Livland. Det forhold, at der ikke længere var tale om en magt, som alene kunne kontrollere adgangen til Østersøen, bekom dem derfor ganske vel. Denne vinkel belyser samtidig noget andet, nemlig at udviklingen i Østersøen ikke længere (og i modsætning til de foregående århundreder) var et snævert anliggende alene for kyststaterne i regionen, i dette tilfælde Danmark og Sverige, men nu var blevet et europæisk anliggende – noget, det fortsatte med at være helt op i vor tid.

For de danske konger i de følgende år, det være sig Frederik III eller Christian V, var hovedmodstanderen i hele perioden Sverige og det udenrigspolitiske ledemotiv revanche og generobring af de tabte områder. Derved kom Danmark til at stå som en revanchistisk magt, som ikke kunne slå sig til tåls med de magtforskydninger, som var en følge af Roskilde-freden. Sverige derimod stod som en tilfredsstillet stormagt, idet den svenske statsledelse erkendte, at tiden var løbet fra den ekspansive og aggressive opbygning af det svenske Østersø-imperium med samtidig uddistancering af Danmark. Dette mål var nu nået. Nu gjaldt det om at fastholde det vundne.

Det danske revanchemotiv var således et mål, som allerede fra begyndelsen var svært at nå. For sagen var den, at Danmark ikke med egne kræfter kunne gøre sig håb om at besejre Sverige og generobre Skåne. En alliance med en af de europæiske stormagter ville være nødvendig, og her var der to muligheder: det kunne være en alliance med kontinentets stærkeste militærmagt Frankrig. Men Frankrig, som nu stod som garantimagt af denne westfalske fredsslutning sammen med Sverige, var traditionelt allieret med Sverige og ønskede svensk støtte i sin del-og-hersk politik over for de forskellige tyske stater. Hertil kom, at landmagten Frankrig - i modsætning til England og Nederlandene - ikke betragtede Østersøen som en hovedprioritet i fransk udenrigspolitik. Frankrig var således ikke den mest optimale alliancepartner for Danmark. En anden mulighed kunne være en alliance med England eller Nederlandene - eller den nye magt syd for de svenske besiddelser i Nordtyskland, nemlig Brandenburg, som sammen med Nederlandene var modstander af svensk enedominans i Østersø-området, hvilket måske på sigt kunne åbne op for nye muligheder.

Årene efter 1660 var derfor præget af fortsatte afdækninger af, hvad der på det alliancepolitiske plan rent faktisk var opnåeligt for en småstat som Danmark. I 1661 blev der således afsluttet en løst forsvarsaftale og en handelstraktat med England, som i 1663 blev fulgt op af en dansk-fransk venskabstraktat med en hemmelig tillægsaftale, som bestemte begge landes militære forpligtelser i tilfælde af et svensk angreb på Danmark. Med denne traktat, som i det følgende tiår var grundsten i dansk udenrigs- og sikkerhedspolitik, var det lykkedes Danmark at få svækket det svensk-franske tillidsforhold og samtidig forøge Danmarks sikkerhed. Hertil kom et forsvarsforbund med Nederlandene fra 1649, som fortsat var gældende.

Det afgørende øjeblik kom i 1672, hvor Ludvig XIV angreb Nederlandene; nederlænderne fik imidlertid bremset den franske offensiv, hvilket åbnede op for intensive bestræbelser for at finde forbundsfæller, som kunne komme Nederlandene til hjælp. En koalition med deltagelse af Nederlandene, Brandenburg, og den tyske kejser m.fl. begyndte at aftegne sig. Herover for stod Frankrig og lande som Sverige og Hannover, som var allieret med Frankrig.

For Danmark var problemet, hvilket side man burde tilslutte sig. I statsledelsen argumenterede bl.a. Griffenfelt for at den bedste løsning på langt sigt ville være tilslutning til Frankrig for derved at isolere Sverige og derved mindske den svenske trussel. Herover stod kongen og bl.a. de højere officerer i hans nærhed, som argumenterede for, at Danmark burde tilslutte sig koalitionen omkring Nederlandene og Brandenburg med den begrundelse, at der var åbenbare interesse modsætninger mellem disse to stater og Sverige i Østersø-området – hvilket ville være til Danmarks fordel.

På den baggrund tilsluttede Danmark sig i 1674 den nederlandske koalition ud fra ønsket om revanche for de danske nederlag i de sidste dansk-svenske krige. Det er dog værd at understrege, at en konflikt mellem Danmark og Sverige netop på dette tidspunkt hverken var ønsket af den danske statsledelse eller af Sverige; sagen var i imidlertid den, at begge lande med deres tilslutning til, hvad der nu var blevet to stridende europæiske koalitioner, havde valgt at indordne sig under de større magter i begge koalitioner og dermed også disses strategier for, hvorledes krigen skulle føres.

Det afgørende moment for Danmark var Brandenburgs tilslutning til den nederlandske koalition; for næste træk var, at Ludvig XIV pressede Sverige til fra sine nordtyske besiddelser at gå i krig med Brandenburg for at binde de brandenburgske tropper og derved aflaste Frankrig. Det medførte til gengæld krav fra Brandenburg om, at Danmark også bandt de svenske tropper i Nordtyskland. Efter at Brandenburg ved slaget i Fehrbellin havde tilføjet Sverige et betydeligt nederlag, lykkedes det danskerne at erobre Wismar. Men om det var ensbetydende med, at det så ville blive nemmere at opnå det, der var hovedbevæggrund for den danske indtræden i krigen, nemlig generobringen af Skåne også efter opnåelsen af søherredømmet ved slaget i Køge Bugt i 1677 er en anden sag!

## Danske og svenske flåde i 1675-79

### Danmark-Norge

Efter 1660 ønskede Danmark at genvinde de provinser landet havde mistet i Ø ved freden i København, først og fremmest Skåne, Halland, Blekinge og Bohuslen. Bornholm havde selv kæmpet sig tilbage til Danmark. Derudover stræbte Danmark efter at knægte de gottorpske hertugers svenskvenlige selvstændighed. Men i bevidsthed om Danmark-Norges svaghed var kong Frederik III forsigtig i sin udenrigspolitik mens man langsomt genopbyggede flåden og hæren. Genopbygningen tog fart under sønnen, Christian V, som savnede faderens erfaringer og, støttet af sine generaler, ønskede en aggressivere udenrigspolitik mens kansleren Peder Griffenfeld forgæves stræbte efter en tilnærmelse til Ludvig XIV's Frankrig. I 1674 sluttede Danmark sig til Frankrigs fjender i en alliance med Brandenburg, Nederlandene, den habsburgske tysk-romerske kejser og Spanien, og dette ledte efter svensk indgriben mod Brandenburg til dansk krigsdeltagelse i 1775.

**Ledelse:** Admiralitetskollegiet med Rigsadmiral Henrik Bjelke som præsident, Rigsviceadmiral Cort Sivertsen Adeler, Holmens admiral Niels Juel som med stor dygtighed stod for flådens opbygning, viceadmiralerne Marquor og Jens Rodsten, viceadmiral Christian Bielke og senere schoutbynacht Henrik Span. Efter Cort Adellers død i 1675 blev den nederlandske viceadmiral Cornelis Tromp indkaldt som Rigsviceadmiral, i 1676 sekunderet af schoutbynacht Philips van Almonde og siden viceadmiral Willem Bastiansen Schepers. I 1678 blev Cornelis Tromp takket af og Niels Juel Rigsviceadmiral.

**Flådens opgaver:** Opnå søherredømme i danske indre farvande og beskytte sejladsen mellem øerne og Danmark og Norge. Forhindre svenske transporter mellem Sverige og Nordtyskland, og forhindre forening af Göteborgeskadren med den svenske hovedflåde fra Dalarö, sikre absolut søherredømme i Øresund. Bekæmpe og reducere den svenske flåde

**Mandskab.** Udover uden- og indenrigs sejlads på danske skibe havde mange dansk-norske søfolk og befalingsmænd såvel som officerer – inklusive Cort Adeler, Niels Juel, Christian Bielke og Henrik Span – tjent i den nederlandske flåde i dens krige med England. Disse havde således krigserfaring, havde lært disciplin og nødvendigheden af gensidig støtte under kamp. Desuden havde adskillige danske orlogsskibe nederlandske officerer.

**Baser:** Bremerholm i København var Flådens hovedbase, mens skibene blev bygget flere steder eller købt i udlandet, især Nederlandene.

## Skibe. Antal og deplacement.<sup>1</sup>

Tons	1675		1680	
	Antal	1000 tons	Antal	1000 tons
2001-2500				
1501-2000	4	6,7	3	5,1
1001-1500	9	11,5	12	15,0
501-1000	11	8,1	18	13,0
100-500	10	3,0	20	6,0
<b>Total</b>	<b>34</b>	<b>29,2</b>	<b>53</b>	<b>39,1</b>

Brandere 13 og bevæbnede handelsskibe: 3-4

I overensstemmelse med Jan Glete anføres ikke antal stykker. Dels fordi oplysningerne herom er usikre og kun sjældent anfører kaliber – og der er betydelig forskel på en bredsidevægt fra 8 pundige, 12 pundige eller 24 pundige kanoner – dels fordi det bogførte og det reelle antal stykker i et orlogsskib ikke altid var sammenfaldende.

Niels Probst anfører om flådens genopbygning at mens man siden Christian IV overvejende havde bygget efter engelske metoder, indførtes efter 1663 den billigere hollandske byggemåde. I Sverige havde man hidtil udelukkende fulgt hollandske metoder, men indkaldte nu engelske bygmestre. Derefter byggede svenskerne en serie tredækkere, der var betydeligt større og kraftigere armeret end de todækkere man samtidig byggede i Danmark. Tre af disse skibe gik tabt i Ølandsslaget i 1676, men de skibe Niels Juel rådede over i Køge Bugt 1677, var stadig gennemgående mindre, svagere armerede og dårligere sejlene end de svenske. Niels Juels hovedskibe var kun lidt større end dem der blev bygget under Christian IV, men de havde 13 porte i laget og førte omkring 80 kanoner,



<sup>1</sup> Glete, Jan: Navies and Nations. Warships, Navies and State Building in Europe and America 1500-1860. Vol. I-II. Stockholm 1993

hvilket ikke kan have gavnet sejlegenskaberne.<sup>2</sup> De var imidlertid nyere og generelt i bedre stand

### Den nederlandske flåde

Allerede i det første krigsår, 1675, kom syv nederlandske orlogsskibe under kommandør Jakob Binckes i nogle sommermåneder til hjælp for den danske flåde, og året efter 12 orlogsskibe under Philips van Almonde plus yderligere fem da denne blev afløst af Cornelis Evertsen. I 1677 var hjælpeflåden forsinket, men nåede frem den 2. juli 1677 med viceadmiral Willem Bastiansen Schepers som chef for 10 orlogsskibe plus nogle mindre skibe.<sup>3</sup> I 1678 forhindrede fredsforhandlinger med Frankrig nederlænderne i at sende nogen hjælpeflåde.

**Skibe.** Antal og deplacement.<sup>4</sup>

Tons	1675		1680	
	Antal	1000 tons	Antal	1000 tons
2001-2500				
1501-2000	2	3,1	2	3,1
1001-1500	30	36,4	27	33,4
501-1000	48	37,6	40	21,0
100-500	30	10,6	24	8,0
<b>Total</b>	<b>110</b>	<b>87,7</b>	<b>93</b>	<b>65,5</b>

Brandere 55

Det ses at de nederlandske orlogsskibe var forholdsvis små. Dertil var de bygget med lange, rette bundstokke, altså næsten flad bund, men stærkt indfaldende middelspant for at kunne flyde i de grunde nederlandske farvande, og det gjorde dem til mådelige sejlere. Til gengæld var såvel officerer som mandskab krigsvante fra talrige kampe med engelske og franske orlogsskibe.

### Sverige

Efter Carl X Gustavs død i 1660 ønskede den mindreårige Carl XI's formynderskabsregering fred og konsolidering af det allerede vundne fremfor yderligere ekspansion, dette for at undgå skatteøgning eller reduktion. Sverige investerede i søfart, langsom industriel vækst, told fra besatte provinser, plus et ønske om at sikre subsidier fra andre lande (Frankrig). Resultatet var usikker udenrigs-, finans- og flådepolitik. Mens hæren ikke blev øget, byggede man ganske vist skibe, og

<sup>2</sup> Probst, Niels M: Nordisk søtaktik i 1500- og 1600-tallet - og Slaget i Køge Bugt den 1. juli 1677. Marinehistorisk Tidsskrift 1992, 4

<sup>3</sup> Barfod, Jørgen H, Niels Juels Flåde, s. 42 ff. København 1997

<sup>4</sup> Glete, J: Navies and Nations

flåden i 1672 var i tonnage 50 % større end Carl X Gustavs flåde i 1660. Men flåden manglede sejl, tovværk og kanoner, en mangel man for sent søgte at rette op i årene mod 1675 da traktater og franske subsidier tvang Sverige til at angribe Brandenburg som Frankrigs allierede i landets krig mod Spanien, Nederlandene og Brandenburg.

**Ledelse**, I modsætning til tidligere blev Admiralitetskollegium under Carl XI's umyndighed fra 1660'erne styret af adelige uden maritim erfaring, søofficerer, også admiraler, blev forhindret i at nå til tops. I 1675 var Gustaf Stenbock Rigsadmiral. Han blev året efter afløst af Lorentz Creutz, en dygtig administrator, kun helt uden sø- eller landmilitær erfaring, men som sekundant havde han den erfarne søofficer adm. Claes Ugglå. Henrik Horn blev rigsadmiral efter Creutz' død i 1676, men var som sine forgængere landmilitært uddannet og uden erfaring med kommando over en orlogsflåde. Han blev i 1678 afløst af Hans Wachtmeister. Adm. Eric Sjöblad var chef for Göteborgeskadren,

**Flådens opgaver**: At forhindre fjendtlig søtransport af hærenheder, blokere havne mod armerede handelsskibe, sikre søtransport til og fra Svensk Pommern og landsætte egen hær på strategisk vigtige lokaliteter og forsyne den, samt endelig blokere eller ødelægge fjendtlige søstridskræfter.<sup>5</sup>

**Mandskab**. Man havde søfolk, koffardisøfolk og fiskere, men de var i fredsårene efter 1660 ligesom officererne vidtgående uden træning til orlogs. Fredstidstræning kendte man ikke til, og kun få gjorde tjeneste i udenlandske flåder.

**Baser**: Dalarö, (Stockholm) Göteborg, Wismar. Man savnede en base i den S-lige Østersø selvom det var tydeligt at der var det vigtigste sømilitære operationsområde, og skønt man havde haft gode erfaringer med brug af Wismar i 1644-45 og Landskrona i 1658-60.<sup>6</sup>

**Skibe**, antal og displacement.<sup>7</sup>

Tons	1675		1680	
	Antal	1000 tons	Antal	1000 tons
2001-2500	1	2,3	0	0
1501-2000	1	1,8	1	1,7
1001-1500	12	15,5	8	10,6
501-1000	20	13,6	10	7,0
100-500	7	2,2	9	2,1
<b>Total</b>	<b>41</b>	<b>35,2</b>	<b>28</b>	<b>21,4</b>

<sup>5</sup> Glete, J. Swedish Naval Administration 1521-1721, Resource Flows and Organisational Capabilities, s 113, Brill 2010

<sup>6</sup> Ibid, s 117f

<sup>7</sup> Glete, J: Navies and Nations.



Resultatet af søkrigen var at den nominelt større svenske flåde klarede sig dårligt. I 1675 nåede den aldrig den S-lige Østersø, og da flåden året efter tidligt stak ud fra Dalarö mod den forenede dansk-norsk-nederlandsk flåde blev resultatet selvforskyldt katastrofe. I 1677 var disciplinen forbedret såvel som evnen til at udføre en ordre, men i kampene med den dansk-norske flåde resulterede manglende færdighed i en endnu større katastrofe.<sup>8</sup>

Jan Glete skriver herom (min oversættelse): ”Søkrigen med Danmark og Nederlandene fra 1675 til 1679 var en ulykke for den rekonstruerede svenske flåde. Man må alvorligt spørge sig om officererne til fulde forstod at håndtere en flåde af store skibe under kamp således at man fik det bedst mulige ud af deres ildkraft og robusthed. Flåden mistede 23 orlogsskibe (100 tons eller mere) på tilsammen ca. 17.500 tons og flere mindre skibe i kamp med fjenden og pga. skibbrud eller ulykker. Tabene inkluderede de to største skibe, STORA KRONAN (2.300 tons) og SVÄRDET (1.700 tons) så vel som ÄPPLET (1.400), NYCKELN (1.450) plus MARS, JUPITER, DRAKEN og ST. HIERONIMUS på 1.100-1.250 tons. Desuden gik otte handelsskibe tabt, lejet som krigsskibe. Svenske orlogsskibe og lejede handelsskibe på tilsammen ca. 13.000 tons blev tilført den danske flåde som voksede til næsten 40.000 tons uden større nybygning under krigen”.<sup>9</sup>

---

<sup>8</sup> Glete, J: Swedish Naval Administration, s 118

<sup>9</sup> Ibid, s 423

## Den dansk-norske hær ved Skånske Krigs udbrud

Det dansk-norske monarkis hærstyrker bestod af hæren i Danmark og Hertugdømmerne samt hæren i Norge. Christian 5.s halvbror Ulrik Frederik Gyldenløve (1638-1704), der var statholder i Norge 1664-1699 førte den norske hær med succes i ”Gyldenløvefejden” 1675-1679. Et norsk synspunkt var, at Skånske Krig en betinget sejr for Danmark-Norge og en betydelig sejr for den norske hær.<sup>10</sup>

### ØVERSTE LEDELSE<sup>11</sup>

**Den anden enevældige og første arvekonge** over rigerne Danmark og Norge, hertug til Slesvig og Holsten m.v., **Christian 5.** (1646-1670-1699) rådede i Statens øverste ledelse over **institutioner** som Geheimerådet, Højesteret, Kongens Kansler (Storkansleren), Danske Kancelli, Tyske Kancelli og Skatkammerkollegiet (Rentekammeret). Hertil kom Krigskollegiet (sekretær Herman Meier), Admiralitetskollegiet og Kommercekollegiet. Endvidere fandtes Landetatens Kommissariat (Generalkrigskommissariatet) og Søetatens Kommissariat (Marinens Rentekammer). Organisationen udvikledes og under indtryk af krigen tilpassedes organisationen, og i 1674 oprettedes et fælles Generalkommissariat for Hæren og Flåden.

**Kongen** opholdt sig ved felthæren og var dermed dennes reelle højst kommanderende med en nominal overgeneral. Førervirksomheden udøvedes overordnet i ”**Krigsrådet**”, der samledes ad hoc under Kongens forsæde og med ovennævnte Herman Meier som **Sekretær** (generalauditør senere Kongelig Kommissær). De to var gennemgående i hele forløbet og kompletterede hinanden ud fra forskellige forudsætninger. Juristen Meier havde en fænomenal arbejdskraft og udfyldte for så vidt en stabschef og flere adjutanter job. Med Meier som mødeleder fulgte **stabsproceduren** nærmeste den moderne fempunktsbefaling, idet Meier efter forudgående konference med Kongen i Krigsrådet fremlagde skriftlige ”propositioner” indledt med efterretninger om fjenden, forholdene på egen side på krigsskuepladserne Sydgrænsen, Skåne og den Norske grænse samt forplejningsforholdene. Propositionerne var en opfordring til generalerne om at udtale sig om de næste operationer. Deltagere var foruden overgeneralen de ældste ned til og med generalløjtnanterne samt tilstedeværende højeste embedsmænd. Efter votering omsattes resultatet af Meier i en kortfattet konklusion, der efterfølgende blev omsat i ordrer underskrevet af Kongen. Ikke tilstedeværende historikere har anfægtet beslutsomheden i dette arrangement.

Den erfarne og højt kvalificerede feltherre Hans Schack afgik svækket af sygdom ved døden i 1675, og under krigen 1675-1679 havde den danske hær en uheldig udskiftning, idet en halv snes generaler successivt bestred posten som **overgeneral** under Kongen. I modsætning til den svenske hær med adelige svenske officerer og nationale soldater ønskede den danske enevælde i øvrigt med få

---

<sup>10</sup> Nordmændene havde sejret over svenske hære i åbent slag, stormet stærke fæstninger, og det norske artilleri skød under Bohus belejring forbavsende sikkert ifølge den svenske kommandant. Det bør dog bemærkes, at den norske hær havde den letteste opgave. Svenskerne havde samlet deres bedste tropper på hovedfronterne i Skåne og Tyskland. Krigen øgede nordmændenes selvtillid - Generalmajor Bjørn Christophersen: ”Forsvarets plass i norsk historie” (Forsvarets Krigshistoriske Afdeling, Oslo 1976) ref. Professor Sverre Steen

<sup>11</sup> K.V. Nielsen: ”Dansk strategi og føring” i Askgaard, Finn og Arne Stade (red.): ”Kampen om Skåne (1983), p. 165ff

undtagelser ikke medlemmer af den danske adel på de øverste poster. Generelt var de af Christian 5. udpegede overgeneraler krigserfarne professionelle officerer fra de tyske lande med tidligere bl.a. svensk tjeneste. Et potentiale var den ansete, krigserfarne dansk-skånske adelsmand Niels Pallesen Rosenkrantz (1627-1676), der blev udnævnt til generalløjtnant for sin indsats som chef for centrumets første linje ved Wismars erobring; imidlertid faldt generalløjtnant Rosenkrantz allerede ved erobringen af Helsingborg.

## HÆRENS STYRKETAL

Hæren, der havde kæmpet under svenskekrigene 1657-1660, var ikke i god stand, men med Christian 5.s tronbestigelse skete der et brat omslag i denne situation. Kun fem dage efter Frederik 3.s død modtog Krigskancelliet den 14. februar 1670 en kongelig ordre om snarest at indgive betænkning over landforsvarets tilstand og forslag til rigernes fremtidige defension. Også for flådens vedkommende øgedes aktiviteten med tronskiftet, således at flåden i 1674 bl.a. kunne mønstre 21 linjeskibe og 12 fregatter<sup>12</sup>.

VÅBENART	UNDERAFD <sup>13</sup>	REGIMENTER	HOVEDER	INVASION	REST
KAVALERIET		16 R (5H +9N +2DR +2ROSTJ)	9.200	5.500	3.700
INFANTERIET	308 x KMP	22 REG (11H +11N)	25.000	8.700	16.300
FELTARTILLERIET	48 x FELTKN o.l.		200	200	0
<b>SUMMA DK-S-H<sup>14</sup></b>			<b>34.400</b>	<b>14.400</b>	<b>20.000</b>

KAVALERIET	6 x KMP	2 REG (1N +1DR)	1.400		
INFANTERIET	32 x KMP	8 REG (1H +7N)	10.600		+3.000 RES
ARTILLERIET	26 x FELTKN o.l.		100		
<b>SUMMA NORGE<sup>15</sup></b>			<b>12.100</b>		

<b>SUMMA DANSK-NORSKE HÆR EFTER OPRUSTNINGEN 1676</b>			<b>47.500</b>		
LANDEVÆRN & BORGERVÆRN i DK			XY.000		+ 3.000 RES NO

<sup>12</sup> Halfdan Barfod: "Vor Flåde i Fortid og Nutid", p. 157 efter K.V.Nielsen-1975

<sup>13</sup> AFD = Afdeling, DR = Dragon, ESK = Eskadron, FELTKN = Feltkanon, H = Hvervet, KMP = Kompagni, N = national, REG = Regiment, RES = Reserve, ROSTJ = Rostjenesten, ST = Stab

<sup>14</sup> Finn Askgaard i Askgaard & Stade, p.77f samt Jensen-1900, p. 42f & p.101f. Poul Cohrt i Askgaard & Stade, p.117 beregner invasionsstyrken uden artilleri og generalstab til 14.000 mand

<sup>15</sup> Pål Thorrud i Askgaard & Stade, p.285ff samt Jensen-1900, p.15

Hæren bestod af hvervede og nationale udskrevne soldater og var stærk på kavaleri. Efter Arméplanen juni 1675 og den følgende oprustning var styrken omtrent sammensat som vist i nedenstående skema omkring krigsudbrud 1676. Ligesom tabstal er der en usikkerhed om de faktiske forhold set i lyset af kilderne samt opfyldelse af normer, dekrement, syge, osv. Eksempelvis skulle de beregnede 308 kompagnier af infanteriet udgør ca. 30.800 mand, men den reelle styrke er anført til 25.000. Stab, ingeniører, træn og sanitet, fæstningsartilleri m.v. er ikke medtaget, og der er forbehold for tallene for Artilleriet. Tallene er derfor afrundede. **Invasionsstyrken** i Skåne 1676 udgjorde således godt 30% af den dansk-norske hærs styrke og knap 42% af den danske hærstyrke - eksklusiv landeværn og borgerværn og norske reserver. Den resterende del var udover den norske hær deployeret i Mecklenburg og Bremen samt som besætningstropper rundt omkring i Danmark m.v. Operationsstyrken (Invasion + Mecklenburg + Bremen) udgjorde således ca. 19.400 mand, og besætningsstyrken ca. 15.000 mand i alt ovennævnte ca. 34.400 mand. Fra flere kilder kendes den danske hærs meget tilfredsstillende tilstand kort før landgangen i Skåne.<sup>16</sup> Ud fra elementerne i krigsførelsens kredsløb - organisation, teknologi og doktrin kan hæren beskrives som følger.

## ORGANISATION<sup>17</sup>

**Kavaleriet:** REG (500 mand) – 6 x KMP (83-93). 2-3 KMP = 1 x ESK.

**Infanteriet:** REG(H)(1.200) - 12 x KMP (100) , REG(N)(1.600) 16 x KMP (100). Feltstyrke 2 x BTN à 4 x KMP plus Besætningsstyrke (depotstyrke) af resten. 2/3 musketerer + 1/3 pikenerer, idet tendensen gik mod reduktion af antallet af pikenerer.

**Artilleriet:** Depot af befalingsmænd m.fl. organiseret efter behov. 1676: ST (14) plus 3 x KMP med officerer, konstabler, fyrværkere, håndlangere og specialister.

**Trænet (Infanteriet):** REG ST: 6 x rustvogn (Obersten 2, Oberstløjtnanten 1, Majoren 1, Mellemstaben 1, Feltskæren 1). KMP: 1 x rustvogn, 1 x proviantkærre, og 1 x marketendervogn.

## UDRUSTNING OG BEVÆBNING

Enevældens reformer indebar også militær klædeproduktion og hæren blev således uniformeret, idet de enkelte regimentter havde deres farvesammensætning i frakke og benklæder. Pikenerer og ryttere var formentlig udrustet med kyrasser. Føringsmidler var lædertøj i form af skulderremme. Kendetegn:

---

<sup>16</sup> En hollandske gesandt udtalte allerede i 1674: *en god milits, sammensat af dygtigt mandskab, velklædt og godt ekserceret*. Interessant er også en svensk udsendings vurdering: *Imidlertid så ar det Krigsfolket har och uti Norge ... både med klader och gevar helt val underhållne, och altid flittigt exercerande, så att gamla officerare måste bekanna, att har i Danmark aldrig så godt krigsfolk uti tjenst varit hafwer*. Ved samlingen af invasionsstyrken ved Lejren i Dyrehaven i foråret 1676 udtalte medlem af Generalkommissariatet Frederik Giese følgende: *Landarméen er i god stand og ca. 14.000 mand stærk. Jeg så den fornyelig ... i [JGA: Order de] bataille og med så fortræffelig orden og disciplin, som man vel ingen sinde før har set det i Danmark*.

<sup>17</sup> N.P: Jensen: Den skånske Krig 1675-1679 (1900), p.42ff

Kompagnifaner/estandarder, hvidt armbind/hvidt papir i hatten. Feltråb: ”Hilf Jesus” samt dansk løsen: 3 skud. Signaltjeneste i øvrigt: Trommer/pauker og ordonnanser.

**Kavaleriet:** Pallask, karabin og 1-2 pistoler (hjullås). Dragoner: Musket, sidevåben og 1 pistol.

**Infanteriet:** Luntemusketter (muligvis også andre typer), 16 fods piker (4,88 m) og kort sidevåben, granater og muligvis granatbøsser. Hertil diverse skansetøj, spanske ryttere, ammunition og proviant. Lette feltkanoner i form af hestetrukne 3 pds regimentsstykker med ammunicions karrer tilgår fra feltartilleriet.

**Feltartilleriet** (invasionsstyrken): 3 x 12pd og 3 x 6pd kanoner samt 1 x 50pd og 1x25pd mortar, hvortil 40 x 3pd regimentsstykker; petarder til sprængningstjeneste. Heste og træen. Ingeniørerne: broslagning m.v.

## TAKTISKE FORMATIONER

Udover angreb og forsvar af fæstninger samt fremrykninger og forskydninger (inklusive til søs) var feltslaget den herskende form for operation. Den normale kampformation var linjen, og den almindelige slagopstilling – *ordre de bataille* – var med infanteriet i centrum og kavaleriet på fløjene, idet det hele var opstillet i to træfninger. Under march opdeltes i 6 marchkolonner.

**Kavaleriet:** Kampenheden var eskadronen opstillet i 3 x geled m/6 skridts afstand og 2 skridt mellem roderne. Normalt anvendtes karakollen, dvs. første geled afgav skud, red kontra og genladte for derefter at afgive skud, når atter i førte geled.

**Infanteriet:** Kampenheden var bataljonen opstillet i 6 x geled (alternativt 3 x geled) m/3 skridts afstand. Pikenererne nærsikrede musketererne, der afgav ild med kontramarch efter samme system som karakollen. Desuden anvendtes opstilling i karré mod rytteriangreb.

**Artilleriet:** Regimentskanonerne placeredes i bataljonernes mellemrum. Det tunge skyts blev samlet på vigtige punkter.

Den danske hærs **Ordre de Bataille** kendes bl.a. fra samlingen ved Almind i maj 1674.<sup>18</sup> I Slaget ved Lund 1676 har frontbredden været ca. 1,5 km, og med GL Carl Arenstorff som overgeneral kan den opsummeres til 47 x ESK + 18 x BTN + FELTART fordelt således:<sup>19</sup>

**Højre Fløj:** 25 x ESK (GL Friederich Ahrenstorff): 1. træfning (GM Meerheim) 15 x ESK og 2. træfning (GM Rantzau) 10 x ESK.

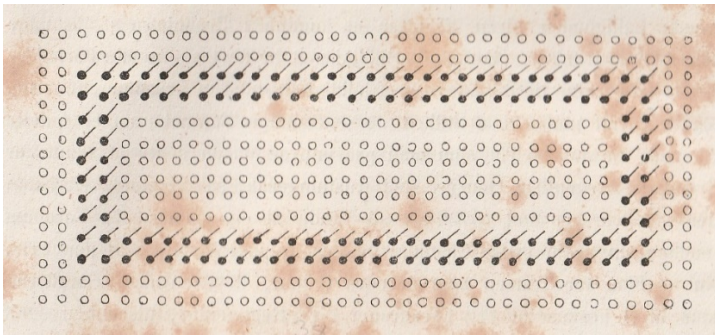
**Centrum:** 18 x BTN (GM J. Schack): 1. træfning 10 x BTN og 2. træfning (OB Cicignon) 8 x BTN. FELTART i form af 40 regimentsstykker, hvortil kom det tunge feltartilleri.

**Venstre Fløj:** 22 x ESK (GM Sandberg): 1. Træfning 14 x ESK og 2. Træfning 8 x ESK

---

<sup>18</sup> Krogh: ”Den Kongelige Livgarde til Hest”, p. 26

<sup>19</sup> Arne Stade: ”Fältslagene under Skånska Kriget” i Askgaard & Stade, p. 181ff. Stades opstilling er den samme som anført i Jensen-1900, p.180f, idet Stade dog ikke som Jensen har opdelt rytterifløjene i to træfninger



*Opstilling til forsvar mod kavaleri fra troppesamlingen ved Almind mellem Kolding og Fredericia i maj 1674. De med sort markerede pikenerer kunne med deres næsten fem meter lange våben dække de foranstående to geledder af musketerer og gå frem; musketererne kunne kontramarchere gennem de to geledder af pikenerer under genladning.<sup>20</sup>*



*Kobberstikket efter bataljemalerierne fra Skånske Krig i audiensgemakket på Frederiksborg (senere også omsat til Rosenborggobelinerne) af angrebet på Helsingborg 1676 viser udover flådestøtten den øverste ledelse (Kongen m.fl.) samt hærens våbenarter kavaleri, infanteri (musketerer og pikenerer) samt artilleri. Tilsvarende findes malerier af krigen set fra svensk side fremhævende Carl 11. på Drottningholm Slot nord for Stockholm.*

<sup>20</sup> Løvenskiold-1858, p. 44f



*Landskrone 1676. Christian 5. ses til hest med marskalstav samt hat med røde og hvide fjer omgivet af sin stab. Til højre for Kongen ses Den Kongelige Livgarde til Hest med en paukist i spidsen. Til højre Kongens Livregiment til Fods i røde uniformer og med en hvid fane samt en officer med esponton observerende mod fæstningen. (Frederiksborg)*

## Den svenska armén inför Skånska kriget

Det Skånska kriget visade på många brister i den svenska militära organisationen. Framst gällde detta rekryteringen. De dominerande rekryteringsätten var under kriget utskrivning och värvning, båda behäftade med betydande nackdelar. Utskrivningen drabbade bondebefolkningen hårt genom den osäkerhet den skapade. Man visste aldrig om en son eller dräng skulle bli näste utskrivne knekt. De ständiga krigerna under 1600-talet innebar en enorm åderlåtning av svenska män i vapenför ålder. Den bristfälliga utbildning och vana vid fältlivet som de utskrivna knektarna hade innan de sändes till de olika krigsskådeplatserna gjorde att dödligheten blev mycket hög, något som även präglade Skånska kriget.

Värvning gav visserligen tillgång till erfarna soldater men dessa visste i gengäld sitt pris och för den svenska kronan var detta normalt en alltför dyr metod. Endast då kriget fördes på fiendens territorium med möjlighet att låta kriget föda sig självt genom kontributioner och plundringar kunde större värvade härar underhållas. Vid ett krig i eget land var därmed möjligheterna att hålla värvad trupp i någon större utsträckning små.

Enligt 1634 års regeringsform skulle det finnas åtta kavalleriregementen och tjugio infanteriregementen i riket. 1674 hade detta antal utökats till tretton beridna förband och tjugonio infanteriförband. Till detta kom Livgardet och artilleriet som var värvade. Då flera av dessa var förlagda till Sveriges provinser beslöts hösten 1675 att sätta upp ytterligare förband. Detta skedde genom att de olika landskapen åtog sig att sätta upp nya soldater. Även adeln och prästerna fick åta sig detta men den tyngsta bördan lades på bönderna. Skåningar ansågs dock för opålitliga för krigstjänst på svensk mark och de förband som sattes upp i Skåne bemannades med icke-skåningar. Det första svenska regementet sattes upp i Skåne 1658 och var ett ryttarregemente som senare fick namnet Norra skånska kavalleriregementet. Det kom sedermera att heta Skånska husarregementet och lades slutligen ned 1952. Ett av de nya ryttarförband som sattes upp under Skånska kriget kallades överste Hans Ramsvärds "gamble smålänningar" bestående av äldre ryttare som åter gick i tjänst. Av detta förband blev sedan det Södra skånska kavalleriregementet, sedermera Skånska dragonregementet. Den svenska armé som Carl XI mönstrade i Småland i oktober 1676 uppgick till omkring 16 000 man.

De svenska arméerna under hade sedan Gustaf II Adolfs tid utmärkts av en taktik där man nått en effektiv samverkan mellan eldgivning och strid med blanka vapen. Mot 1600-talets mitt hade en starkare betoning lagts vid eldgivningen vilket kom att ske på bekostnad av anfallskraften. Infanteriet blev nu ett rent defensivt truppslag med uppgift att bilda en fast punkt på slagfältet och överlåta anfallet åt kavalleriet. I slaget vid Lund tillämpades denna taktik till en början men det svaga svenska infanteriet i centern fick förstärkas med kavalleri och fick därmed en större anfallskraft. Till detta kom en uttalad offensivanda, en vilja att gå på och låta närstriden med blanka vapen fälla avgörandet. Erfarenheterna under Skånska kriget bekräftade det riktiga i ett sådant uppträdande på slagfältet och det var detta konsekvent offensiva förhållningssätt, snarare än en särskild taktik som utmärkte den svenska arméns uppträdande på slagfältet. Denna taktiska grundsyn kom vid övning efter övning att notas in i den svenska armén under decennierna efter Skånska kriget. Denna utveckling kom också i förlängningen att bädda för de inledande svenska framgångarna i Stora Nordiska kriget.

För nå enhetlighet i det taktiska uppträdandet på slagfältet krävs naturligtvis övning och som grund för detta enhetliga taktiska föreskrifter. Det första reglementet för kavalleriet utfärdades redan under kriget. Det utfärdades av Rutger von Ascheberg den 23 november 1676, strax före slaget vid Lund. Ryttarna skulle i så hög fart som möjligt komma fienden så nära att "dee det Hwijta af Fiendens ögen seer" innan de fick avfyra sina pistoler och därefter med värjan i hand tränga sig in i fiendens formationer. Denna mycket uttalade offensiva taktik tillämpades fullt ut vid Lund.

Göran Larsson



## Kampene i Nordtyskland, Wismars erobring 1675

I sommeren 1675 led Sverige et nederlag til Brandenburg i slaget ved Fehrbellin. Den før så uovervindelige svenske hær var besejret. Naboer og fjender vejrede morgenluft. Al dansk frygt for at stå alene over for det stærke Sverige var nu væk. Den danske konge skred straks til handling. Danske tropper besatte de gottorpske dele af hertugdømmerne, og den gottorpske hertug, der var allieret med Sverige, måtte opgive suveræniteten over sin del af Slesvig. Herved havde Danmark ryggen fri og kunne begynde at tænke på en tilbageerobring af de tabte østdanske landsdele.

Men først måtte man hjælpe sin brandenburgske allierede, og i september måned angreb den danske hær uden krigserklæring de svenske besiddelser i Nordtyskland. Det var ingen let sag at erobre dem, for det svenske forsvar var veludbygget med stærke fæstninger ved Stettin, Stralsund og Wismar i øst og Stade i vest. De svenske tropper talte op til 15.000 mand.

En dansk styrke rykkede ind i Bremen - Verden og snart var hele provinsen på danske hænder undtagen Stade og Karlsburg, hvilke blev erobret året efter. Den danske hovedstyrke marcherede samtidig mod øst forbi Wismar for at hjælpe brandenburgske tropper med at presse svenskerne i Pommern tilbage til Stralsund, hvorefter de vendte tilbage til Wismar.

Byens fæstningsværker omfattede en middelaldermure med tårne, og uden om denne var anlagt en bastionær vold med en dyb bred grav. Da fæstningen var omgivet af sumpet terræn på tre sider, og havnen lå på den fjerde side, medførte terrænforholdene samt byen store garnison og mange kanoner, at Wismar var en stærk fæstning.

Et direkte angreb på Wismar blev anset for en halsløs gerning, hvorfor den danske hær indledte en belejring. Den 15. oktober faldt det første skud fra det danske belejringsskyts. Det lykkedes imidlertid ikke at nedkæmpe det svenske artilleriforsvar, så belejringen trak ud. Vejr og vind svækkede angriberne, der vadede i mudder. Hvis man skulle gøre sig håb om at indtage Wismar, inden vinteren gjorde en erobring helt umulig, måtte man snart skride til handling. Under elendige vejrforhold indledte den danske hær derfor den 13. december et stormangreb, og efter en langvarig kamp overgav svenskerne sig dagen efter.

Wismars fald var en stor triumf for den danske konge. Årsagen hertil var ikke mindst, at den danske flåde beherskede havet og derfor forhindrede byen i at få tilført forsyninger og forstærkninger.

Felttoget i 1675 var forbi. Kampen om Skåne kunne begynde.

Litteratur: Ole L. Frantzen: En mudret affære. Wismar 1675. Afsnit i Hans Christian Bjerg og Ole L. Frantzen. Danmark i krig. 2005.

## Skånes og Kristianstads erobring 1676.

Skånske krig blev trods navnet indledt i Nordtyskland, hvor Danmark for at opfylde sine allianceforpligtelser overfor Nederlandene, Brandenburg og den tyske kejser trådte ind i den krig, Sverige havde startet ved at rykke ind i Brandenburg for at opfylde sine allianceforpligtelser overfor Frankrig.

En dansk hær besatte den gottorpske hertugs besiddelser, hvorefter hæren efter belejringer af Wismar og Stade erobrede disse byer, således at den svenske tilstedeværelse i Nordtyskland stort set var fjernet.

Hermed havde man ryggen fri til en generobring af Skåne .

Indledningen til en generobring var for så vidt allerede foretaget ved Ulrik Frederik Gyldenløves angreb fra Norge ind i Bohus Len i oktober 1675 med 6000 mand.

Ulrik Frederik Gyldenløve var statholder i Norge og i øvrigt halvbroder til Kristian den 5.

Angrebet slås tilbage af general Rutger von Ascheberg, en særdeles dygtig general, som vi senere møder som leder af den svenske hær i Skåne bl.a. i 1678 foran Kristianstad.

Inden man går i land i Skåne, måtte flåden sikre søherredømmet i de danske farvande.

Det skete bl.a. med hjælp fra en nederlandsk flådestyrke.

29. april 1676 landstiger danskerne under admiral Niels Juel på Gotland og den 1. maj indtages Visby, og dermed er Gotland igen dansk.

25. maj støder den danske flåde under Niels Juel sammen med den svenske flåde under admiral Creuts ( han havde ved udnævnelsen kort tid forinden til admiral aldrig tidligere sat sin fod på et dæk).

Slaget slutter uafgjort.

30. maj. Søslaget ved Øland, hvor den danske flåde under Niels Juel , forenet med en hollandsk flådeenhed under admiral Cornelius van Tromp slår den noget større svenske flåde under admiral Creuts, der omkommer, da hans skib eksploderer, idet krudtforrådet antændes. Admiral Uggla overtager kommandoen, og da også hans skib synker, tilbyder Niels Juel at hente ham over på sit skib. Uggla afviser og omkommer. En direkte efterkommer ser vi i dag som direktør i A.P.Møller Mærsk, søn af hr. Møllers datter Ane Uggla. Uggla slægten har i 7 generationer uafbrudt indtil og med Ane Ugglas mand fostret mindst en søofficer pr. generation.

Den 27 juni indtager den hollandske flådeenhed under admiral van Tromp Ystad.

Efter denne flotte række af sejre, der sikrede søherredømmet, er scenen sat til den danske hærs landgang ved Råå, lige syd for Helsingborg den 29. juni med 15.000 mand fra 500 fartøjer under Christian den 5. og den erfarne hærchef, hertugen af Plön.

Umiddelbart herefter indtages byen Helsingborg og Ängelholm.

Slottet Kärnan indtages kort derefter, trods en stærk befæstning og gode forråd, da soldaterne nedlægger våbnene og øverstbefalende Hästesko kapitulerer. Senere i Sverige dømmes han for forræderi og halshugges.

Den 11. juli indtages byen Landskrona, men fæstningen, Nordens mest moderne og stærkeste fæstning, holder stand. Den svenske øverstbefalende, oberst Metstark, dør kort efter under et natligt udfald.

Trods kraftig artilleriild skulle fæstningen kunne holde længe, men Metstarks efterfølger, oberst Lindenberg, kapitulerer stærkt påvirket af sin kone den 2. august, og næste dag marcherer svenskerne i god ro og orden ud af fæstningen.

Den 6. august går den danske hær med ca. 6000 mand under Christian den 5. og hærchefen, hertugen af Plön, mod Kristianstad, hvortil man ankommer den 13. august og slår lejr ved Näsby.

Udover høfligt at spørge den svenske kommandant, oberst Ulvenclou, om han kunne tænke sig at overgive den fæstning, byen var, var der 3 måder, man kunne erobre en fæstning. Enten ved et stormangreb, umiddelbart efter opmarch, ved en belejring eller ved udhugning.

Oberst Ulvenclou afslog venligt tilbuddet om overgivelse, idet han troede, at den danske hær ville indlede en belejring, som han regnede med at kunne udholde, indtil efterårsregnen fyldte den tørre voldgrav og gjorde det endnu sværere for danskerne at erobre byen. Men heri tog han fejl, for på dansk side besluttede man straks at storme fæstningen, at vente ville jo kun gøre fæstningen mere modstandsdygtig.

En angrebsstyrke på 2000 mand, fordelt på 4 angrebskolonner på hver 500 mand, blev samlet. En kolonne skulle ved hjælp af lokale dansksindede guider trænge over de tørre enge og angribe fæstningens sydvestlige side. En anden skulle iværksætte et skinangreb mod østsiden af fæstningen, mens en tredje angreb fæstningens nordvestlige side ved Trefoldighedskirken. Den fjerde kolonne var i reserve, ligesom resten af hæren.

Angrebet blev sat ind natten mellem den 14. og 15. august klokken 02.00. De forreste soldater var tømmermænd, der skulle nedhugge fæstningens palisadering foran voldgraven.

De løste deres opgave, og hurtigt passerede man graven og klatrede op ad voldskråningen. Den var glat, fordi det havde øsregnet hele dagen. Alligevel kom man snart op på volde og bastioner. Først nu opdagede de svenske vagter, hvad der skete, gav ild og slog alarm.

Svenske soldater hastede mod danskerne. Der blev kæmpet mand mod mand, men langsomt faldt bastionerne én efter én i danskernes hænder. Og efter halvanden times kamp var striden overstået. Byen var erobret. Herefter blev den plyndret, som det var skik og brug blandt datidens hvervede soldater. At det også gik ud over de dansksindede borgere var beklageligt. De danske tab var 540 mand døde og sårede. Svenskerne mistede 185 mand. Resten af garnisonen var enten såret eller blev taget til fange. Blandt de tilfangetagne var oberst Ulvenclou.

Den danske erobring af byen var dygtigt udført, men godt hjulpet på vej af svensk uagtsomhed, for det svenske beredskab havde været alt for dårligt, hvilket også blev bemærket og taget ilde op i Sverige. Oberst

Ulvenclou, der efterfølgende blev udvekslet, blev anklaget for grov forsømmelse af en officerskollega, der udfordrede ham til en duel, hvor han blev dræbt.

Med erobringen af Kristianstad var næste hele Skåne erobret. Kun Malmø var fortsat svensk.

Et særdeles veludført job af den danske hær.

Men så vendte krigslykken.

En mindre dansk hærstyrke under skotten, general Duncan var i august marcheret op i Halland for at skabe forbindelse til den norske hær, der var rykket ned i Bohus. Den norske hær var fortsat som omtalt ovenfor i 1675 under kommando af Ulrik Frederik Gyldenløve.

For at forhindre en forening af Duncan og Gyldenløves styrker, hvorved svenskerne risikerede, at hele det vestlige Sverige ville gå tabt, var Karl den 11. marcheret til Halland med den svenske hær. Ved Fyllebro mellem Laholm og Halmstad tilintetgjorde svenskerne Duncans mindre styrke i krigens første feltslag.

Kortvarigt vender krigslykken for sidste gang tilbage til danskerne, da oberst Sten Brahe i oktober indtager byen og fæstningen Karlshamn.

Oberstløjtnant Hård kapitulerer med sine 400 mand og 242 kanoner, skønt fæstningen var stærkt befæstet.

Han dømmes senere for forræderi og halshugges.

Slaget ved Lund, en kold 4. december 1676, indtil da det blodigste slag i Norden med flest dræbte og sårede, blev et voldsomt nederlag for den danske hær. De 2 hære havde slået lejre nær hinanden, og Karl den 11. lykkedes med en dristig, delvis omgåelse, som den danske hær noget sent opdager og optager kampen.

Den danske hærfører, general Arensdorf falder, og kommandoen overtages af hans broder general Frederik Arensdorf.

Både Karl den 11. og Christian den 5. tvinges på et tidspunkt til flugt fra slagmarken.

Christian den 5. vender ikke tilbage, men det gør Karl den 11. og en vigende svensk hær vender krigslykken og sejrer.

Med dette smertefulde nederlag sluttede for danskerne et dramatisk år 1676 med mange og store sejre og få, men afgørende nederlag.

## Kristianstads oprindelse og den danske tid



*Kristianstads/Christianstads byvåben.*

Arealmæssigt er Kristianstad kommune Skånes største, når man medregner de store vådområder, der siden 1989 har givet kommunen anledning til at markedsføre sig som *Vattenriket*. Oprindeligt var vandstanden i Helge Åen da også betydeligt højere end den - ved normal vandstand - er i dag og fæstningen Kristianstad var derfor med sine volde helt omgivet af vand.

De senere års øget fokus på naturværdierne i *Vattenriket*, har betydet at man nu via sluseværk og diger søger at hindre Kristianstads oversvømmelse, hvilket til eksempel var tæt på ved vårfloeden i marts 1977, hvor forårets tøjbrud oversvømmede store områder i deltaet.

Kristianstads kommune har ca. 86.000 indbyggere, og knapt 40.000 af dem bor i byen, hvilket gør den til Skånes 4. største by.

Fæstningsbyen blev grundlagt af Christian 4. i 1614 og navngivet *Christianstad* i 1615 som en typisk renæssanceby, hvor det oprindelige, rektangulære gadenet endnu er velbevaret. Så velbevaret at den et i nordisk sammenhæng må regnes som det bedst bevarede - og vel i Norden, det eneste eksempel på en fra anlæggelsen planlagt renæssanceby (Niels Peter Stilling). Dens forgænger er kirkebyen Vä.

### Vä – kirke og by

Vä fik en romansk stenkirke allerede i 1100-tallet og det er af bygningsarkæologisk vej dokumenteret, at vi her har at gøre med en kongelig patronatskirke med et såkaldt herskabspulpitur. Kongemagten valgte dog at skænke dette kirkegods til et kloster-samfund, og omkring 1160 blev der anlagt et *præmonstratenserkloster* ved kirken. Her voksede også snart en lille by frem, der skulle blive det

nordøstlige Skånes vigtigste handelsby i senmiddelalderen. Præmonstratenserne valgt dog paradoksalt nok - efter en brand i 1213 - at flytte klosteret til Bäckaskog.

Handelsbyen Vä fortsatte dog sin vækst, og dens købstadsstatus blev først i 1614 overtaget af Kristianstad (den officielle svenske stavning fra 1906).

Siden anlæggelsen har Kristianstad været en garnisonsby, bl.a. for artilleriregimentet A3 og Kungl. Norra skånska infanteriregementet (i 1963 omdannet til panserregimentet P6). Regimentet, blev endelig nedlagt i 1994, og siden 2002 har det været Hjemmeværnet, der udgør den gl. garnisonsbys militære indslag.

Men Kristianstad har stadig flere monumentale bygninger og kaserneområder, der viser byens betydning som center i denne del af Skåne. Idag er byen mere karakteriseret af handel og service samt telekommunikations- og levnedsmiddelindustri. Byen var indtil 1997 residensby i Kristianstads Län, men sammenlægningen af Malmöhus Län og Kristianstad Län til Skåne Län var et skridt på vejen til Region Skåne, hvor størstedelen af aktiviteterne blev placeret i Skånes største by – Sveriges 3. største. Dog er Kristianstad forblevet sæde for Region Skånes administration, og regner sig selv for den mest danske by i Skåne...

*Tommy P. Christensen, Malmö*

## Litteraturliste

*Björn Holmberg, Arméns regementen, skolor och staber: [en uppslagsbok]: en sammanställning. Arvidsjaur 1993: Svenskt militärhistoriskt bibliotek (SMB)*

*Leif Mårtensson, Kristianstad fästnings artilleri 1614-1847. Kristianstad 1996: Förlag: Högskolan i Kristianstad [27 s. ill.]*

Niels Peter Stilling, Kulturminder i Skåne. København 2002: Politikens Forlag

*Ejnar Berg, Vyer från kastaler, kastell och kaserner: guide över Sveriges militära byggnader - illustrerad med vykort. Stockholm 2004: Probus.*

*Peter Rosengren, "Kristianstad och Karlskrona genom seklerna - likheter och olikheter mellan två sydsvenska garnisonsstäder", i: Årsbok för Marinmusei Vänner 2012*

*Renässansstaden i Vattenriket - Kristianstad 400 år. Kristianstad 2013: Kristianstads kommun*

## Striderna vid Kristianstad till sommaren 1678

Efter erövringen av fästningarna i Helsingborg och Landskrona vände sig den danska armén mot Kristianstad. En förtrupp om 800 man sändes iväg den 6 augusti och den 10 augusti stod 6 000 man vid Vä varefter man började bygga broar över Helge å. Svenska trupper under Carl XI befann sig på den östra sidan om ån men efter en mindre strid vid Torsebro norr om staden drog man sig tillbaka när man fick kännedom om den danska huvudstyrkans ankomst. Inget stod nu i vägen för en stormning av fästningen som försvarades av omkring 800 man infanteri samt artillerister som betjänade fästningens omkring 70 kanoner av olika kaliber. Då den svenske kommandanten överste Henrik Ulfvenklou avslagit ett erbjudande om kapitulation beordrade Christian V en omedelbar stormning av fästningen utan normala belägringsåtgärder. Beslutet underlättades av att sommaren var torr och vattenståndet runt fästningen mycket lågt. På natten mellan den 14 och 15 augusti startade anfallet som sattes in från tre håll varav den ena var ett skenanfall för att splittra försvararnas styrkor. Den svenska besättningen upptäckte inte de danska anfallarna förrän de var tätt inpå vallarna och efter bara två timmars hårda strider var fästningen i danska händer. Enligt tidens sed fick soldaterna nu tre timmars fri plundring och man gjorde ingen skillnad mellan gamla dansksinnade borgare och inflyttade svenskar. Efter Kristianstads fall var alla skånska fästningar utom det starkt befästa Malmö i danska händer.

Den danska garnison som nu placerades i Kristianstad uppgick som mest till omkring 3 000 man men fästningen blev nu en ganska isolerad utpost i östra Skåne. Svenska styrkor började redan på hösten 1676 att försöka blockera fästningen och hindra dess kommunikationer. Helt isolerad blev den dock inte och i juni 1677 besökte Christian V fästningen men lättnaden var temporär och senare under sommaren intensifierades den svenska blockaden så att Kristianstad genom ett nätverk av skansar i princip var inneslutet.

I juni besegrar Nils Juel den svenska flottan vid Köge bugt och den 6 juni inleddes en belägring av Malmö som kulminerade i stormningen den 25-26 juni. Anfallet misslyckades och den 13 juli stod slaget vid Landskrona som även det blev ett danskt nederlag. Landskrona var nu direkt hotat av svenska trupper.

I augusti sände Christian V tio kavalleriregementen under general Baudissin mot Kristianstad för att försöka bryta den svenska blockaden och avlasta trycket mot Landskrona. Svenska armén följde efter och genom att förstör bron som var fästningens främsta kommunikationsled västerut hotades de danska ryttarna att stängas in i Kristianstad. Inför detta hot tvingades de danska trupperna återvända till Landskrona genom att slå en bro över Helge å vid Åhus.

Den 28 augusti blev en svensk styrka slagen vid Uddevalla i Bohuslän med åtföljande hot mot Västergötland. Den svenska armén gick norrut och den svenska styrka som låg vid Kristianstad följde utan order efter. Detta gav garnisonen en välkommen möjlighet att fylla på förråden samt reparera den viktiga bron västerut, benämnd "Långebro". Hotet från väster var inte så allvarligt som man från svensk sida först trott och Carl XI lät föra den svenska huvudarmén till Kristianstad där strider ägde rum fram till den 10 november, dock utan att svenskarna lyckades avskära fästningens förbindelser med omvärlden helt. Den svenska armén gick i vinterkvarter i nordöstra Skåne.

Göran Larsson

## Krigen til søs

1675

Da svenske tropper sidst i december 1674 fra Svensk Pommern brød ind i Brandenburg, var Danmark traktatligt forpligtet til at gribe ind. Forhandlingerne trak dog ud, og først i maj 1675 blev det besluttet at Danmark skulle stille med 16 orlogsskibe. Sammen med ni nederlandske skulle de operere i Østersøen med Rigsviceadmiral Cort Adeler som øverstkommanderende, Niels Juel på højre og Jens Rodsten på venstre fløj. Med rang af viceadmiral skulle den nederlandske kommandør Bincke med sine skibe følge Cort Adeler.

Det var nederländeren ikke tilfreds med, men ville være nr. to i rangfølge. Først efter to besværlige

kommissionsmøder skar kongen igennem på det tredje og besluttede at kommandøren skulle føre venstre fløj og Jens Rodsten blive i Sundet med sin eskadre. En sådan strid om rangfølge skulle gentage sig flere gange når en nederlandsk hjælpeflåde nåede danske farvande, og det krævede betydelig diplomatisk snilde at løse dem.<sup>21</sup>

Den 13. august lettede flåden for at krydse mellem Rügen og Bornholm. Formålet var

at hindre svensk støtte til hæren i Pommern, standse forsyninger af bl. a. salt til det svenske moderland og sikre overførsel af danske tropper til hjælp for kurfyrst Friedrich Wilhelm af Brandenburg.<sup>22</sup> Alt dette lykkedes trods usædvanlig hårdt vejr i Østersøen og hastigt tiltagende sygdom i flåden. Svenskerne blev trængt tilbage til Stettin og Stralsund med Rügen, mens Wismar der var svensk flådebase, overgav sig inklusive orlogsskibet FALKEN til danskerne den 14. december.

<sup>21</sup> Barfod, Jørgen H: Niels Juels flåde s. 41. København 1997.

<sup>22</sup> Askgard, Finn: Kampen till Sjöss, i Göran Rystad, Kampen om Skåne, s 171ff. Falun, 2005.





Ved Göteborg blokerede Marquor Rodsten havnen hele efteråret og forhindrede effektivt kommandør Anckerhielm i at løbe ud.

Den svenske hovedflåde under riksamiral Gustav Otto Stenbock var sen til at blive søklar, men den 9. oktober forlod 28 orlogsskibe, 11 armerede handelsskibe og flere mindre fartøjer basen ved Dalarö i Stockholmskærgården. Trods flere uheld nåede den store flåde den 13. Karlsøerne ved Gotland, men også den blev ramt af sygdom og det hårde vejr, allerede den 17. oktober besluttede de ledende officerer at vende om, og den 22. oktober var de mange skibe tilbage ved Dalarö for ikke at vise sig mere det år. Frustreret afskedigede den unge Carl XI Stenbock og udnævnte i stedet en energisk og erfaren civil administrator uden militær erfaring, Lorentz Creutz, til at reorganisere og lede flåden.<sup>23</sup>

Den 22. oktober forlod nederlænderne danske farvande, og den 2. november lå flåden ved Dragør hvorfra Cort Adeler efter at have overladt kommandoen til Niels Juel blev bragt syg og afkræftet i land. Tre dage senere døde han i sit hjem.<sup>24</sup>

## 1676

Ansporet af Griffenfeld ønskede Christian V en flådechef som allerede ved sit navn kunne vække opmærksomhed, og som kunne fremme et gnidningsløst samarbejde med den nederlandske hjælpeflådes officerer. Valget faldt på den krigserfarne nederlandske viceadmiral Cornelis Maartensz. Tromp som accepterede, og den 8. maj, fire dage efter sin ankomst, modtog han udnævnelsen til dansk generaladmiral.<sup>25</sup>

På Bremerholm herskede stor travlhed. Den 23. marts modtog Niels Juel sin instruks, og den 28. lettede han med syv orlogsskibe plus nogle mindre, fik yderligere fire skibe under Ystad den 7. april, og den 20. stod han mod Gotland hvor han ankrede under Karlsø den 28. På vejen var to svenske armerede handelsskibe undløbet til Stenshavn mellem skærene, men nogle af hans mindre skibe varpede sig ind og beskød dem. Det ene blev sat i brand af mandskabet, men det andet, CARITAS, blev føjet til flåden.

Ved Gotland blev krejerten DEN HVIDE FALK sendt til Stockholmskærgården som spejder,



**STORA KRONAN**  
ved Bornholm d. 26. maj 1776

<sup>23</sup> Glete, Jan: Swedish Naval Administration 1521-1721. Resource Flows and Organisational Capabilities, s. 186ff. Brill, 2010.

<sup>24</sup> Barfod, J: s 44.

<sup>25</sup> Askgard, F: s 174

og samme dag samlede enheder af hæren på mindre skibe for næste morgen at angribe ved Klintehavn. Først den 30. fik flåden vind til at gå de 25 kvartmil mod Visby og ankre for dagen efter at beskyde Visborg Slot. Skydningen var effektiv, thi allerede den 2. maj kapitulerede svenskerne, og Niels Juel kunne indsætte nyt styre i øens administration. Derefter forlod han den udsatte ankerplads – også vel vidende at den svenske hovedflåde lå ”færdig med 40 skibe i Dalarøen”.<sup>26</sup>

Den 19. maj forlod svenskerne skærgården, 30 orlogsskibe og ni armerede handelsskibe plus brandere og mindre skibe. Materiellet var i god stand, men flåden led under mandskabets mådelige sømandskab og officerernes ringe træning i sejlads og kamp i en stor formation.<sup>27</sup>

Det viste sig da svenskerne mellem Bornholm og Rügen den 25. maj mødte Niels Juels flåde. Denne var i mellemtiden blevet suppleret med 8 nederlandske orlogsskibe under schoutbynacht Philips van Almonde, og også tre danske orlogsskibe under viceadmiral Jens Rodsten, men var stadig nominelt den svenske betydeligt underlegen.<sup>28</sup> Lorentz Creutz’ instruktion lød på at gå mod Øresund og der slå den danske flåde, helst før de nederlandske skibe nåede frem. Søgte danskerne dækning i København, skulle Creutz gå nordpå gennem Øresund og møde nederlænderne i Kattegat. Når fjendens skibe var besejrede, skulle han overføre et par tusind mand til støtte for feltmarskal Königsmarck i Pommern.<sup>29</sup>

Med svenskerne i sigte faldt Niels Juel af mod NV, mod Sundet, men faldt siden yderligere mod Rügen. Under aften var svenskerne ca. en mil til luvart for den danske flåde, Niels Juel gik over stag, holdt bidevind mod NNO, og størstedelen af flåden sejlede gennem arrieregarden af den svenske flåde som mistede to brandere. I nattemørket havde svenskerne vanskeligt ved at holde deres position, og om morgenen talte Niels Juel syv modstandere færre. Han vendte på ny og passerede mod den svenske flåde fra ende til anden, hvorunder de allierede skibe blev noget forskudt. Især van Almondes flagskib DELFT blev ilde tilredt da det kom Creutz’ flagskib, den mægtige STORA KRONAN, for nær, og admiralen måtte flytte sit flag til GIDEON. Overfor en uomtvisteligt stærkere modstander afbrød Niels Juel kampen et par timer efter middag og holdt mod Sundet. Nogle få svenske skibe med Creutz i spidsen søgte at forfølge, men opgav nu de var i mindretal, holdt mod NV, og efterhånden kom flåden til ankers ved Trelleborg.<sup>30</sup> Niels Juel havde sin flåde intakt, Creutz havde ikke nået sit første mål.<sup>31</sup>

På den anden side var situationen kritisk for danskerne, thi for at kunne invadere Skåne som planlagt måtte den svenske flåde tvinges bort fra Øresund. Den opgave tilfaldt Tromp som den 26.

---

<sup>26</sup> Barfod, J: s 46ff

<sup>27</sup> Glete, J: s 189

<sup>28</sup> Barfod, J: s 49

<sup>29</sup> Askgård, F: s 175

<sup>30</sup> Barfod, J: s. 49f

<sup>31</sup> Askgård, F: s. 175

maj sejlede fra København med fire nederlandske og fem danske skibe, sluttede sig til Niels Juel ved Falsterbo to dage senere, og overtog kommandoen over den samlede flåde.<sup>32</sup>

Creutz afviste at angribe den allierede flåde ved Falsterbo, og han fik af Carl XI ordre eller tilladelse til at løbe op i Østersøen, dels for at generobre Gotland, dels i håb om at lokke Tromp til slag under gunstige omstændigheder. Den 30. maj lettede svenskerne og holdt langs Bornholm og mod Ølands søndre odde som flåden passerede om morgenen den 1. juni. Herfra skar de op bidevind langs Ølands østkyst, skarpt forfulgt af den allierede flåde i tre eskadrer med Niels Juel på CHURPRINSEN, Tromp på CHRISTIANUS QUINTUS med viceadmiral Jens Rodsten på TRE LØVER som sekundant, og van Almonde der igen var ombord på DELFT. Vinden var frisket til halv storm af VNV, og nogle skibe sejlede ræer og stænger overbord. Tromp kunne holde tættere til vinden og skar ind mellem svenskerne og land til Creutz vidste sig tvunget til slag. Måske initieret af et skud fra admiral Claes Uggla på SVÄRDET som signal til at vende lod Creutz lidt før middag STORA KRONAN gå gennem vinden for at møde Tromp. Da det skete uforberedt, blev stykportene ikke lukket på underste batteridæk om bagbord som jo hidtil havde været den luv side. Da det, som de fleste tredækkere, noget ranke skib krængede stærkt, fossede vandet ind gennem de åbne porte, krængningen tog til, der udbrød brand, og en krudtkiste i storlugen eksploderede og sønderbrød styrbordsiden hvorefter det store skib sank med næsten hele sin besætning inklusive riksamiralen. Den søvante Claes Uggla der også var vendt, måtte halse SVÄRDET rundt for ikke at løbe op i det synkende skib og mødte Tromp på CHRISTIANUS QUINTUS mens Niels Juel lagde sig på SVÄRDETS anden side. Tre svenske skibe sekunderede uden held SVÄRDET som afmastet strøg efter 1½ times kanonade. En brander, 'T HOEN, løb imidlertid langs siden på skibet der brød i brand og snart delte skæbne med STORA KRONAN, og Claes Uggla fulgte Lorentz Creutz i graven. Af sekundanterne blev orlogsskibet NEPTUNUS og det væbnede handelsskib JERNVÅGEN taget, mens orlogsskibet ST. HIERONIMUS slap væk nordud.<sup>33</sup>

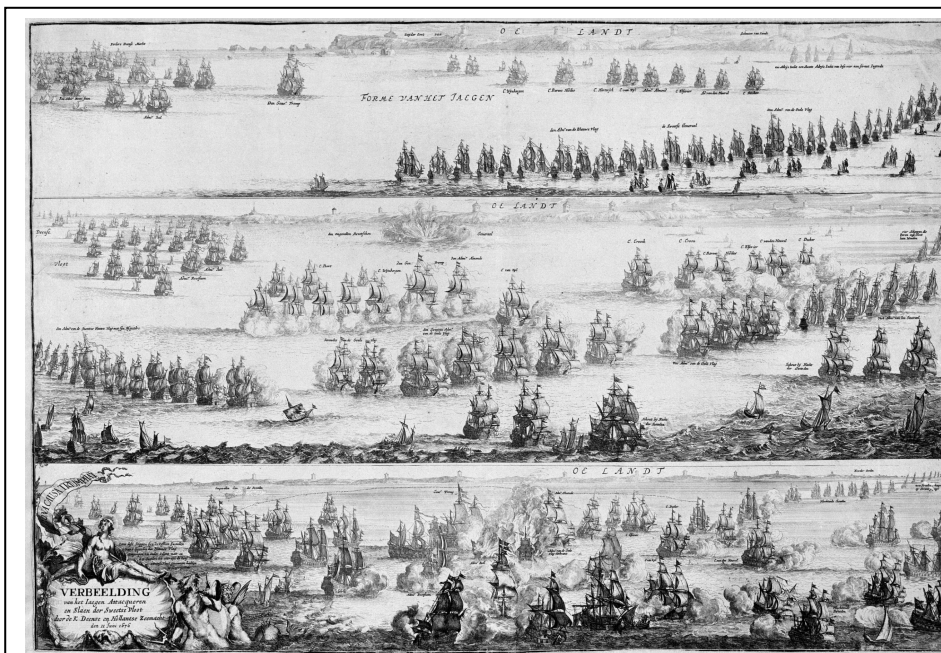
Thi tabet af to admiralskibe blev signal til almindelig flugt. Nogle gik ind i bag Øland og fandt ly under Kalmars kanoner, men flertallet søgte mod Dalarö. En fregat og nogle mindre skibe blev de allieredes priser på vejen, men de fleste nåede ind mellem skærene. Der forliste det store orlogsskib ÄPPLET fem dage senere da det under Dalarö Skans i storm pga. dårligt sømandskab løb på et skær.

---

<sup>32</sup> Barfod, J: s 50

<sup>33</sup> Ibid: s 50ff

Således tabte Carl XI både Kronen, Sværdet og Æblet – og hans flåde løb ikke ud igen i 1676.<sup>34</sup>



Tre faser af slaget ved Øland  
Forfølgelsen, KRONANS forlis, kampen ved SVÆRDET

Det uindskrænkede søherredømme tillod Hærens overgang til Skåne den 29. juni godt hjulpet af flåden med skinangrebet ved Ystad og som eskorte for de mange handelsskibe med infanteri, ryttere, artilleri og tros over Sundet til Råå.<sup>35</sup>

For at støtte Gyldenløves belejring af Göteborg gik viceadmiral Marquor Rodsten med syv orlogsskibe fra

Sundet for at blokere byen fra søsiden. Orlogsskibet KØBENHAVN løb imidlertid på et skær, og det lykkedes admiral Sjöblad med nogle mindre skibe at stikke havaristen i brand, så skibet sluttelig sprang i luften. Eskadren forblev så uden for skærgården, men kunne der ikke hindre at en svensk transportflåde nåede ind til den indesluttede by.<sup>36</sup> Gyldenløve klagede til Christian V, og det gjorde denne så harm at han ikke alene afsatte Rodsten som eskadrechef og gav kommandoen til oberstløjtnant af fodfolket Johan Wibe, men også lod viceadmiralen arrestere da han kom tilbage til Sundet. I 1677 førte Rodsten dog igen en eskadre.<sup>37</sup>

I juni forlod schoutbynacht van Almonde Danmark for at overtage kommandoen over den nederlandske flåde i Middelhavet, og han blev den 11. juli afløst af viceadmiral Cornelis Evertsen som kom med fem skibe.<sup>38</sup> Kort efter blev Tromp beordret til at gå mod Rügen for at erobre øen, men støtten fra Brandenburg udeblev, og storm og tiltagende sygdom i skibene gjorde forsøget for risikabelt. Tromp landsatte tropperne ved Wismar, og orienteret om situationen ved Göteborg sendte han viceadmiral Christian Bielke med tre orlogsskibe til København så rigsadmiral Henrik Bielke kunne disponere over dem, eventuelt ved Göteborg. Et angreb på Carlshamn blev udsat pga. hård SØ-lig vind, og den 9. september ankrede Tromp i Køge Bugt.

<sup>34</sup> Glete, J: s 190

<sup>35</sup> Barfod, J: s 55

<sup>36</sup> Ibid: s 55f

<sup>37</sup> Jensen, NP: Krigen i Skåne 1675-1679 s. 142f. København 1900.

<sup>38</sup> Barfod, J: s 55

Kort efter forlod de nederlandske skibe Danmark for vinteren, og da Tromp ikke ville, påtog viceadmiral Jens Rodsten sig angrebet på Carlshamn. Det lykkedes, fire dage efter landgangen overgav svenskerne sig den 8. oktober, og Rodsten kunne lægge hånd på to nye skibe under bygning. De blev færdigbygget i København og indlemmet i flåden som VICTORIA og CARITAS.<sup>39</sup>

Forinden havde Jens Rodsten den 19. september ilandsat en styrke ved Kristianopol hvis fæstningsværker hastigt blev udbedret så den lille by med held kunne modstå svenskernes belejring, indesluttet fra land, men forsynet fra søsiden.<sup>40</sup>

## 1677

Den svenske flåde havde holdt sig indenskærs efter slaget ved Øland, men trods tabene var den stadig større end den danske, og efter de landmilitære tilbageslag i efteråret 1676 var den danske situationen prekær. Vigtigheden af en sikker forbindelse over Øresund bestod, og Flåden måtte i søen før svenskerne viste sig.

I Göteborg fik admiral Erik Sjöblad ordre til snarest af afskære danskernes forbindelse til Norge, og når hans eskadre var rede, skulle den søge mod Østersøen for at forene sig med den svenske hovedflåde. Den 20. maj lettede Sjöblad på AMARANTHE og stod sydover med i alt tre orlogsskibe, fem armerede handelsskibe, to jagter og tre brandere.

Siden februar var Tromp i Nederland for at fremme afsendelsen af en hjælpeflåde, men den lod tværtom vente på sig. I København var flåden imidlertid rede da man midt i maj erfarede at den svenske hovedflåde lå klar ved Dalarö, og kun isen forhindrede den i at sejle. Nogle dage senere indløb meldingen om Göteborgeskadrens afsejling. Niels Juel blev omgående beordret til at lette med efterhånden ti orlogsskibe og tre fregatter for at opsøge svenskerne. I det lette vejr måtte eskadren ankre flere gange, men den 31. maj fandt Niels Juel på CHRISTIANUS QUINTUS Sjöblad opankret syd for Gedser. Svenskerne kappede deres ankertrusser og forsøgte at undslippe den overlegne modstander, sågar ved at sætte bådene ud for at bugsere de tunge skibe. Henunder aften nåede danskerne alligevel op, og ”begyndte på os at skyde som varede til det blev helt mørkt.” Da havde WRANGELS PALEIS strøget, og ved første gry da der var kommet vind, genoptog flåderne

---

<sup>39</sup> Ibid: s 58

<sup>40</sup> Jensen, NP: s 153

kampen. Sjöblad på AMARANTHE måtte efter to timer overgive sig til Niels Juel, CALMAR CASTEL strøg til Christian Bielke på CHURPRINSEN – men skibets konstabel fik derefter ordre af skibschefen til at ødelægge skibet med to skud i skibsbunden så det måtte sættes på grund på Gedser Rev og gik tabt. Endnu nogle skibe strøg, og efter kampen kunne to orlogsskibe og to armerede handelsskibe



**Göteborgeskadren**  
**Erik Sjöblads AMARANTHE**

indgå i den danske flåde. Kun to større svenske skibe og en brander slap igennem til Østersøen, et armeret handelsskib gik under engelsk flag uopdaget op gennem Øresund mens to jagter og en brander blev taget i Sundet.<sup>41</sup>

Først den 11. juni forlod den svenske hovedflåde skærgården under feltmarskal, temporær Admiral-General Henrik

Horn. 27 orlogsskibe, ni armerede handelsskibe, seks brandere og 11 mindre krigsskibe var udrustet, men nogle var afgivet til andre opgaver. Carl XI håbede at Horn kunne slå den underlegne danske flåde og blive herre i Sundet inden den forsinkede nederlandske flåde nåede frem.

Trods tidspres brugte Horn imidlertid nogle ugers kryds i den sydlige Østersø for at give officerer og mandskab en øjensynlig tiltrængt træning. Som feltmarskal i en kamporienteret hær må Horn have ment at han kunne opnå noget nyttigt ved at opsøge fjenden.<sup>42</sup>

Et dansk nederlag til søs ville få katastrofale følger for hæren i Skåne, klemmt mellem den svenske felthær og fæstningen Malmø, og Christian V understregede gentagne gange for Niels Juel der nu lå med flåden i Køge Bugt, at han burde undgå en kamp med en overlegen svensk flåde og afvente Tromps ankomst med den nederlandske hjælpeflåde.<sup>43</sup>

Først den 21. juni fik Niels Juel efterretning om den svenske flåde. Et engelsk skib havde fire dage før set den øst for Bornholm, 30 orlogsskibe plus jagter, brandere og andet, og de udsendte spejdere bekræftede oplysningerne. I rådslagning med Marquor og Jens Rodsten ville Niels Juel herefter ”holde Eders Majestæts flåde mellem Falsterbo og Dragør for om muligt at søge luven fra fjenden”. Dagen efter holdt Niels Juel generalpassiarung, og flåden blev inddelt i tre eskadrer, den 1. under Marquor Rodsten og viceadmiral Henrik Span, den 2. under Niels Juel og viceadmiral Christian

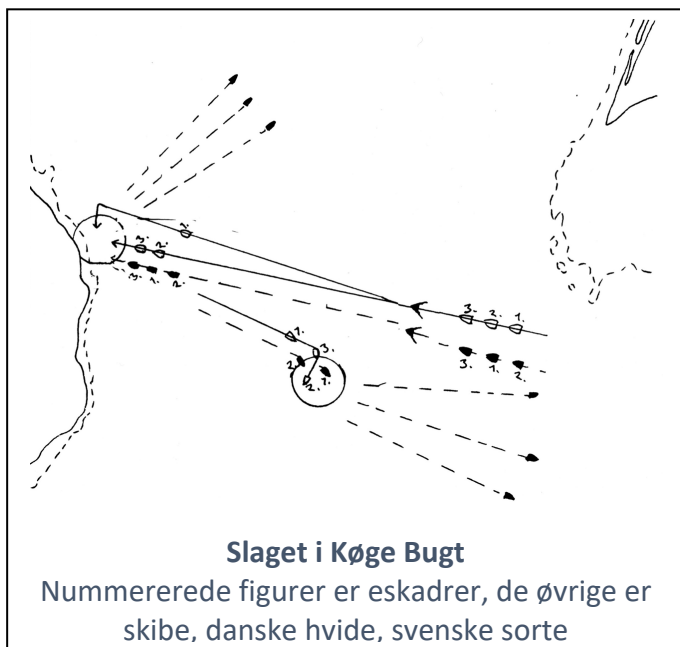
<sup>41</sup> Barfod, J: s 59ff.

<sup>42</sup> Glete, J: s 191f.

<sup>43</sup> Askggaard, F: s 178

Bielke og den 3. under Jens Rodsten og viceadmiral Peter Morsing, i alt 27 orlogsskibe og fregatter.<sup>44</sup>

De sidste dage i juni flyttede Niels Juel sin flåde mellem Stevns og Falsterbo som vinden bød, og



dertil øvede han rangering. Med stiv kuling af NV lå flåden den 30. i læ af Stevns, nu i sigte af fjenden som lå under Møen. Ved melding herom bad rigskansleren, Frederik Ahlefeldt, da man nu vidste at hjælpeflåden var på vej, kongen om at anbefale Niels Juel ikke at indlade sig i slag, men afvente hjælpeflådens ankomst.<sup>45</sup>

Kongens svar kender vi ikke. Det blev imidlertid ikke overladt til Juel at bestemme dagen for slaget, for den 1. juli angreb Horn på VICTORIA med 22 orlogsskibe og otte armerede handelsskibe.<sup>46</sup> Vinden var SSV-lig og Horn havde luven med kurs mod Stevns på bagbords halser med den danske flåde til læ i eskadreorden.<sup>47</sup> Af Horns

rapport fremgår at han søgte at udnytte sin luv plads til at komme klos på de danske skibe for at afgøre slaget ved entring, men den danske tætsluttede kølvandsorden og ødelæggende bredsider gjorde det umuligt, ligesom angreb med brandere var uden resultat.<sup>48</sup> Ved Stevns gik DRAKEN, schoutbynacht Taube, på grund og blev angrebet af flere danske skibe til det måtte stryge. Med CHRISTIANUS QUINTUS heftigt beskudt flyttede Niels Juel sit flag til FREDERICUS TERTIUS i Marquor Rodstens eskadre, der netop dukkede ud af krudtrøgen så Horn mente at danskerne havde fået forstærkning. Admiral Horn vendte nu og holdt østsydøstud fulgt af Niels Juel og Jens Rodsten. Da de svenske skibe ikke ganske holdt deres plads, og måske hjulpet af rummende vind, benyttede Niels Juel muligheden, skar op og gennembrød den svenske linie. Derved afskar han de 16 agterste svenske skibe der nu blev angrebet af også Marquor Rodstens eskadre som var kommet sidst i den danske linie efter kampene ved DRAKEN. Resultatet var en frygtindgydende mêlée hvor skib efter skib måtte stryge til de danske eller tage flugten, og midt på eftermiddagen så Horn sig tvunget til at retirere for at redde flest mulig af sine skibe. I det efterhånden hårde vejr med regntykning løb flere på Falsterbo Rev, sat derop af strømmen. Niels Juel forfulgte Horn, men de svenske skibe var bedre sejlere, og dagen efter opgav han jagten og arbejdede sig tilbage mod både vind og strøm. Først den

<sup>44</sup> Barfod, J: s 64f

<sup>45</sup> Ibid: s 67

<sup>46</sup> Glete, J: s 192

<sup>47</sup> Barfod, J: s 69

<sup>48</sup> Glete, J: s 192

4. juli kunne han ankre under Dragør. Horn fortsatte op i Østersøen og nåede skærgården den 11. juli, mens admiral Hans Wachtmeister holdt op i Kalmarsund med en del af sine skibe.<sup>49</sup>

Tre orlogsskibe, ST. HIERONIMUS, MERCURIUS og KALMAR, var kommet til læ af de danske og tog flugten op igennem Øresund, men KALMAR og en lille jagt GRIPEN gik på grund i det vanskelige farvand NV for Malmø. De andre søgte at assistere, men blev overrasket af tre nederlandske orlogsskibe fra hjælpeflåden der under viceadmiral Willem Bastiansen Schepers med ti orlogsskibe



**Slaget i Køge Bugt  
Gennembruddet**

plus mindre fartøjer den 2. juli endelig var nået ned i Sundet. Svenskerne kæmpede bravt, men de to blev taget mens kaptajn Bogman på KALMAR lod sit skib stikke i brand. Jagten blev ødelagt på stranden.

Syv orlogsskibe plus en galiot og nogle provianskibe blev indlemmet i den danske flåde efter slaget i Køge Bugt.<sup>50</sup>

Sejren skulle udnyttes, og Tromp fik den 9. juli ordre til at gå op i Østersøen og hærge østkysten og Øland for at tvinge Carl XI til at afgive tropper hertil fra Skåne. Niels Juel skulle søge at ødelægge de svenske orlogsskibe i Kalmarsund. Den 31. juli lå hans flåde ved Blå Jungfrun og sendte mindre styrker i land på begge sider af sundet. Den 3. august sluttede Tromp sig til med fire skibe, og med Niels Juel og Marquor Rodsten i nogle mindre skibe undersøgte de skærgårdskysten hvor de svenske skibe lå velbeskyttet bag øer, forsænkninger og

kanonbatterier. Også viceadmiral Span undersøgte forholdene, og alle var de enige om at det ikke var muligt at komme på skudhold af skibene. I stedet sendte man en styrke i land og afbrændte huse og møller nord for Kalmar. Derefter kom turen til Øland hvor admiral Schepers lod både øst- og vestkysten brænde af uden at møde svensk modstand. Et angreb på Borgholm Slot magtede styrken dog ikke, man var urolig ved at risikere de store skibe mellem skærene, og nederlænderne var utålmodige efter at vende hjem før vinteren. Den 26. august afgik da Tromp med seks orlogsskibe og hele den nederlandske eskadre til København.

<sup>49</sup> Barfod, J: s 70ff

<sup>50</sup> Ibid: s 72f



Niels Juel blev på kysten og hærgede Dörhultvik. I Västervik blev både by og borg erobret og brændt, men han nåede ikke at tildele Norrköping samme skæbne, og nogen følelig virkning på den svenske felthær i Skåne havde hærgningerne ikke.<sup>51</sup>

Fra København beordrede kongen Tromp og Schepers til at støtte overførslen af en hærstyrke til Rügen. Landgangen den 7. september gik glat, og Schepers kunne returnere til København og fortsætte til Nederland med sine skibe. Kort efter kom også Niels Juel til København. Størstedelen af Rügen blev også erobret som håbet, men Königsmarck lod sig ikke fordrive fra Svensk Pommern. Den 8. januar det følgende år slog han der den danske hær som mistede godt 4.500 mand.<sup>52</sup>

## 1678

Der herskede stor tvivl om hvordan man bedst kunne udnytte det absolutte herredømme til søs. Spørgsmålet var ikke upåvirket af at Nederland nu for alvor forhandlede om fred med Frankrig og derfor besluttede ikke at sende nogen hjælpeflåde til Danmark.

Her havde Niels Juel vist at danske admiraler kunne stå sig mod svenskerne, nogen udenrigspolitisk grund til at forlænge Tromps ansættelse var der ikke længere, og referatet lyder, ”...vi skiltes derpå i al venlighed og høflighed”.<sup>53</sup>

Niels Juel fik sine ordrer den 13. maj. Han skulle især støtte hæren ved Christianstad og skade havnene i Blekinge, dernæst angribe den svenske flåde i Kalmarsund og ved Stockholm.

I Sverige havde Carl XI udnævnt Hans Wachtmeister til Riksamiral. Kongen havde set at Stockholm var uskikket som base for flåden, og den 6. juni afsejlede Wachtmeister fra Dalarö mod Kalmarsund hvor flåden skulle have station nær den grundfyldte snævring ved Kalmar. Derfra kunne den reducerede, men fortsat stærke flåde beherske den nordlige Østersø, men den havde stadig ringe mulighed for at hjælpe hæren i Pommern.<sup>54</sup>

Den 12. juni lå Wachtmeister S for Øland med ca. 20 orlogsskibe plus en halv snes mindre, og den 13. stod han op i sundet og ankrede.<sup>55</sup> Niels Juel var gået mod Kalmarsund den 1. juni, havde på vejen plyndret Ystad den 4., men lå i Hanøbugten den 12. juni.<sup>56</sup> Et krigsråd den følgende dag afgjorde at man ikke burde angribe ind i Kalmarsund, men søge at lokke fjenden ud i frit farvand. Svenskerne lod sig imidlertid ikke lokke i søen, men blev i området sommeren igennem hvor det ikke var muligt for den danske flåde at angribe den med udsigt til held.<sup>57</sup>

---

<sup>51</sup> Ibid: s 79 ff

<sup>52</sup> Askgård, F: s 179

<sup>53</sup> Barfod, J: s 82f

<sup>54</sup> Glete, J: s 194

<sup>55</sup> Barfod, J: s 83

<sup>56</sup> Jensen, NP: s 369

<sup>57</sup> Askgård, F: s 181

Den 27. juni lå flåden ved Rügen for at blokere indsejlingen ved Dornbusch for svenske kapere. Der fik Niels Juel den 4. juli ordre til at gå mod Christianstad, men svær storm som medførte betydelige havarier, hindrede afsejlingen, og først den 18. juli nåede flåden op i Hanøbugten.

Landsætningen ved Landør den 20. juli førte ikke til meget, og givet at Christianstad stod for at overgive sig, besluttede Niels Juel i stedet at landsætte oberst Stuart ved Carlshamn for at afbrænde byen hvorfra den svenske hær fik proviant. Landgangen fandt sted den 27. juli, men Stuart blev den 28. mødt af hvad han opfattede som overmagt og tiltrådte en flugtlignende tilbagetrækning som kostede betydelige tab inden han nåede bådene og tilbage til flåden.<sup>58</sup> Flugten under dette andet frugtesløse landgangsforsøg kostede Oberst Stuart hans stilling og afstraffelse af flere.

I begyndelsen af september var Brandenburgerne klar til landgang ved Palmer Ort sydligt på Rügen, og flåden eskorterede den danske transport til landgang den 12. i Wittower Bugt nær Vitt S for Arkona. Stillet overfor overmagten måtte Königsmarck trække sig tilbage til Stralsund som holdt til den 15. oktober. Den 25. september var Niels Juel lettet og ankrede dagen efter under Møen hvor flåden nok engang blev stormbunden og først sent nåede rheden i København.<sup>59</sup>

## 1679

Det var lykkedes Louis XIV at splitte sine modstandere, og foråret 1679 var kun Kurfyrsten af Brandenburg tilbage. Da en fransk hær rykkede frem mod Brandenburg, sluttede også han fred den 19. juni, og Danmark stod alene.

Niels Juel var rede til at modtage den ene eller den anden flåde, svensk eller fransk. Den 17. juni fik han ordre til at rasere Visby slot og fæstning, og opankret mellem Stevns og Falsterbo afsendte han seks fregatter for at få efterretning om den svenske flåde.

Wachtmeister var ikke sejlet til Dalarö om vinteren, men havde stort set holdt flåden i Kalmarsund mens han søgte en flådebase i Blekingeskærgården, og dertil afventede en større fransk flådestyrke til hjælp mod danskerne.<sup>60</sup>

Den 24. juni fik Wachtmeister med 28 skibe kending af de danske fregatter. Han forfulgte dem med udsigt til held, men vinden sprang til NV og friskede til storm så jagten måtte indstilles. Niels Juel var fulgt efter fregatterne, og da en af disse nåede tilbage til flåden, optog han forfølgelsen. Den 26. havde han Wachtmeister i sigte, og det lykkedes viceadmiral Span at afskære et enkelt svensk skib, LAXEN, som blev taget af NORSKE LØVE og ANNA SOPHIA. Dagen efter var Wachtmeister nået på højde med Kristianopel, rede til slag, men fortsatte blot ind i sundet, og Niels Juel ankrede omkring 1½ mil fra svenskerne.

---

<sup>58</sup> Jensen, NP: s 377f

<sup>59</sup> Barfod, J: s 87

<sup>60</sup> Glete, J: s 194

Skær og landbaserede batterier umuliggjorde et angreb på de svenske skibe sydfra, og man nøjedes med at blokere det snævre indløb ved at sænke et udtjent orlogsskib ved Grimskär. Nogle dage senere lykkedes det i det nordlige Kalmarsund at angribe en mindre svensk eskadre, og orlogsskibet RIKSNEYCKELN kom i brand og sprang i luften som også en svensk fregat.

Niels Juel sejlede nu til Gotland for at forberede slottets ødelæggelse og evakueringen, og siden holdt han SV-over mellem Øland og Bornholm. Her fik admiralen den 24. august brev fra Christian V om at der var sluttet våbenstilstand med kongen af Sverige.<sup>61</sup> Den franske flåde kom ikke, men søkrigen var afsluttet.

---

<sup>61</sup> Barfod, J: s 88ff

## Krigen i Norge, Gyldenløvefeiden

I Norge kaller vi den dansk-norske skånske krig for Gyldenløvefeiden.

Dette fordi den danske stattholder Ulrik Frederik Gyldenløve ledet den norske hærs angrep på Sverige under den skånske krigen i perioden 1675-1679. "Gyldenløvefeiden" er navnet på de svensk-norske grensefeidene under den skånske krigen og ett av de mest seiersrike norske felttog noensinne. Krigen gikk ut på å tilbakeerobre de landområdene som Sverige tidligere hadde tatt fra Danmark-Norge. Ideen var at disse operasjonene skulle støtte et planlagt dansk angrep på Skåne. Gyldenløve gikk med en styrke på 4000 mann i juni 1676 inn i Bohuslän hvor han erobret Uddevalla og inntok derefter

Vännersborg. Store deler av Västergötland ble brannherjet av norske mindre styrker. Det ble også forsøkt å innta Göteborg, men dette ble mislykket. Et angrep på Bohus fästning ble også mislykket. Likevel:

I juli-august 1617 klarte de norske styrkene å besette hele Bohuslän, men fortsatt ikke den meget viktige Bohuslän festning. Et senere forsøk i 1678 førte heller ikke frem. Festningen var for sterk for de norske styrkene. Svenskene forsøkte motangrep ved Uddevalla sommeren 1679, men de norske styrkene slo dette angrepet tilbake.

I september 1679 førte freden i Lund til at de norske styrkene måtte trekke seg tilbake, og vi var igjen tilbake til de gamle grensene.

Gyldenløve feiden var i hovedtrekk en rekke norske forsøk i Bohuslän på å prøve å ta tilbake det Norge hadde mistet i Krabbekrigen og ved freden i København 1660. "Krabbekrigen" er en norsk betegnelse på krigen mellom Danmark-Norge og Sverige i perioden 1657-1658. Iver Krabbe var

kommandant på Bohus festning og leder av den norske hovedhæren i Bohuslän.

En periode hadde Norge mistet Trøndelag til Sverige, og Danmark-Norge hadde heller ikke klart å ta tilbake Jämtland og Härjedalen. Det aller viktigste for kong Christian V var å vinne tilbake Skåne.

Tanken var at den norske inntrengen i Bohuslän skulle distrahere svenskene og legge til rette for et større dansk inntog i Skåne.

Opptakten til den dansk-norske skånske krig var godt i gang. De norske styrkene hadde sitt utgangspunkt i Fredriksten festning i Halden hvor det var lagret rikelig med utstyr og proviant.

Krigshandlingene startet med at danske styrker gjorde landgang i Skåne på forsommeren 1676. Dette var også klarsignalet for de norske som lå ved Fredriksten festning.

Jeg skal i senere innlegg komme tilbake til kamphandlingene sett fra et norsk synspunkt.

Som tidligere nevnt ble den dansk-norske skånske krig kalt "Gyldenløvefeiden" i Norge. Det skyldtes først og fremst for Norges deltagelse under ledelse av Ulrik Frederik Gyldenløve som norsk øverstkommanderende som ledet den norske hæren. Ved krigens begynnelse utgjorde hæren 12000 mann. Personell var det nok av, men en manglet meget utstyr som var nødvendig for å før en krig. Det var først i oktober måned i 1675 at hæren fikk dekket noen av sine mangler. Fra nederlandene ankom det store forsendelser av våpen, krutt og tøy hvor regjeringen hadde gått til innkjøp til hæren.

Proviant til vinteren ble anskaffet fra de mange engelske og hollandske skipene som kom inn fra Østersjøen, på grunn av uvanlig

sterke stormer og uvær. Islandsfarerne som var lastet med ullvarer ble også tømt for sin last. Alt sammen ble betalt med vekslere fra den danske regjering.

Gyldenløves plan var å få befolkningen i Bohuslän til å reise seg for deres gamle herrer, og når det var mulig, å overfalle enten Båhus eller Marstrand, men ellers bare å forsvare grensene. I august sendte Gyldenløve spioner inn i Sverige for å lodde stemningen blant befolkningen der, og å skaffe seg kunnskaper om svenskenes planer.

Det ble meldt tilbake at det ble bygget magasiner i Vänersborg, og at det ble samlet to korps for å gjøre innfall i Norge. ett under Asacheberg ved Svartskog i Bohuslän og ett annet ved Göteborg.

På denne bakgrunn trakk derfor Gyldenløve en del tropper sammen i det sydøstlige Norge. De bestod av 4000 mann under ledelse av Henrik Ruse Rysensten, og stod ved Fredrikshald, og 2000 mann under Løvenhjelm ble stillt ved Elverum, Vinger og grensepassene i Smålenene.

I 1675 begynte stridighetene ved at svenskene laget en bro over Svinesund og gikk over med 1000 mann mot Fredrikshald (Halden) og Fredrikstad.

Gyldenløve gikk fra Bohuslän til Løvenhjelm med 1500 mann, men hans angrep ble slått tilbake ved Eda skanser.

Gallei-flotiljen herjet kysten langs Bohuslän for å ødelegge de svenske magasinene der. De fikk med seg en del bytte og vendte tilbake uten tap.

I desember slapp Gyldenløve og hans avdelinger opp for proviant og troppene ble spredt og forlagt i forskjellige kvarterer hos flere bønder. Det sammen gjaldt for den svenske hæren.

Landskrona ble erobret i juli/august 1676, og etterhvert lå Västergötland åpent for den norske hæren.

Sist i august ble Göteborg beleiret, men de norske styrkene måtte forlate beleiringen da en svensk flåte ankom og svenskene ble herrer over Kattengat.

Bohus festning ble beleiret av Gyldenløve, men etter en stund trakk han seg tilbake til Fredrikshald.

I juni 1677 brøt en hær under Løvenhjelm opp fra Fredrikshald og gikk nedover i Bohuslän. Den 19. juni dette året ble det gjort landgang ved selve byen, og kommandanten på festningen tilbød å overgi festningen mot fri avmarsj. Dette ble innvilget av nordmennene. Etter Marstrands erobring ba Gyldenløve kongen om fri. Mens han var borte rykket den svenske rikskansler frem med en hær på 5000 mann, og svenskene tok stilling ved Uddevalla og besatte Orust. Da den norske hæren ankom utenfor Uddevalla 28. august, stod svenskene i slagorden nord for byen. To norske regimenter ble sendt ut mot øst for å omgå dem, slik at tilbaketog utviklet seg til den rene flukten. 500 svensker ble tatt til fange og 12 kanoner erobret. På norsk side falt en offiser og et ubetydelig antall menige, mens svenskene hadde 800 døde og sårete. Hæretoget til Jemtland, flere innfall i Sverige, og Uddevallas senere beleiring, skal jeg komme tilbake til i mitt hovedinnlegg. RS.

## Den danske hærs felttog mod Kristianstad sommeren 1678.

Efter 2 hårde år 1676 og 1677 for den danske hær i Skåne med store tabgivende nederlag bl.a. ved Lund i december 1676 og ved Malmø og Landskrona i 1677 vendte hæren delvist reorganiseret tilbage til Skåne i 1678.

Planen var nu at lægge tyngden i årets operationer i Norge, hvor hæren skulle forstærkes med 6000 danske soldater, så den kom op på 13.000 mand under kommando af Christian den 5's halvbroder, Ulrik Frederik Gyldenløve. Med denne styrke skulle han rykke mod Gøteborg, mens den danske hær skulle operere i Skåne. Herved ville man tvinge Karl den 11 til at trække tropper væk fra Kristianstad og derved ophæve belejringen af fæstningen.

Denne plan ændrer Christian den 5, der i stedet med hærens hovedstyrke ville undsætte Kristianstad, og de 6000 mand skulle returnere til Skåne, så hovedstyrken ville komme op på 18.000 mand mod den svenske styrke ved Kristianstad på ca. 14.000 mand.

Imidlertid ignorerede Gyldenløve ordren, da han behøvede de 6000 mand til at gennemføre belejringen af Bohus fæstning nord for Gøteborg.

Undsætningen af Kristianstad hastede nu i begyndelsen af juli 1678, da byen ifølge underretninger kun kunne holde måneden ud.

Under disse omstændigheder besluttede man derfor ikke at afvente de 6000 mand fra Norge, men iværksætte forlægningen af den danske hær fra Helsingborg, som man forinden ved en krigslist havde erobret, til Kristianstad.

Denne ændring af krigstogsplanen for 1678 var en beslutning truffet af Christian den 5 fremkaldt af råbet om hjælp fra den trængte danske garnison i byen. Havde Christian den 5 fulgt den oprindelige felttogsplan med at prioritere operationerne i Norge, havde man tvunget svenskerne til at sende forstærkninger til fronten i Bohus og herved lettet det svenske pres på Kristianstad, ja måske tvunget dem til at opgive blokeringen af byen. Eller havde kongen indledt undsætningen tidligere med alle 18.000 danske soldater, havde undsætningen haft langt større chance for at blive en succes.

Den 14.07.1678 afgik hæren fra Helsingborg med overnatning i Ekebro, Vedby, Torup til Møllerød den 18.07, hvor hæren bliver til den 21.07, og der holdes et langt krigsråd, som en fortsættelse af flere krigsråd undervejs hertil. Disse krigsråd, hvoraf der foreligger udførlige referater, er alle præget af en markant usikkerhed, frygt og forsigtighed, ikke mindst fra hærchefen, general Arendorfs side. Den 21.07 fortsætter hæren til Lommarp og herfra den 22.07 til Ønnestad, hvortil man ankommer om formiddagen.



Den danske hær talte ca. 8000 mand, hovedsagelig infanteri, og slet ikke de 18.000 mand, der var forudsat i planen og som skulle give en overlegenhed overfor den svenske hær, der imidlertid nu også talte ca. 8000 mand.

Selvom de 2 hæere var kvantitativt jævnbyrdige, var den svenske hær kvalitativt den danske hær overlegen.

Der var flere årsager hertil.

For det første var de danske soldater langt ringere end i starten af krigen, som blev indledt med en hær fortrinsvis bestående af hvervede soldater, der fuldt ud var på højde med deres svenske modstandere. Siden dalede kvaliteten af de danske tropper.

For det andet var det galt med føringskompetencen. Den faldt drastisk i takt med alle de danske nederlag.

For det tredje anvendte den svenske hær en bedre taktik end den danske, hvor man lagde vægt på at afgøre kampen ved ild, hvorimod svenskerne foretrak at angribe med blanke våben, hvilket ikke mindst gjaldt for rytteriets vedkommende. Det gav store fordele på en tid, hvor rytteriet var den afgørende våbenart på slagmarken, og skydevåbnene ikke var så effektive som senere.

For det fjerde og måske vigtigst af alt herskede der i den danske hær blandt soldaterne og i hærledelsen en terror panicus, en frygt for at begive sig ud i et feltslag med svenskerne som følge af de foregående års nederlag, ikke mindst det voldsomt blodige slag ved Lund den 04.12.1676 med de største tab i en nordisk krig nogensinde. Et slag, hvor general Arendorf måtte overtage ledelsen af den danske hær, efter at hærchefen Arendorfs broder var faldet og Christian den 5 var flygtet fra slagmarken.

Alle krigsråd på marchen mod Kristianstad, såvel som hærens tøven og ubeslutsomhed, da man når frem til Kristianstad dokumenterer denne terror panicus.

Fremme i Ønnestad slog den danske hær lejre og rekognoscerede for at finde ud af, hvor svenskerne præcis befandt sig. Ude på sletten foran Kristianstad så danskerne svenske fourageringskommandoer og forposter på bakkerne ved Skepparslöf. Ud på dagen fik man meldinger om, at de svenske forposter på bakkerne havde trukket sig tilbage. Christian den 5 og hans generaler red nu frem til bakkerne, som de nåede i de sene dagtimer. De fandt ganske rigtigt stedet forladt af svenskerne. Herfra kunne man beherske hele det omliggende terræn til Kristianstad, som lå omkring 8 km væk. Kongen og hans følge kunne se hele den svenske linje fra Lilleø og mod Vä. Afstanden var ikke større, end at man fra bakkerne kunne beskyde svenskernes lejre. Interessant var også, at svenskerne ikke havde forskanset deres lejre, dvs. havde anlagt skanser bagved lejren for at sikre sig, at de ikke blev angrebet af en undsættelsesstyrke; i fortifikationsterminologi en såkaldt circumvallationslinje, ligesom de heller ikke havde anlagt en contravallationslinje, dvs. en linje af jordværker vendt mod fæstningen, men kun enkelte skanser. Det var en fejl, for det var den normale fremgangsmåde under belejringer.

Besatte danskerne bakkerne og forskansede sig her, ville det tvinge svenskerne til enten at angribe dem eller trække sig østpå over Helgeå, hvorved Kristianstad ville være blevet undsat. Der var således tale om netop den gunstige lejlighed, der kunne vende krigens gang. En af generalerne i kongens følge ville straks besætte bakkerne, hvorimod de fleste indvendte, at svenskerne sikkert ville opdage en sådan handling og komme

danskerne i forkøbet. Det blev derfor besluttet, at der skulle holdes et krigsråd næste dag, hvor man ville afgøre, hvad man skulle foretage sig. På dette krigsråd blev det besluttet at besætte bakkerne. Kongen befalede, at hæren skulle rykke frem. Netop som man var klar til fremrykning, fik man meddelelse om, at bakkerne ved Skepparslöv var blevet besat af svenskerne. Christian den 5 beordrede derfor fremrykningen standset og indkaldte til et nyt krigsråd.

På svensk side var der ingen tøven. Da den svenske overgeneral, feltrmarskal Ascheberg fik efterretning om, hvad der var sket, gik han til Karl den 11 og fik accept på straks at besætte Skepparslöv bakkerne, inden de faldt i danskernes hænder. Da det blev mørkt, rykkede han og Erik Dahlberg frem til bakkerne, hvor svenske soldater under Dahlbergs ledelse gik i gang med at forskanse sig. Om morgenen den 23. juli var arbejdet færdigt og området besat med 1.500 mand og 8 kanoner.

Det var disse skanser, danske forposter opdagede næste dag om morgenen og meddelte det til den danske hærledelse. Efter det nye krigsråd samme dag bestemte Christian den 5, at hæren skulle blive stående, mens man undersøgte, om man kunne omgå bakkerne ved Skepparslöv og nå frem til Vä. Svenskerne fik nu tid til at styrke forsvaret af bakkerne og anlægge en cirkumvallationslinje ved deres lejr.

Frem til den 30.07. blev den danske hær stående uvirksom overfor den svenske hær, mens man fortsatte med at holde krigsråd og får underretning om, at en dansk landsætning af tropper ved Karlshamn har lidt et nyt nederlag overfor svensk rytteri.

Christian den 5 besluttede nu at forlade hæren og begive sig til København og sender forinden en skrivelse til Kristianstads kommandant, generalmajor von Osten, hvori han fik tilladelse til at overgive fæstningen, hvis det kunne ske på gunstige vilkår.

Von Osten forhandler så gunstige vilkår igennem, som ikke er set hverken før eller siden, formentlig fordi Karl den 11 får det resultat, han har tilstræbt uden at ofre en eneste svensk soldat. Så med flyvende faner og foran en fuldt bevæbnet styrke ridder von Osten ud af Kristianstad den 05.08. kl.06.00, står af hesten og går hen og knæler og kysser Karl den 11's hånd.

Hermed var den sidste chance for at vinde den skånske krig og få Skåne og måske mere tilbage fra Sverige definitivt forpasset.

Bestod der en reel mulighed for at vinde den skånske krig ved at undsætte Kristianstad eller faldt afgørelsen på krigen allerede ved slaget ved Lund den 04.12.1676?

Såfremt hæren, straks efter at Christian den 5 havde besigtiget bakkerne, havde påbegyndt besættelsen og anlægget af skanser med 1500 mand og 8 kanoner fra det lettere feltartilleri, man havde medbragt, ville der have udspillet sig et af 2 forløb.

Svenskerne havde så sent opdaget besættelsen, at de måtte opgive et angreb og ville så for at undgå en beskydning af deres lejr trække sig østpå over Helge å, og Kristianstad ville være undsat.

Imidlertid havde man stadig en dansk hær lidende af terror panicus, der ikke vovede et feltslag med svenskerne, så en afgørende vending i krigen var ikke indtruffet.

Ved det andet forløb havde svenskerne opdaget, hvad danskerne havde gang i og angrebet bakkerne under arbejdet med at anlægge skanserne. Danskerne havde dog nået at bringe de 8 kanoner op i en foreløbig stilling. De havde ligeledes sikret, at en kampberedt styrke var bragt i en foreløbig stilling udover den styrke, der arbejdede med anlægget af skanserne.

Til trods for den dårligere kvalitet af den danske hær sammenlignet med den svenske havde danskerne en god mulighed for under de nævnte forudsætninger at afværge et svensk angreb.

De befandt i en langt bedre stilling end svenskerne, og de var rimeligt veludhvilede efter opholdet i Møllerød og de 2 sidste korte dagsmarcher.

Dette forløb er det mest sandsynlige, og der var meget at vinde for den danske hær udover undsætningen af Kristianstad.

Med et vundet slag om bakkerne ville terror panicus være fejlet bort, og åget fra de mange nederlag ved Lund, ved Halmstad, ved Malmø, ved Landskrona ville være fjernet. En hær, der førte heldet og sejren i sit flag ville være skabt, og det kunne have ændret udfaldet af den skånske krig.

Hvad var der at tabe ved at vælge dette forløb?

Endnu et tabt slag at føje til de mange og tabet af Kristianstad, der alligevel var tabt, når man intet foretog sig.

I forskning og litteratur er der delte meninger om, hvornår krigens vendepunkt indtraf. De fleste mener, det skete ved Lund. Som forløbet blev, er dette sikkert rigtigt med den tilføjelse, at ved Skepparslöv bakker forpassede den danske hær en enestående og nærliggende mulighed for at ændre krigens vendepunkt fra 1676 til 1678 med det resultat at Skåne vendte tilbage til Danmark

## Det danska undsättningsförsöket av Kristianstad och Skepparslövs backar 1678

När 1678 års fälttåg på allvar inleddes var huvudmålet för den danska armén att undsätta Kristianstad. 27 april intogs Ängelholm och därefter intogs de adelsgårdar som befästs av svenskarna och vilka utgjorde en ring av fort riktade mot Landskrona. Innan en framryckning mot Kristianstad var möjlig måste Helsingborg åter intas och den 24 juni började belägringen av fästningen som kapitulerade redan den 27 juni. Därmed hade danska armén ryggen fri för en framryckning mot Kristianstad. Från svensk sida hade man sedan länge befarat att ett danskt undsättningsförsök skulle komma och under vintern hade man bland annat anlagt skansar runt fästningen och sedan februari var fästningen helt innesluten.

Efter Helsingborgs fall koncentrerades den svenska armén vid Kristianstad för möta den danska framryckningen som emellertid dröjde märkligt länge. Inte förrän den 15 juli bröt den 12 000 man starka danska armén upp från Helsingborg och den 21 juli var man i Önnestad, en mil från Kristianstad. För att stödja operationen planerades en landsättning av trupper från flottan på kusten mellan Åhus och Sölvesborg i ryggen på den svenska armén. Två landstigningsförsök den 20 och 25 juli slogs dock tillbaka av svenska trupper under Hans Wachtmeister.

Den svenska armén stod med höger flygel mot Helge å vid Lillö och med den vänstra flygeln vid Öllsjö / Vä. Mellan de båda arméerna söder om Skepparslöv finns en dominerande höjd varifrån man kan bekämpa en fiende som framrycker på vägen som löper i öppen terräng mellan Önnestad och Kristianstad. Dansk spaning identifierade snabbt betydelsen av dessa höjder och i den danska ledningen förordade flera ett snabbt besättande av höjderna. Istället hölls krigsråd och beslöts till sist att följande dag den 23 juli besätta höjderna. När man skulle gå till verket upptäcktes att svenskarna hunnit före och redan under natten påbörjat befästningsarbeten. Ett ödesdigert misstag som i ett slag omöjliggjorde undsättningen av Kristianstad och åter gick man från dansk sida miste om möjligheten till ett avgörande i kriget. Märkligt i sammanhanget är att svenskarna som länge varit grupperade i området inte redan tidigare besatt höjderna då deras betydelse borde varit uppenbar.

Den danska armén blev stående vid Önnestad utan möjlighet att agera och den 30 juli gav Christian V kommandanten i Kristianstad von der Osten tillstånd att kapitulera vilket skedde den 4 augusti med den decimerade garnisonens uttåg den 5 augusti. Kristianstads fall fick stora konsekvenser genom att danskarna nu inte längre hade någon stödjepunkt i öster utan var helt hänvisade till fästningarna vid Öresundskusten. Innehavet av Kristianstad hade gjort att de svenska styrkorna måst splittras mellan de båda riktningarna vilket gav den danska armén handlingsfrihet i hela Skåne. Man blev nu hänvisad till en mera defensiv krigföring i västra Skåne.

Den 6 augusti gick den danska armén tillbaka mot väster och för att förhindra att svenskarna fick fasta positioner emot Helsingborg och Landskrona lät man förstöra ett antal herrgårdar som kunde tjäna

som stöddepunkter. Detta gällde även staden Lund som förstärkts med en pallisad och där ett stort antal av stadens gårdar brändes ned av danska ryttarförband.

Den svenska armén grupperades nu mot Landskrona och från dansk sida beslöts att försöka tvinga bort den svenska styrkan genom ett angrepp. Från svensk sida antog man inte utmaningen vilket sannolikt hade sin grund i att stormaktskriget i Europa avslutats genom att Frankrike slutit fred med sina fiender och nu mera aktivt kunde stödja Sverige. Svenskarna drog sig utan strid tillbaka till en stark ställning vid Ringsjön för att därefter gå i vinterkvarter i nordöstra Skåne och norr därom.

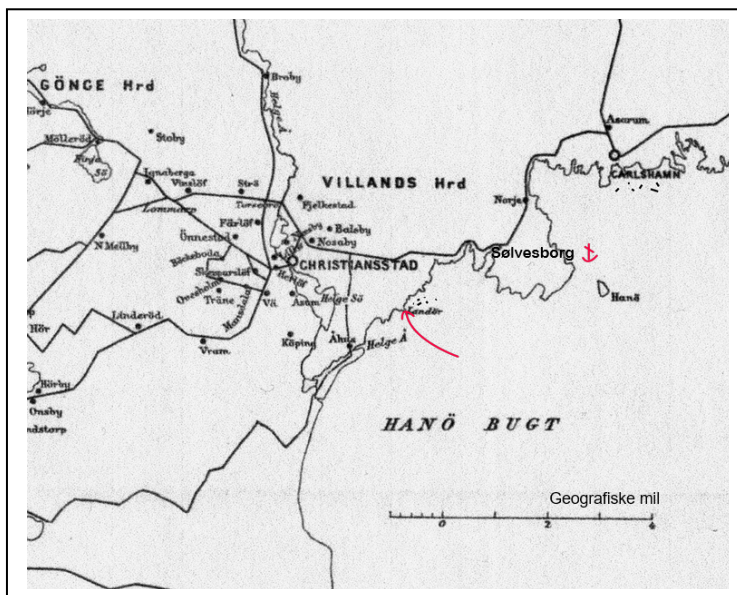
Göran Larsson

## Landgangen ved Landør 20. juli 1678

I juli 1678 havde Christianstad været indesluttet i et år, og uden undsætning måtte byen overgive sig inden for de kommende få uger.

Niels Juel lå med flåden ved Rügen hvor han den 9. juli modtog ordre om at søge at undsætte Christianstad, lettede og gik til Bornholm hvor et krigsråd besluttede at det bedste man kunne gøre, var at lade schoutbynacht Henrik Span opmåle det grunde og skærfyldte farvand mellem Åhus og Sølvesborg med lodskud og pejlinger, og derved fandt man det muligt at landsætte en styrke ved den lille halvø Landør to mil SØ for Christianstad.

Derefter sejlede flåden op i Hanø Bugt, men kunne ikke ankre S for Listerlandet. Man fandt da den 18. at Niels Juel skulle gå til ankers med orlogsskibene NV for Hanø, og Oberst Stuart med 600 af de 2.000 mand han havde til rådighed,<sup>62</sup> plus tre kanoner skulle landsættes på Landør med udrustning og forplejning til otte dage.



Den 20. juli gik styrken i land. Et svensk rytterregiment stod nær Landør, men trak sig uden kamp, og Oberst Stuart lod sin hovedstyrke forskanse sig på halvøen mens han med en mindre afdeling gik et stykke ind i land til en høj hvor også denne forpost forskansede sig. Imellem de to styrker satte han en piket under kaptajn Krumsee som tidligere havde udmærket sig under kamp ved Karlshamn.

Carl XI havde imidlertid fået melding om landgangen, og dagen efter, den 21., angreb 700 mand under Oberst Wachtmeister posteringen på højen. Den måtte vige for overmagten trods hjælp fra kaptajn Krumsee som faldt, og resten af styrken trak sig tilbage til forskansningen på Landør. Oberst Wachtmeister angreb også her, men blev slået tilbage. Oberst Stuart mente imidlertid ikke at han vedblivende kunne afvise de svenske angreb, og lod styrken indskibe og sejle tilbage til orlogsskibene ved Hanø.<sup>63</sup>

Den danske hærs hovedstyrkes 8.000 mand var samme dag rykket frem mod Christianstad V-fra, men tøvede ved Skepperløv bakker lige VSV for byen for at undgå en direkte konfrontation med den svenske felthær. Uden de danske tropper fra Norge ville man kun afskære svenskerne fra forsyninger, men undgå åben kamp eller en forlængelse af egne kommunikationslinier ved forfølgelse ind i Blekinge eller Småland.

Christianstad blev ikke undsat. Den 4. august 1678 kapitulerede generalmajor von Osten, og med fri afmarch forlod de danske soldater fæstningen dagen efter.<sup>64</sup>

<sup>62</sup> Franzen, O, Kampene om Kristianstad, Krigshistorisk Tidsskrift 2017 nr. 2, s. 13.

<sup>63</sup> Jensen, NP, Skaanske Krig 1675-1679, s. 369f. København 1900

<sup>64</sup> Franzen, O, s. 17.

## Den danske landgang ved Landö sommeren 1678

Den 20. juli 1678 landsatte admiral Jens Juul 900 soldater under oberst Stuart ved Landö fra 2 store orlogsskibe og 4 mindre fartøjer.

Disse startede på at bygge skanser for at beskytte sig mod de angreb, de vidste, ville komme.

Hensigten var, at de skulle forstærke den hårdt medtagne styrke i Kristianstad eller, hvis det mislykkedes, skulle forene sig med den danske hær ved Önnestad.

Det svenske angreb kom om morgenen den 21. juli, hvor oberst Axel Wachtmeister med 200 ryttere og 500 infanterister angreb med ildafgivning og håndgranater.

Wachtmeister indtog skanserne og jog danskerne ud i vandet til de tililene både og tog 8 fanger.

Tilbage på kamppladsen lå 115 danskere og 3 svenskere ifølge de svenske optegnelser, som måske skal tages med et gran salt.

Den 24. juli tvang Wachtmeister, der har haft en travl tid disse dage, yderligere ilandsatte danskere i havet ved Landö.

Den 25. juli beskød Wachtmeister med kanoner de danske skibe ved Landö, der blev tvunget til at lette anker.

## Åhus – borgruinen og Kungsstugan

Åhus er en lille skånsk provinsby, der ligger ved Helgeås udmunding på Skånes østkyst. Den er i vore dage et populært turiststed om sommeren med hyggelige gamle huse samt en borgruin, der desværre skæmmes af, at der tæt op af ruinen ligger en kæmpe betonbygning, hvor den kendte Absolut vodka bliver fremstillet.

Borgruinen vidner om en spændende fortid. Her anlagde ærkebiskop Eskil i 1100-tallet en borg, og rundt om denne opstod en by, der blev en købstad med et kloster og flere kirker. Borgen stod dengang på en holm, som var omgivet af en mur og en vandfyldt grav med en vindebro. Åhus blomstrede i middelalderen og var en driftig handels- og søfartsby samt et knudepunkt for fiskeriet i hele Østskåne. Med sin placering ved udmundingen af Helge Å var byen ikke blot et sted med handelsaktiviteter. Her skulle man erlægge told, ligesom man ved Kronborg skulle erlægge Øresundstold; byen var også centrum for hele forsvaret af Østskåne.

Kalmarkrigen 1611-12 blev Åhus' skæbne. Svenske plyndringstogter lagde borgen i ruiner, og i 1617 mistede byen sine købstadsrettigheder. Borgen måtte overlade bygningsmaterialer til den af Christian 4. nylig anlagte fæstningsby Kristianstad, som nu blev områdets store hovedby.

Men blandt borgerne lever minderne om byen fængslende fortid videre. Til dem hører fortællingen om, hvorledes den svenske konge Karl 11. under Skånske Krig nær var ved at blive taget til fange af danske soldater, der havde fået efterretning om, at svenskekongen var på besøg i Åhus og opholdt sig i præstegården – den nuværende Kungsstugan. Danskerne omringede stedet, men den snarrådige præst skjulte kongen oven på spjældet i skorstenen, så danskerne ikke kunne finde kongen, da de kunne ikke forestille sig, at en konge ville skjule sig et så beskidt sted!

### Litteratur:

Jimmy Juhlin Alftberg m.fl.: Borgen i Åhus. Ett medeltida maktcentrum. Lund 2012.

Jesper Asmussen: På historisk rundrejse i Skåne. Den dansk- svenske historie. 2012.



## Belejringen af Kristianstadt 1677 til 1678

Fra svensk side havde man opgivet at generobre Kristianstad, da generalmajor Merheim havde tilført byen forstærkninger i 1677. Fra midten af maj 1677 findes en optegnelse af den danske garnison i Kristianstad. Den talte 800 ryttere, 1500 infanterister og 100 artillerister, i alt ca. 2400 mand.

Den danske hær med Christian den 5. i spidsen kunne nu rykke frem til Kristianstad, hvor generalmajor Merheim red kongen i møde. Den 1. juni 1677 blev der holdt en stor gudstjeneste i Trefoldighedskirken, hvor kongen varmt takkede soldater og borgere for deres tapperhed og udholdenhed.

Efter hærens afmarch fra Kristianstad var man igen alene i byen. Merheim blev afløst af generalmajor von Osten som fæstningskommandant. Svenskerne vendte tilbage og fortsatte, hvor de slap, med art blokere Kristianstad. Forsyningsproblemerne voksede derfor. Ikke mindst fordi et forsøg på at sejle proviant frem til byen slog fejl.

Det var dog stadig muligt for danskerne at få forstærkninger, hvilket også skete i slutningen af september, da en dansk infanteristyrke landsat ved Åhus var marcheret langs Helgeås østside .

Besætningen i fæstningen talte nu, ifølge en styrkeliste fra 11. oktober, 2660 mand – hovedsagelig infanterister. Over for dem stod en svensk blokeringsstyrke på 4.000 mand.

Selvom svenskerne fortsat ikke havde styrker nok til at iværksætte en egentlig belejring, besluttede de at stramme grebet om fæstningen ved at besætte landsbyerne Färslöv og N. Åsum vest for Kristianstad. Fra slutningen af november var Kristianstad derfor reelt afskåret fra omverdenen, så det blev særdeles svært at skaffe proviant til byens borgere og garnison samt skaffe brænde og materialer til at udbedre skader på bygninger og forsvarsværker. Man så sig derfor nødsaget til at rive huse ned. Der var nu mangel på alt i fæstningen.

I marts 1678 forstærkedes det svenske pres mod byen. Svenskerne rykkede frem mod fæstningen og opkastede en skanse overfor den nordlige ravelin og på sydsiden af fæstningen på Beckholmen anlagde de også en skanse. Sygdom og dødelighed steg yderligere. Der døde nu 30 mand om ugen. I slutningen af marts måned talte garnisonen ca. 1200 mand, der var så afkræftede, at de næppe kunne afslå en svensk storm. Nettet var nu så stramt om fæstningen, at man næsten ikke havde kontakt til omverdenen. Den danske hærledelse modtog derfor ikke længere jævnlige indberetninger fra staden.

## Truslen fra Frankrig

### Frankrigs allianceopbygning

Frankrig var ressourcemæssigt uhyre stærkt. Med næsten 22 millioner indbyggere omkring 1675 havde Frankrig langt det største indbyggertal i Vesteuropa. Til sammenligning havde England med Irland cirka 9 millioner, Spanien 6-7 millioner og Nederlandene cirka 2,5 millioner.<sup>65</sup> Danmark<sup>66</sup>-Norge<sup>67</sup> har måske haft 1,2 millioner indbyggere og Sverige 1,3 millioner.<sup>68</sup>

Fra freden i Aachen 1668 efter Devolutionskrigen med Spanien førte Frankrig støttet af Colbert en stadig mere indædt handelskrig mod Nederlandenes dominans, og efter at Dover-traktaten i 1670 havde sikret gode forbindelser til Charles II i England, arbejdede Louis XIV på at opnå alliance med de mange tyske fyrstendømmer mod købmandsrepublikken, eller i det mindste deres neutralitet. Derved ville han undgå at den Tysk-Romerske kejser samlede fyrstendømmerne mod Frankrig, og desuden havde Louis XIV brug for at få lov til at passere tysk jord for at angribe Nederlandene fra SØ uden at risikere en ny krig med Spanien ved at marchere gennem De Spanske Nederlande. Derimod indgik en nær alliance med Danmark eller Sverige ikke i spillet, thi en alliance med den ene ville blot drive den anden i armene på Nederlandene.

Det lykkedes i løbet af 1671 den franske udsending at sikre en eller anden grad af forbund med en række tyske fyrster, men kurfyrst Friedrich Wilhelm af Brandenburg stillede sig afvisende, og Frankrig der længe havde tildelt Sverige subsidier, forlangte nu at svenskerne som var herrer i Pommern, skulle true eller tvinge de nordtyske fyrster til som minimum neutralitet.<sup>69</sup>



**Le ROYAL LOUIS**  
Vaisseau de 1<sup>er</sup> rang, Toulon, 1668

<sup>65</sup> Christensen, Lars: I Solkongens Skygge, Dansk franske relationer 1661-1693, s. 33. Syddansk universitetsforlag, Odense, 2003

<sup>66</sup> <https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/danmarks-befolkningsudvikling/>

<sup>67</sup> [https://denstoredanske.lex.dk/Norge\\_-\\_historie\\_\(1660-1814\)](https://denstoredanske.lex.dk/Norge_-_historie_(1660-1814))

<sup>68</sup> [https://da.wikipedia.org/wiki/Den\\_svenske\\_stormagtstid](https://da.wikipedia.org/wiki/Den_svenske_stormagtstid)

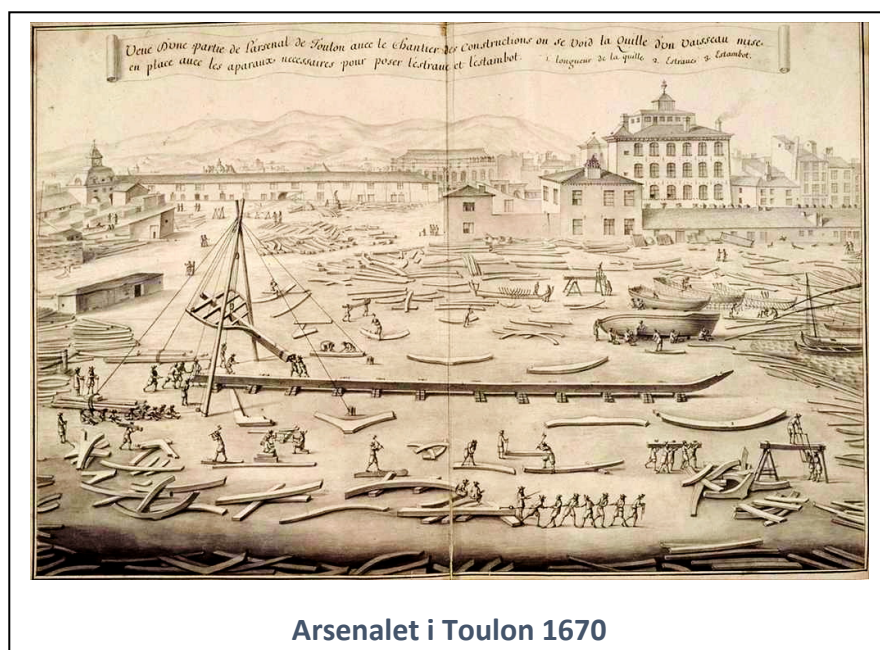
<sup>69</sup> Christensen, L: s 117.

Tonen mellem Danmark-Norge og Sverige blev skærpet af en arvestrid med Gottorp om grevskaberne Oldenburg og Delmenhorst. Svenske løfter til hertugen båndt hertugdømmet endnu tættere til Sverige, og her støttede Frankrig Sverige ved at garantere Gottorps uafhængighed.<sup>70</sup> Sverige som allerede traditionelt var Frankrigs allierede og dets partner som garantimagt for Den westfalske Fred, blev nu knyttet væsentligt nærmere til Europas stærkeste kontinentalmagt – den franske hær var med en styrke på 120.000 mand exceptionel stor<sup>71</sup> – og dertil var også Frankrigs flåde Europas største (se nedenfor). Samtidig mistede Danmark reelt sin hidtidige loyale forbindelse til Frankrig, og da svenskerne sluttede sig til den fransk-engelske alliance, var Danmark for alvor isoleret og måtte søge mod den nederlandske lejr, men det skete ikke uden tøven.<sup>72</sup>

## Frankrigs Sømagt

Mellem 1661 og 1675 skabte Colbert for Louis XIV en fransk flåde, la Royale, med skibe der var flere og større end nogen anden sømagts. Med mandskab, havne, arsenaler og en fungerende forsyningstjeneste, skønt hæmmet af bl. a. store afstande, var det en organisation som i sin essens bestod under hele l’Ancien Régime.<sup>73</sup>

Orlogs- såvel som handelsflåden ledelse var centreret i Marinens statssekretariat. En uomgængelig svaghed var at den store orlogsflåde var delt af den Iberiske Halvø i la flotte Ponant, dvs. den atlantiske, og la flotte Levant, dvs. flåden i



Arsenalet i Toulon 1670

Middelhavet. La Royale kunne sjældent, om nogensinde, optræde blot tilnærmelsesvis som én styrke. Dertil var flådens chefer utrænede i ledelse af større flådestyrker og overvejende defensivt orienterede. Altfor mange admiraler vandt deres berømmelse fordi det var nødvendigt for la Royales prestige, deres sejre var opblæste og deres nederlag sminkede.<sup>74</sup> Flåden var nominelt en halv gang større end den nederlandske og burde have bundet nederlænderne i Kanalen og Nordsøen,

<sup>70</sup> Ibid: s 118ff.

<sup>71</sup> [https://www.wikiwand.com/da/Den\\_fransk-hollandske\\_krig](https://www.wikiwand.com/da/Den_fransk-hollandske_krig)

<sup>72</sup> Christensen, L, s. 120ff

<sup>73</sup> Dessert, Daniel: La Royale, Vaisseaux et marins du Roi-Soleil, s 179, Fayard, 1996

<sup>74</sup> Ibid: s. 238.

men udover at forsvare deres egne kyster formåede nederlænderne at sende en flåde til hjælp for spanierne i Middelhavet og en anden til Danmark for at forhindre svensk dominans i Østersøen.<sup>75</sup>

**Flådens opgaver:** At sikre forbindelsen til de franske kolonier, primært i Den nye Verden, bekæmpe fjendtlige flådestyrker og ødelægge fjendens handel ved kapring og blokade.

**Flådebaser:** Dunkerque, Le Havre, Brest og Rochefort lå med adgang til Atlanterhavet, galejflåden var koncentreret i Marseille, og Toulon var arsenal for middelhavsflåden. De større orlogsskibe kunne imidlertid kun anløbe Brest og Toulon, selv Rochefort med sit store værft tillod ikke anløb af orlogsskibe af første og anden rang, og i Le Havre og især Dunkerque kunne kun mindre skibe passere grundene udfor havnene. Brest var en god og sikker havn, men vanskelig at besejle og værre at løbe ud fra med Atlantens fremherskende vestlige vinde.

**Skibe.** Antal og displacement.<sup>76</sup> På femten år blev mere end hundrede skibe bygget i Frankrig, seks i Nederlandene og sågar to i Danmark. Skibene var generelt større end andre sømagters, og de franskbyggede havde stejle bundstokke hvad der bidrog til gode sejlegenskaber, men øgede deres dybgang. Dette hæmmede dem betydeligt i Kanalen og Nordsøen, fx i kamp med nederlænderne, og det lukkede størstedelen af de franske flådebaser for de større orlogsskibe. At bygge de meget store, prestigegivende skibe var i virkeligheden et stort spild af ressourcer i videste forstand, og værre, en fundamental strategisk hæmsko for flådens primære opgave: at bekæmpe en modstander.<sup>77</sup>

Tons	1675		1680	
	Antal	1000 tons	Antal	1000 tons
2501-3000	3	8,3	3	8,3
2001-2500	6	13,3	8	17,9
1501-2000	12	20,7	13	22,8
1001-1500	44	56,6	36	46,2
501-1000	37	28,0	37	27,9
100-500	32	10,8	38	12,4
<b>Total</b>	<b>134</b>	<b>137,6</b>	<b>135</b>	<b>135,4</b>

Brandere: 39

<sup>75</sup> Glete, Jan: Swedish Naval Administration 1521-1721. Resource Flows and Organisational Capabilities, s. 185f. Brill, 2010.

<sup>76</sup> Glete, Jan: Navies and Nations. Warships, Navies and State Building in Europe and America 1500-1860. Vol. I-II. Stockholm 1993 Almqvist & Wiksell International.

<sup>77</sup> Dessert, D: s. 279

## Sejlskibsflåder 1660-1680<sup>78</sup>

Deplacement i 1000 tons

	England	Nederlandene	Frankrig	Danmark-Norge	Sverige
1660	88	62	20	16	23
1665	102	81	36	26	31
1670	84	102	114	32	34
1675	95	89	138	29	35
1680	132	66	135	39	21

### ”Den hollandske krig”

I 1672 rykkede franske tropper gennem Liège, der var under ærkebiskoppen i Köln, ind i republikkens sydlige provinser, gik frækt forbi Maastricht og mod Utrecht som faldt. Samtidig rykkede fyrstebispen af Münsters tropper ind østfra, tog Overijsel uden kamp, besatte Drente og belejrede Groningen.<sup>79</sup> Øjensynligt ved at blive knust syntes Nederlandene ikke nogen tillokkende allieret, men på den anden side var det af vital interesse for alliancepartnerne at Nederlandene fortsatte med at eksistere, ellers ville Frankrig blive alt for mægtigt, og England ville totalt dominere på havet.<sup>80</sup> Imidlertid holdt Groningen stand, og det lykkedes ikke Louis XIV at tage Amsterdam, thi hollænderne havde åbnet sluserne til Rhinens delta og oversvømmet provinsen Hollands østside til en vældig voldgrav der kunne forsvares af den altfor lille nederlandske hær. Dernæst sluttede den habsburgske kejser af det Hellige Tysk-Romerske Rige sig til nederlænderne fordi de franske tropper blev stående i det brandenburgske Kleve, og Louis XIV måtte afgive tropper til kamp mod kejseren og Brandenburg-Preussen. Landkrigen gik i stå.<sup>81</sup>

Danmark var ved traktaten af 1649 forpligtet til at komme Nederland til hjælp, men forholdt sig yderst afventende. Da det blev klart at Louis XIV ikke opnåede den forventede lynhurtige erobring af republikken, blev man dog mere villig til at indgå i en alliance omend kun defensivt ”til bevarelse af Den westfalske Fred”. Man frygtede også at direkte hjælp til Nederlandene ville medføre at Sverige faldt danskerne i ryggen.<sup>82</sup>

<sup>78</sup> Glete, J: Navies and Nations. App. 2.

<sup>79</sup> De Hollandse Oorlog. [https://nl.wikipedia.org/wiki/Hollandse\\_Oorlog](https://nl.wikipedia.org/wiki/Hollandse_Oorlog)

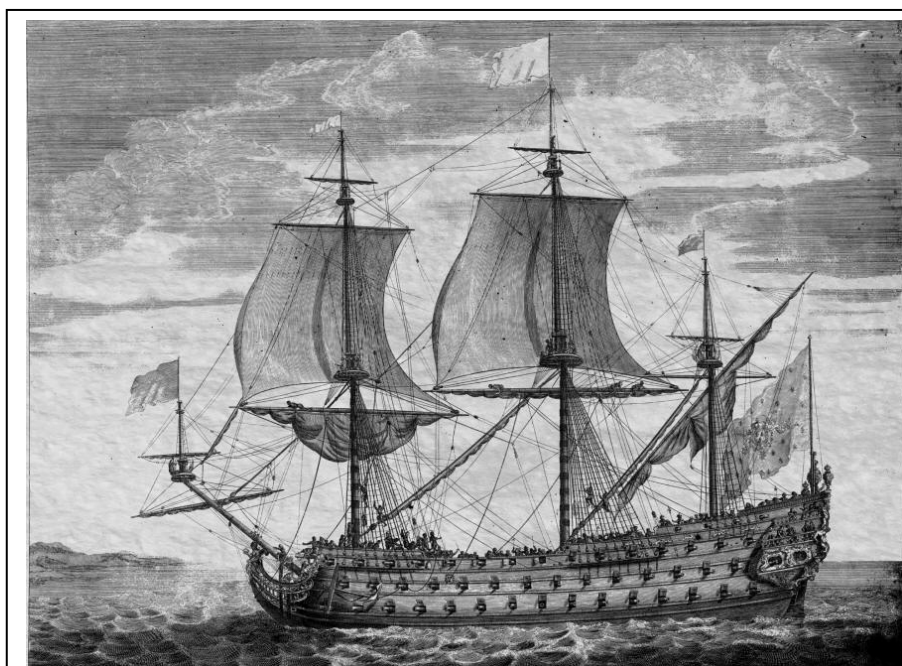
<sup>80</sup> Christensen, L, s. 123.

<sup>81</sup> De Hollandse Oorlog

<sup>82</sup> Christensen, L, s. 124

Til søs kæmpede Michiel de Ruyter i den tredje engelsk-nederlandske krig mod den nominelt overlegne engelsk-franske flåde i flere slag. Uden taktisk spektakulære sejre lykkedes det ham at forhindre både blokade og fransk landgang i Holland og at påføre fjenden tab, men bevare sin flåde intakt. Dette formåede han også fordi hans modstandere ikke stolede på hinanden, og de Ruyter forstod til fulde at udnytte deres vanskeligheder med at manøvrere med deres større og dyberegående skibe mellem sandbankerne V for Nederlandene. Følgen var at parlamentet i efteråret 1673 nægtede Charles II flere bevillinger til krigen, og kongen måtte slutte fred i Westminster det følgende forår.<sup>83</sup>

I juni 1673 lykkedes det Louis XIV at erobre Maastricht. Det var nødvendigt for at sikre hans



Le SOLEIL ROYAL  
Vaisseau de 1<sup>er</sup> rang, Brest, 1669

troppers forsyningslinier, men kampene berørte de Spanske Nederlande, og Spanien blev alliancepartner. De to følgende år kæmpede Louis XIV alene mod Spanien, Nederlandene, Brandenburg-Preussen og kejseren, og striden stod altovervejende om Alsace og grænsefæstningerne i de Spanske Nederlande.

Allerede i januar 1674 havde Danmark indgået en defensiv alliance med kejseren ”til sikring af Den westfalske Fred”, og den blev i juli samme år

fulgt op af en traktat i Haag hvor Danmark tilsluttede sig ”Den store Alliance” med kejseren, Spanien, Nederlandene og hertugerne af Braunschweig-Lüneburg. Traktaten gav Danmark fredstidssubsidier til oprustning mod forpligtelsen til at gå ind i krigen dersom ”en ny magt”, dvs. Sverige, gik i krig mod Alliancen.<sup>84</sup> Samtidig forhandlede Danmark på rigskansleren Griffenfelds initiativ med Frankrig om subsidier til gengæld for neutralitet og desuden med Sverige til sikring af freden især om det gottorpske spørgsmål, alt for at vinde tid og udnytte subsidierne til at stille landet på krigsfod – og Sverige brugte forhandlingerne som undskyldning for at udskyde sin indtræden i krigen mod Brandenburg.<sup>85</sup>

<sup>83</sup> De Hollandse Oorlog.

<sup>84</sup> Christensen, L: s 133f

<sup>85</sup> Ibid: s 136

Men for at sikre Alsace mod kejseren og Brandenburg formåede Louis XIV i december 1674 at få Sverige til at overholde traktaten og rykke ind i Brandenburg. Svenskerne stod i maj 1675 for Berlin, og kurfyrst Friedrich Wilhelm måtte ile hjem fra Alsace. Han tildelte i juni svenskerne et knusende nederlag ved Fehrbellin NV for Berlin hvorved den ellers tilsyneladende uovervindelige svenske hær kom i defensiven.<sup>86</sup>

Selv efter at den danske flåde under Cort Adeler og med nederlandsk støtte i en længe uerklæret krig i efteråret 1675 forhindrede svensk undsætning fra moderlandet til styrkerne i Brandenburg og svensk Pommern, fortsatte forhandlingerne om støtte og neutralitet imidlertid med Frankrig, men kølnedes som også danske tropper invaderede svensk Pommern, og de ophørte efter Griffenfjelds fald i marts 1676.<sup>87</sup> Dog først den 18. august samme år, efter landgangen i Skåne, erklærede Frankrig Danmark krig: Ved at angribe Sverige havde Danmark overtrådt Freden i København som Frankrig havde garanteret... og Louis XIV's *gloire* kunne ikke tillade "en sådan forseelse mod nævnte traktat" uden at reagere.<sup>88</sup>

Krigserklæringen blev imidlertid ikke fulgt af handling. En franske flåde viste sig ikke i nordiske farvande, og svenskerne modtog ikke franske hjælpetropper. Direkte hjælp fra Frankrig fik Sverige først efter Freden i Nijmegen i 1678.<sup>89</sup>

Men for at aflede Spanien i de Spanske Nederlande støttede Frankrig i 1674 et siciliansk oprør i Messina mod Spanien med en flåde under viceadmiral Abraham Duquesne, og året efter sendte Nederlandene 17 skibe under Michiel de Ruyter til hjælp for spanierne. Franskmændene mødte den allierede flåde resultatløst ved Stromboli i januar 1676 og i april ved Agosta. Der maltrakterede de Ruyter den franske avantgarde, og selv dødeligt såret reddede han sine skibe, selvom han savnede støtte af spanierne, for Duquesne formåede ikke at udnytte den fordel dette gav ham.<sup>90</sup> Først i juni da franskmændene overraskede den spansk-nederlandsk flåde for anker i Palermo og ødelagde den, tilfaldt herredømmet i det vestlige Middelhav franskmændene.<sup>91</sup>

I de Spanske Nederlande hærgede franskmændene hvorved Flanderns rige bykultur blev tilintetgjort så landet ikke ejede nævneværdig industri igen før 1800, og i 1677 lykkedes det endelig at erobre en række grænsefæstninger. Louis XIV's krig var kommet ud af sit dødvande.<sup>92</sup>

Parallelt med krigshandlingerne forhandlede de stridende landes fremmeste udsendinge allerede siden 1676 i Nijmegen i et forsøg på at nå en afslutning på den europæiske storkonflikt. Især forholdet mellem Frankrig-Sverige og Danmark-Norge gav uendelige vanskeligheder fordi modsætninger og forestillingen om hvad der var muligt, var så forskellige. Danmark-Norge mente eller foregav at mene at kunne forlange en tilbagevenden til før freden i Brømsebro i 1645, eller i

---

<sup>86</sup> De Hollandse Oorlog

<sup>87</sup> Christensen, L: s 143ff.

<sup>88</sup> Ibid: s 149

<sup>89</sup> Ibid: s 150

<sup>90</sup> Dessert, D: s 244

<sup>91</sup> Dessert, DI: s 269

<sup>92</sup> De Hollandse Oorlog

det mindste før den i København i 1660, men efter fremgangene i felten i 1677 fastholdt Louis XIV urokkelig at Sverige skulle have fuld restitution af Freden i København inklusive garantier til Gottorp. Dette var hvad han forelagde i april 1678, og hvad de krigstrætte nederlændere accepterede ved deres underskrivelse af freden i august, ikke så overraskende, thi nederlænderne havde aldrig ønsket at samme land stod på begge sider af Sundet.<sup>93</sup>

En måned senere sluttede også Spanien separatfred med Frankrig, og den franske ”korrespondent”, Chassan, påpegede, at Danmark måtte moderere sine krav betragteligt, ville Christian V ikke risikere at Louis XIV sendte en hær til Holsten og eventuelt en flåde til Østersøen. I februar 1679 sluttede kejseren og en række tyske fyrster fred, og da Danmarks udsending Meyercrone i april mente at skulle forhandle i Paris, gjorde man ham det klart at der var tale om fuld accept af Freden i København eller et fransk angreb på Danmark.<sup>94</sup>

Samtidig initierede Frankrigs udsending i Sverige, markis de Feuquières, imidlertid i Lund direkte fredsforhandlinger med Danmark. De blev dog standset fra Paris som forlangte at alt skulle foregå der. En fransk hær under Créqui var nu på march mod Brandenburg-Preussens westphalske besiddelser, besatte Kleve og fortsatte mod Minden. Det kunne kurfyrst Friedrich Wilhelm ikke holde til, og i juni sluttede han i Saint-Germain separatfred med Frankrig.

Således stod Danmark-Norge alene mod Frankrig og Sverige. Ganske vist havde det engelske parlament vendt sig mod Frankrig og nærmede sig en engelsk-skotsk alliance med Nederlandene, men håb om hjælp fra den anden side Nordsøen var der ikke, og end mindre fra de krigstrætte nederlændere.

Frankrig blev stadig mere truende: Endnu kunne Danmark få fred nu på de givne betingelser, men deri lå at fortsatte landet krigen, ville det blive værre, i al fald krigsskadeserstatning til Sverige og eventuelt også til Frankrig.<sup>95</sup> I Oldenburg stod 30.000 krigsvante franske soldater klar til at rykke mod nord op igennem Jylland,<sup>96</sup> og de ødelæggende følger af sligt kendte man altfor godt i Danmark.

Var dette ikke tilstrækkeligt, kunne Louis XIV som var befriet for en trussel fra England eller Nederlandene, sende en flåde fra Brest til Kattegat. Sammen med den ganske vist reducerede svenske flåde kunne han med føje forvente at opnå søherredømme til sikring af franske og svenske troppers overgang til øerne.

Den danske flåde var klar til at modtage såvel den ene som den anden flåde. Niels Juel holdt gående mellem Øland og Bornholm da han den 24. august modtog brev fra Christian V at der var sluttet våbenstilstand med kongen af Sverige.<sup>97</sup> Den 2. september 1679 underskrev Henrik Meyercrone

---

<sup>93</sup> Christensen, L: s 152

<sup>94</sup> Ibid: s 156

<sup>95</sup> Ibid: s 157

<sup>96</sup> Franzen, Ole: Kampene om Kristianstad under Skånske Krig 1675-1679. Krigshistorisk Tidsskrift 2017 nr. 2, s 20.

<sup>97</sup> Barfod, Jørgen H.: Niels Juels Flåde, s 90. København 1997.



Freden i Fontainebleau, og Arnauld de Pomponne underskrev for både Frankrig og Sverige – som ikke blev spurgt. Men Louis XIV havde holdt sine løfter til Sverige.<sup>98</sup>

---

<sup>98</sup> Christensen, L: s 158

## Krigets avslutning

Skånska kriget var en dansk-svensk konflikt gällande de av Sverige erövrade gamla danska provinserna men var samtidigt en del av en större europeisk konflikt mellan Frankrike och Nederländerna, kejsaren och Spanien. Sverige hade 1672 slutit ett avtal med Frankrike om ekonomiska subsidier i utbyte mot att Sverige vid ett krigsutbrott skulle stödja Frankrike militärt. Från fransk sida var avsikten med denna allians att Sverige skulle kunna binda styrkor från de tyska staterna och hindra dessa från att ingripa mot landet. För förståelsen av krigets utbrott liksom dess förlopp är detta viktigt att hålla i minnet. Danmark och Sverige är på ett sätt brickor i ett större spel där den tidens stormakter hade ett avgörande inflytande.

Sveriges stormaktsställning var en konjunkturell skapelse som varit möjlig att bygga upp beroende på den splittring och svaghet som rått i stater som Ryssland och i de områden i Balticum som Tyska orden tidigare behärskat. Försvaret av dess områden översteg i längden Sverige-Finlands resurser och därför var direkt ekonomiskt stöd utifrån nödvändigt. Några planer på en ytterligare expansion fanns inte från svensk sida på 1670-talet utan målet var att bevara det som vunnits i den Westfaliska freden och i frederna i Roskilde och Köpenhamn. Alliansen med Frankrike var ett vågspel och krigsutbrottet 1672 var därmed en misslyckande för den svenska politiken.

En fredskonferens för att försöka skapa fred samlades i Nijmegen redan 1676 och förhandlingarna där pågick under hela det Skånska kriget. Danmark och Sverige försökte här påverka de andra staterna för att i största möjliga utsträckning nå sina krigsmål. För Sveriges del att behålla sina territoriella vinster från tidigare freder och från dansk sida att återfå de områden som förlorats i Roskilde och Köpenhamn, och helst även Brömsebro. Den av de europeiska makterna som hade störst intressen i Norden var Nederländerna som dominerade handeln i Östersjön. Man var där inte intresserad av att någon av de nordiska staterna var alltför stark utan eftersträfvade en balans främst för att säkra Öresunds öppethållande för sin handel. Kurfurstendömet Brandenburgs främsta krigsmål var en erövring av Svenska Pommern.

Efter många turer och segslitna förhandlingar slöts fred mellan Frankrike och Nederländerna den 31 juli och mellan Frankrike och Spanien den 7 september 1678. Härmed hade de facto avgörandet fallit även i det Skånska kriget och återstående krigshandlingar hade därmed liten betydelse för utgången av kriget. Både Nederländerna och kejsaren hade inget intresse av att Sverige försvagades och gav därmed inget stöd åt Danmarks och Brandenburgs krav. Efter att franska trupper gått in i kurfurstendömet besittningar vid Rhen pressades Brandenburg till fred den 29 juni 1679. I freden fick Sverige avträda några mindre områden i Pommern. Från dansk sida satsade man på separatförhandlingar med Frankrike, till sist med uppgivande av alla krav utom slopad svensk tullfrihet i Öresund och ett bibehållande av kontrollen över Gottorp. När detta visade sig vara en oframkomlig väg inleddes parallella direkta dansk-svenska förhandlingar i Lund i slutet av juni 1679. Läget ändrades dock snabbt och efter att en fransk styrka ryckt in i Oldenburg och hotade hertigdömena slöt Danmark freden i Fontainebleu den 23 augusti 1679. Danmark fick i freden avstå

från alla områden som vunnits under kriget och frederna i Roskilde och Köpenhamn stadfästes. Den Gottorpske hertigens ställning nämns inte i fredstraktaten men i ett särskilt dokument förpliktigades Christian V att insätta hertigen i alla sina tidigare rättigheter. Det antyddes dock från fransk sida att man i fortsättningen inte tänkte blanda sig i den danske kungens mellanhavanden med den Gottorpske hertigen.

Från svensk sida var man upprörd över att fransmännen på detta sätt slöt fred över huvudet på en svenske kungen och förhandlingarna i Lund fortsatte. Den 26 september slöts en fred på väsentligen samma villkor som de i Fontainebleu. Samtidigt ingicks en rad andra avtal, ett försvarsförbund, handelsavtal, stöd i tullfrågor med mera. Dessutom slöts nu ett slutgiltigt äktenskapsfördrag så att Carl XI nu kunde ingå äktenskap men Christian V:s syster Ulrika Eleonora med vilken han varit förlovad sedan före kriget.

För Danmark var freden naturligtvis en stor besvikelse då man fortfarande höll fästningarna i Landskrona och Helsingborg och ingendera parten hade nått en avgörande militär seger över den andre. Då den danska flottan var ensam herre över havet och behärskade områden som Rügen och flera av de svenska besittningarna i Tyskland jämte Gotland och stora delar av Bohuslän borde det funnits goda utsikter för Danmark i en fredsförhandling. I realiteten var dock både Danmark och Sverige stater som inte till fullo bestämde sina egna öden utan det var den tidens stormakter som höll i trådarna. För makter som Frankrike, Nederländerna och England var det handeln med de varor som producerades i Östersjöområdet, såsom trä, järn och tjära som var det avgörande intresset. En ohindrad passage genom Öresund var av största vikt och då var det en fördel om ingendera av de båda nordiska staterna behärskade sundets båda stränder.

Skånska kriget slutade politiskt i ett status quo men med stora offer i människoliv och en stor förödelse av främst Skånes västra delar.

För svensk del ledde kriget även till uppbyggnaden av den karolinska enhetsstaten med kungligt envälde och ett nytt system för krigsmakten, det militära indelningsverket som kom att finnas kvar tills införandet av allmän värnplikt 1901.

Göran Larsson

## Landgangen ved Råå den 29. juni 1676

### Baggrund og forudsætninger

Efterårets kampe i Nordtyskland havde medført erobring af Wismar som var på svenske hænder, Dette kunne ske uden direkte konfrontation med Frankrig, men for at tilbageerobre Skånelandene foreslog Krigskollegiet den 28. januar 1676 en landgang over Øresund, og to dage senere approberede kong Christian V kollegiets betænkning.

Dermed bragte Danmark sig på direkte kollisionskurs med Louis XIV som var Sveriges allierede, men



Oversejlingen til Råå  
Udsnit af oliemaleri af Claus Mönichen.

man mente at alliancen med Brandenburg, Nederlandene, den tysk-romerske kejser og Spanien var stærk nok til at en hurtig sejr over en svækket svensk hær kunne føre til en fredsslutning med opfyldelse af territoriale krav uden at Frankrig greb ind.

Efter at have afgivet mandskab til fæstningerne og til hæren i Nordtyskland rådede man over ca. 13.000 mand infanteri og ryttere plus artilleri og træn til angrebet på Skåne. Denne hær skulle flåden sikre under transporten og landgangen, og en absolut forudsætning var opnåelse af søherredømme i Østersøen.<sup>99</sup>

Denne forudsætning blev opfyldt ved den svenske flådes knusende, til dels selvforskyldte, nederlag ved Øland den 1. juni 1676, da resterne af flåden flygtede ind i den stockholmske skærgård og til Kalmarsund for ikke siden at vise sig det år.

### Afledning ved Ystad

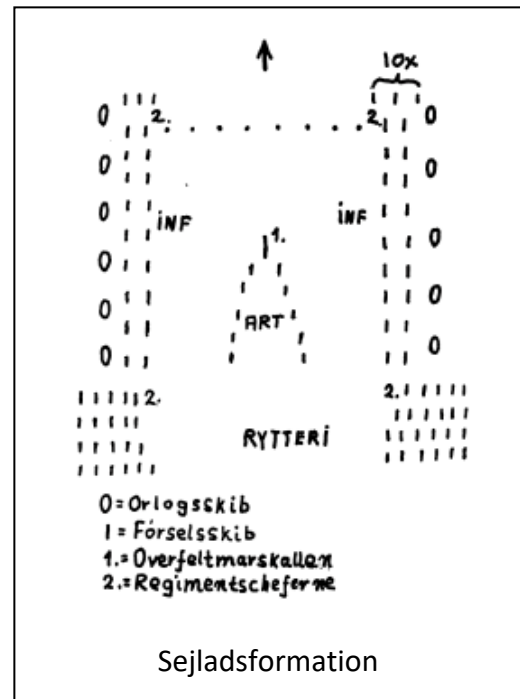
For at trække svenske tropper væk fra Øresundskysten planlagde man en landgang på Skånes S-kyst. Den 23. juni ankrede flåden nær Trelleborg, men Tromp fandt den langgrunde kyst uegnet og sejlede videre til Ystad et par dage senere. Ved synet af orlogsskibene sendte svenskerne der melding til Carl XI som afgav 1500 ryttere og nogle kompagnier af garden til fods til hjælp for byens lille styrke. Den 26. juni sendte Tromp nogle mindre skibe ind mod Ystad for at beskyde skansen der, og den 27. ved daggry gik Tromp og Niels Juel i en let fregat ind under land mens

<sup>99</sup> <https://krigsvidenskab.dk/emne/landgangen-ved-raa>, 1974

soldater og en del matroser angreb skansen og den beskedne styrke rytteri som hurtigt blev slået. Imidlertid nåede forstærkningen af rytteri og garderkompagnier nu frem, og resultatet blev en voldsom kamp. Ilden fra orlogsskibene støttede dog angriberne såpas at svenskerne endelig måtte trække sig tilbage med betydelige tab.<sup>100</sup> Ved underretningen herom besluttede kong Carl at marchere mod Ystad, men afstod da en spejder fra Sjælland berettede at den danske hær var indskibet og på vej mod Skåne.<sup>101</sup>

### Oversejling og landgang

Transporten over Sundet var nøje planlagt. Man havde fra hele landet samlet henved 500 galioter og andre grundgående fragtfartøjer, og indskibningen af hæren skete fra den 23. juni i samme slagorden som i lejren i Kongens Lyngby. Hvert regiment fulgte sin chef hvis kendingsflag vajede fra skibets stormast, og der var fastlagt lyd- og flagsignaler for selve landgangen. Som skitsen viser, skulle transportfartøjerne sejle mellem to eskadrer af orlogsskibe,



Landgangen ved Råå  
Samtidig tegning. N til højre

<sup>100</sup> Jensen, NP, Skaanske Krig, s. 120ff. København 1900

<sup>101</sup> Barfod, JH, Niels Juels Flåde, s. 55. København 1997.

om bagbord 6 skibe under admiral Jens Rodsten og om styrbord 5 skibe under broderen admiral Marquor Rodsten.<sup>102</sup> Den 28. juni om aftenen lettede skibene, og vel over Sundet ankrede flåden sidst på formiddagen den 29. ved teglværket Rydebæk S for Helsingborg. Stedet var imidlertid uskikket til landgang, og de mange skibe lettede og stod en tre kvartmil mod Helsingborg til stranden lige N for fiskerlejet Råå. Der ankrede flåden på ny, og der blev afgivet dansk løsen, tre gange tre skud, som signal til at begynde landgangen. Fodfolket gik i bådene og blev roet mod land dækket af orlogsskibenes kanoner. Med sig i pramme havde de regimentsartilleri og anden tung udrustning. Der var svenske ryttere på stranden og i bakkerne, men modstanden var beskeden, og om aftenen var fodfolket i land og forskanset. Dagen efter fulgte rytteriet, så hele invasionshæren stod på skånsk jord, små 9.000 mand fodfolk, 5.500 ryttere og 200 mand ved artilleriet, i alt ca. 14.500 mand.<sup>103</sup>

Fra lejren ved Råå rykkede hæren den 30. juni mod Helsingborg som overgav sig allerede den 3. juli, og dermed havde danskerne sikret deres kommunikationsvej og forsyninger bagud ved en fremrykning mod NØ efter den svenske felthær. Hærledelsen var dog i lange drøftelser usikker på om ikke man først burde sikre sig også fæstningen Landskrona, og resultatet blev at den unge Carl XI fik tid at samle sin underlegne styrke og udvige mod NØ mens danskerne belejrede og indtog Landskrona den 11. juli. Siden sendte hæren 3000 mand mod Halland, og en mindre styrke gik mod også Malmø mens hovedstyrken marcherede mod Christianstad.

Dele af hærledelsen *havde* stået på at man umiddelbart efter erobringen af Helsingborg burde udnytte sin overlegne styrke til at forfølge og slå den svenske felthær, men det skete ikke.<sup>104</sup>

---

<sup>102</sup> Cohrt, Poul T: Landstigningen vid Råå, i Rystad, Göran (red) Kampen om Skåne, s. 25. Lund, 2005.

<sup>103</sup> Jensen, NP, s 124

<sup>104</sup> <https://krigsvidenskab.dk/emne/landgangen-ved-raa>, 1974

## Slaget ved Lund

### SLAGET VED 04 NOV 1676 – SLUTKAMPEN VED VALKÆR KIRKE

Slutfasen af Slaget ved Lund fandt sted på vejen mellem Lund og Landskrona ved den stadig eksisterende Valkær (Valkærna/Walkärna) Kirke. **Kongens Livregiment til Fods** deltog i hele slaget, idet regimentet stod på højre fløj af første træfning af infanteriet, hvis fløje var sikret af rytteri. Den 4. november var de sidste fire kompagnier i København tilgået med 275 mand. Regimentet var under **oberst Siegfried v. Bibow**, der havde udmærket sig i erobringen af Landskrona.<sup>105</sup> Kompagnicheferne var: kaptajnløjtnant Lukas Uters (Livkompagniet), oberstløjtnant Plessen, løjtnant Palle Krag (Major Bielkes kompagni), løjtnant Peter Olsen Knapsted (kaptajn Magnus Jacobsens), løjtnant Jørgen Ole Barchentin (kaptajn Ruangels), kaptajn Weissensten, kaptajn Wettberg, løjtnant Johan Smith (kaptajn Schalles), løjtnant Mogens Nielsen Basserup (kaptajn Conrad Smiths) samt kaptajnerne Philip Fox, v.d. Pfordten og Haxthausen. Den samlede styrke vurderes til omtrent 850 mand i 12 kompagnier i to eller tre bataljoner. Under slaget nedkæmpede Regimentet et finsk dragonregiment, og støttet af **bataljonen Lütken** fra anden træfning kastedes under kampen fra 10.30 til 12.30 Norlands, Nerikes og Helsinges regimenter (hver på én bataljon). De to danske enheder mistede imidlertid forbindelsen til naboerne til venstre under forfølgelsen af fjenden, hvorved der opstod et hul i den danske slagorden. I slutkampen udgjorde Bibows regiment sammen med **Levetzaus**<sup>106</sup> **dragoner** til fods fra højre fløjs 1. Træfning med i alt 400-600 mand den sidste danske formation under kommando i slaget, der stadig kæmpede.



*Model 1:72 af slutfasen af Slaget ved Lund, hvor Kongens Livregiment til Fods med Levetzaus dragoner fra Valkær Kirke blokerede den svenske hærs forfølgning af den danske hær. Kirken på 20x7 meter lå inden for et stendige på 50x30 meter. Temperaturen mandag efter 1. søndag i Advent den 4. december 1676 morgen var minus 8 grader reaumur svarende til minus 10 grader celsius, og jorden var dækket af et let lag sne. Senere omslag til tøj og ved mørkefald vind fra nord og tåge. Dagen var kort, idet solen stod op klokken ca. 08.35 og gik ned ca. 15.34 med tussmørke ca. 53 minutter. Månen gik først ned klokken ca. 02.30 (kalenderforbehold – svarer astronomisk til 15/17. december 2021). 4. december er Skt. Barbaras Dag (Artilleriets skytsengel). Livgardens Historiske Samling. Kirkeklokken støbt i København 1621 hænger i en stabel på Kulturen i Lund. Inskriptionen oversat fra latin er ”Lyt og kom sammen for at høre ordet for at I en gang må høre den sidste basun”! Kugler ses stadig i bygning i byen.<sup>107</sup>*

<sup>105</sup> Bibows forgænger Niels Rosenkrantz faldt ved Helsingborg 1676. Siegfried v. Bibow (1639-1677) blev såret både ved angrebet på Landskrona og i Slaget ved Lund og faldt forfremmet til generalmajor under stormen på Malmø 1677.

<sup>106</sup> Senere generalløjtnant Hans Frederik Levetzau (1630-1696) – 1675 oberst for 1.Jyske Nationale Rytter Regiment, såret i Slaget ved Lund 1676 (ref. Hirsch: Dansk-Norske Officerer, Rigsarkivet – ”Levetzow”). Uklart med ”dragoner” – skiftet kommando under slaget?

<sup>107</sup> Observation af JGA i Valkær ved 300 året for slaget i 1976 i delegation med Jørgen Ahlefeldt, Vaabenhistorisk Selskab og Finn Askgaard, Tøjhusmuseet.

**Kampen:** Den danske hærs tilbagetog gik ad landevejen fra Lund til Landskrone, der to km nordvest for Lund går gennem landsbyen Valkær. I begyndelsen af slutkampen stod Bibows og Levetzaus folk opstillet langs et gærde øst for Valkær Kirke, hvor de blev angrebet af svenskekongen i spidsen for sit rytteri. Der blev dannet karré, og hvor som helst svenskerne ville angribe, mødte dem modige blikke, skarpe klinger og dræbende skud, som det hed i en af rapporterne fra slaget. Da rytteriet ikke var i stand til at nedkæmpe karréen, satte Carl 11. sig i spidsen for den svenske garde til fods for at angribe i fronten, mens han beordrede chefen for det svenske centrum til at angribe med andre styrker i flanken. Bibows modtræk blev at føre hele styrken ind på Valkær Kirkegård, hvis høje stengærde ydede god dækning mod såvel fodfolk som rytteri, og hvorfra landevejen stadig kunne beherskes. Ved besættelsen af kirkegården må Bibow have beordret de omliggende bygninger antændt, for da svenskerne forsøgte at trænge frem mod nord, hvor der fandtes en åbning i kirkegårdsmuren, standsede ild og røg videre fremrykning. Skjult af røg og mørke marcherede den lille danske styrke derpå til Landskrone, uden at fjenden magtede at forfølge. Ved således at blokere tilbagegangaksen for de sejrende om end udmattede fjendtlige styrker redede Kongens Livregiment til Fods og dragonerne de flygtende rester af den danske hær.<sup>108</sup>

**Reorganisering:** Den følgende dag holdt Christian 5. mønstring over hæren ved Landskrone. Passerende højre fløj, hvor Livregimentet stod, tog Kongen hatten af og takkede officerer og mandskab, fordi de havde kæmpet som ærlige soldater og lovede at have sådant udi hukommelse.<sup>109</sup> Regimentets tab vurderes til at være omkring 450 faldne og tilfangetagne plus sårede, der har kunnet følge med til Landskrone. Tre officerer blev taget til fange, hvoraf en døde af sine sår, og fire officerer faldt.<sup>110</sup> En løjtnant blev anbefalet til forfremmelse på grund af tapperhed, hvilket også skete for chefen for Livregimentet, der blev generalmajor og kommandant i Landskrone, men fortsatte som regimentschef efter den tids system. Regimentet mistede også to faner. Den danske propaganda var effektiv: Trods nederlaget blev Christian 5. hyldet ved hjemkomsten til København, og erobrede faner blev ført gennem byen. Det varede dog måneder før den danske hær var i stand til at iværksætte operationer mod Sverige. Kongens Livregiment til Fods reorganiserede og deltog i resten af krigen.

**Resultat:** Alt andet lige var et måske overset indirekte politisk strategisk resultat af Slaget ved Lund, at kongen af Danmark og Norge m.v., Christian 5., rettidigt blev trukket ud af kampen og således ikke blev dræbt, såret eller taget til fange. I øvrigt vendte Kongen senere tilbage til hæren, bl.a. i operationerne omkring Christianstad. Tilsvarende var et markant resultat, at den svenske konge trods særdeles dristig optræden heller ikke blev taget til fange, såret eller dræbt og fik heltekongestatus. Hans indsats med at opildne soldaterne vurderes som værende af betydning kombineret med den overlegne svenske ryttertaktik (chokangreb med blanke våben contra karakollen) samt kombinationen af infanteri og rytteri/dragoner; desuden må kvaliteten af højere førere og mandskabets sammensætning tages i betragtning. Vejret/terrænet var også gunstigt for de svenske styrker, der indledningsvis kunne gå over tilfrosne vandløb, mens en stor del af den danske venstrefløj under tilbagetrækning druknede på grund af bristende is. Hertil irrationelle faktorer efter temperament - krigslykken/heldet/Gud/guderne/etc.!

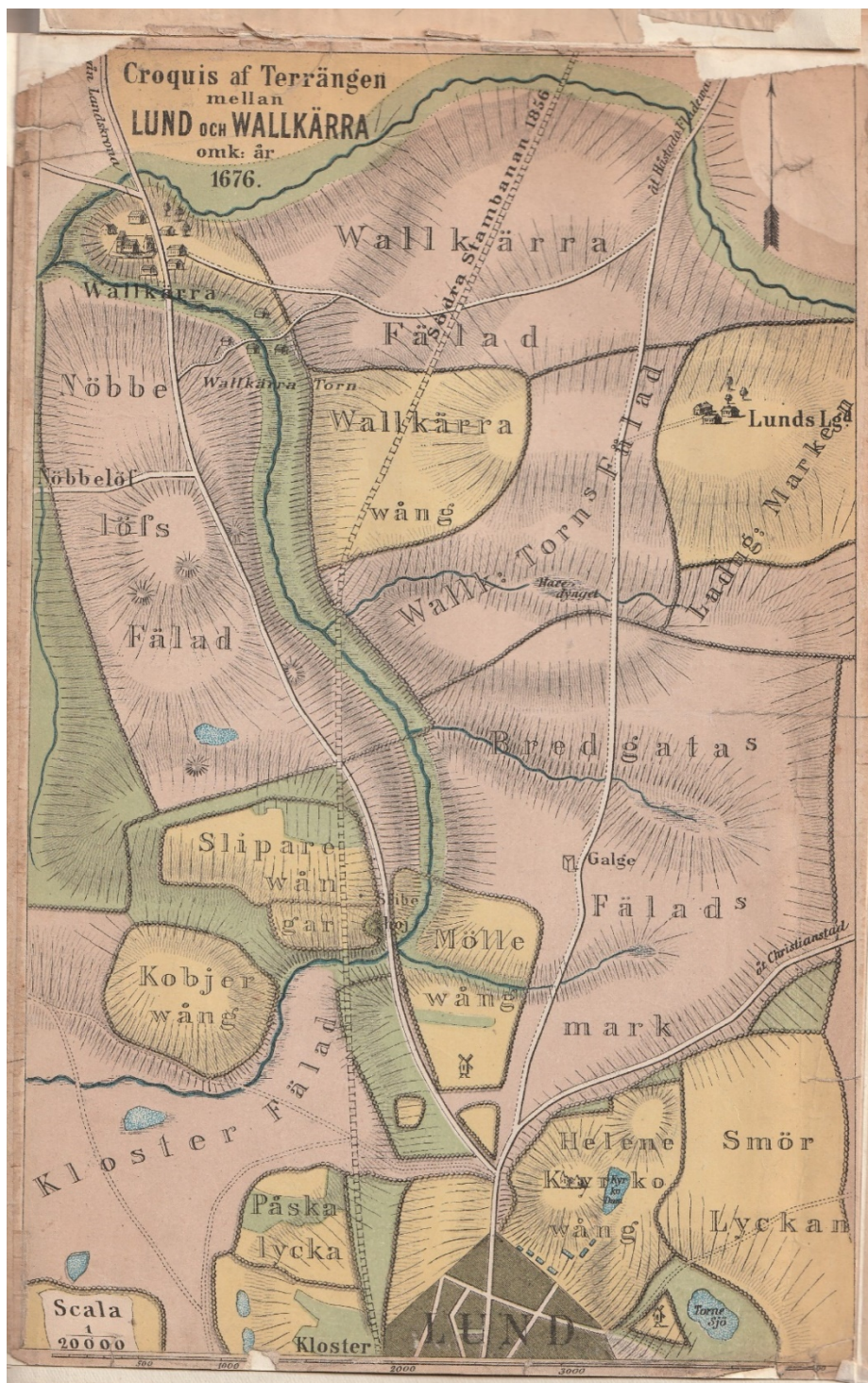
---

<sup>108</sup> Den Kongelige Livgarde 350 år 1658-2008, bind 1 af JGA på grundlag af bl.a. Løvenskiold: Den Kongelige Livgarde til Fods (1858) (ref. Fryxell), Krogh: Den Kongelig Livgarde til Hest, G. Brammer: Livgarden 1658-1908. Afhandling om håndtering af krigsfanger og faldne, N.P. Jensen: Den Skånske Krig 1675-1679 (1900), Askgård m.fl. Kampen om Skåne, herunder Arne Stade: "Slaget ved Lund".

<sup>109</sup> Ved oprettelsen betegnede Frederik 3. også enheden som Vort Regiment de Garde til Fods. Status som Den Kongelige Livgarde til Fods blev stadfæstet af Christian 5. i 1684. Den Kongelige Livgarde til Hest blev nedlagt i 1866.

<sup>110</sup> Om krigsfanger se Hans Henrik Appel: "De danske krigsfanger fra Slaget ved Lund 1676" (tidsskriftartikel u.a.).





Svensk croquis af terrænet nord for Lund omkring 1676 med markering af et jernbanetracé fra 1856. På skitsen ses bl.a. vejen til Landskrone og bebyggelse og vandløb omkring "Walkärre" Kirke samt Møllebakken nord for Lund (Mölle) og Skt. Libers Høj.<sup>111</sup> Et mere præcist indtryk fås af den samtidige svenske generalkvartermester Erik Dahlbergs fire bataljeplaner af slaget fra 1696.

<sup>111</sup> N.P. Jensen: Den Skånske Krig 1675-1679 (1900), Tillæg i form af croquis med tre kalker over Slaget ved Lund 1676.

## Några reflektioner kring slaget vid Lund

*Danska arméns möjligheter efter den svenska övergången av Kävlingeån:*

- Låta svenskarna marschera förbi och senare utkämpa ett fältslag på en plats som var gynnsam för den egna sidan.
- Driva in den svenska armén i Malmö fästning och sedan avskära vägarna norrut. Från havet var fästningen redan blockerad av den danska flottan och försörjningssituationen i Malmö hade snart blivit ohållbar.

*Olika förklaringar till den svenska segern:*

- Dålig dansk underrättelsetjänst och avsaknad av omfallsplanering. Den danska armén tvingades i stort sett att endast parera svenska rörelser.
- Från dansk sida en underskattning av fienden, ingen hotbildsanalys. Vad vore det farligaste som svenskarna kunde göra och hur skulle detta mötas?
- Tidigare framgångar som den relativt lätta erövringen av de skånska fästningarna hade skapat en känsla av överlägsenhet och undervärdering av den svenska armén.
- Christian V:s bristande ledarskap.
- Terrängen skapar möjligheter för att uppnå lokal överlägsenhet. Att låta enheterna gå i strid var för sig var gynnsamt för den underlägsna svenska armén men ej för den till numerären större danska armén. Styrkorna var likvärdiga i kavalleri men ej i infanteri. Lokalt uppstod jämna styrkeförhållanden som kompenserade för detta.
- Offensivare svensk rencontertaktik inom kavalleriet.
- Större svensk beslutsamhet, ”inget val”.
- Carl XI som föregångsman
- Krigets friktioner – slumpen!!

Göran Larsson

---

## Skånska krigets kronologi

### 1672

- Fördrag mellan Sverige och Frankrike mot Holland, kejsaren och Brandenburg. Sverige åtar sig att sända 16 000 man till Tyskland vid ett franskt anfall på Holland.
- Carl XI tillträder tronen den 4 augusti

### 1673

- Carl XI besöker Lund och Malmö i augusti på sin eriksgata.

### 1674

- Stormaktskriget utbryter och under sommaren förs svenska trupper över till Pommern.
- I december går den svenska hären in i Brandenburg för att gå i vinterläger.

### 1675

- 18 juni besegras den svenska armén vid Fehrbellin, norr om Berlin.
- 2 september förklarar Danmark Sverige krig.
- 13 september gör danska trupper en raid mot Ven
- 28 september kröns Carl XI i Uppsala
- I oktober rycker danska trupper in i Mecklenburg och belägrar Wismar som intas den 13 december. Kommendant är Gustaf Carlson, halvbror till Carl XI. Svenska flottan som sänts för att undsätta tvingas vända på grund av väder och dåligt stridsvärde.

### 1676

- 1 maj intar danskarna Visborg och Gotland är i danska händer under återstoden av kriget.
- 1 juni besegras den svenska flottan i slaget vid Ölands södra udde.
- 26 juni beskjuter danskarna Ystad och landsätter trupp men får inte fotfäste.
- 26 juni intas Vänersborg av trupper från Norge.
- 27 juni stängs Lunds universitet och insignier och bibliotek förs till Malmö.
- 29 juni landstiger danska armén vid Råå med 13 000 man. Svenskarna viker norrut via Kristianstad.
- 1 juli utsänder Christian V ett plakat till skåningarna att Skåne åter är danskt.
- 4 juli kapitulerar Helsingborgs fästning.
- Under juli återtas Blekinge av danska trupper.
- 24 juli Loshultskuppen där ett bondeuppbåd plundrar en svensk penningstransport
- 1 augusti, krigets första träffning vid Torsebro, Carl XI:s första strid
- Under augusti sätts dansk trupp framför Malmö
- 3 augusti kapitulerar Landskrona fästning efter en kort belägring.

- 14-15 augusti stormas och intas Kristianstad.
- 17 augusti står slaget vid Fyllebro vid Halmstad och slutar med svensk seger varefter svenska armén går till norra Halland. Danskarna stannar vid Halmstad.
- 29 september går danska armén söderut till vinterkvarter vid Ängelholm. Christian V till Köpenhamn för festligheter med anledning av den lyckade kampanjen. I oktober återvänder han till Skåne
- 20 oktober mönstrar Carl XI armén vid Hamneda. Efter omfattande rustningar nu ca: 12 000 man.
- 24 oktober går den svenska armén åter in i Skåne via Markaryd.
- 30 oktober återtar svenskarna Helsingborg
- 30 oktober omgrupperar danska armén till ett nytt läger söder om Råån.
- Hertig Adolf af Plön får efter oenighet med Christian V lämna överbefälet till Carl Arenstorff
- 31 oktober, den svenska armén följer efter och går in i ett läger vid Bårslöv norr om ån. "Lortlägret"
- 8 november bryter danska armén lägret vid Gantofta och går över Kävlingeån till ett nytt läger vid Skälshög norr om Lund från den 10 november.
- 11 november går svenska armén in i ett läger vid Lilla Harrie på Kävlingeåns norra sida.
- 2 december fattas slutligt beslut om ett anfall på det danska lägret och chifferbrev sänds till den svenske befälhavaren Fabian von Fersen i Malmö. Kävlingeåns is bedöms vara 10 cm tjock.
- Övergången påbörjas natten till den 4 december
- 4 december slaget vid Lund. Omkring 9 000 stupar
- 6 december förläggs den svenska armén i det tidigare danska lägret.
- 14 december är svenska armén vid Helsingborg men fästningen kapitulerar inte.
- 18 december låter Carl XI bränna byarna runt Landskrona
- 19 december nytt svenskt huvudläger vid Bälteberga.
- 30 december ger sig Helsingborgs fästning till svenskarna.

## 1677

- 4 januari tacksägelsehögtid vid Bälteberga för segern vid Lund
- 12 januari nytt svenskt läger vid Vä och senare Norra Åsum
- Under januari strider i Blekinge, Kristianopel och Karlshamn tas av svenskarna. Kristianopel raseras.
- I mitten av mars är Kristianstad helt inneslutet av svenska trupper.
- I maj började årets fälttåg på allvar. Danska rustningar under vintern och samling i Landskrona. Carl XI försöker med bara 5 000 man stoppa en framryckning.
- 26 maj har danskarna möjlighet att slå den svaga svenska armén men försitter möjligheten och svenskarna viker undan mot Kristianstad. Kanske krigets största chans för en dansk seger.
- Danskarna kan obehindrat gå igenom Skåne och den 1 juni är Christian V i Kristianstad. Svenskarna vid Mölleröd. Förbindelsen mellan västra och östra Skåne återställd för danskarna.
- 1 juni besegras åter den svenska flottan i Köge bugt av den danska under Nils Juel. Det danska herraväldet till sjöss består.
- 6 juni börjar den danska belägringen av Malmö.
- Natten mellan den 25-26 juni stormas Malmö med anfallet slås tillbaka. 5 juli avbryts belägringen.
- 13 juli slaget vid Landskrona. Danska hären instängd i fästningen.
- Christian V sänder 5 000 man till Pommern för att hjälpa Brandenburg i anfallet på Svenska Pommern.

- 5 augusti sänds den danske generalen Baudissin med kavalleriregementen till Kristianstad för att stödja fästningen. Svenskarna följde efter och trycket mot Landskrona lättar. Baudissin hotas att bli instängd i fästningen och återvänder till Landskrona utan att ha gjort egentlig nytta.
- Augusti, danska anfall mot Kalmарtrakten och Öland med omfattande härjningar.
- I slutet av oktober går svenska armén i vinterläger vid Kristianstad.

## 1678

- 16 januari avrättas den skånske adelsmannen Jörgen Krabbe i Malmö för otrohet mot den svenska kronan.
- I januari beordras den skånska adeln att ta sig till Sverige
- 27 april bränns Ängelholm av danska styrkor
- 22-23 maj bränns Örkeneds socken i Göinge som straff för samröre med snapphanar.
- 4 juni plundras Ystad av danska flottstyrkor. Bohus fästning belägras.
- 27 juni intas Helsingborg åter av danska styrkor.
- Med Helsingborg säkrat vänder sig den danska armén mot Kristianstad för att undsätta fästningen. Medan huvudstyrkan kommer från väster skall Nils Juel från flottan göra landstigningar vid kusten för att svenskarna skall anfallas från två håll.
- 22 juli står den danska armén vid Önnestad och den svenska står med högra flygeln mot ån ovanför fästningen och den vänstra mot Öllsjö. Brist på i den svenska armén
- 20 och 25 juli gör Nils Juel försök att landsätta trupp vid Landön med blir båda gångerna kastade tillbaka av svenska trupper under Axel Wachtmeister.
- 23 juli rycker dansk trupp fram för att besätta den dominerande Skepparslövshöjden men finner att svenskarna hunnit före. Detta trots att man redan tidigare noterat vikten av att inneha höjden som dominerar vägen mot Kristianstad. Ytterligare ett avgörande tillfälle.
- 30 juli ger Christian V kommandanten i Kristianstad von der Osten tillstånd att kapitulera.
- 4 augusti ger sig Kristianstad och den 5 augusti avtågar garnisonen.
- 6 augusti avtågar den danska huvudarmén västerut
- För att förhindra att svenskarna skall komma för nära Landskrona och Helsingborg förstörs bland annat flera herrgårdar i området som kunde tjäna som stödjepunkter för svenska styrkor.
- 11 augusti utsätts Lund som var pallisaderat av svenska trupper för en raid varvid stora delar av staden sätts i brand. Landsbygden plundras på proviant för att hindra svenskarna att nå sundsfästningarna.
- Den 31 juli sluts fred i Nijmegen mellan Frankrike och Nederländerna samt den 7 september med Spanien. Lundvig XIV får nu fria händer att stödja Sverige.
- Svenska armén intar en tid efter Kristianstads erövring en position vid Dagstorp, Norrviddinge och Gissleberga riktad mot Landskrona. Danskarna förstärker Helsingborg.
- Christian V som har svenskarna överlägsna styrkor försöker få till en batalj men Carl XI vill avvakta den franska hjälpen och viker österut mot Ringsjön. Danska armén går i vinterkvarter på Själland men med starka garnisoner i Landskrona och Helsingborg. Danska strövkårer kan röra sig tämligen fritt i Skåne.
- Svenska armén går i vinterkvarter norr om Skåne samt öster om Helgeå.

- 15 oktober erövrar Stralsund av Brandenburgska trupper. Svenska armén evakuerar Pommern.

## 1679

- Endast smärre strider i Skåne och i Bohuslän på grund av det franska agerandet. Franska trupper hotar Holstein.

- 12 maj möts danska och svenska förhandlare i Lund. Franske ambassadören medlare

- 23 augusti sluter Frankrike fred med Danmark för sin och Sveriges räkning

- 31 augusti vapenstillestånd

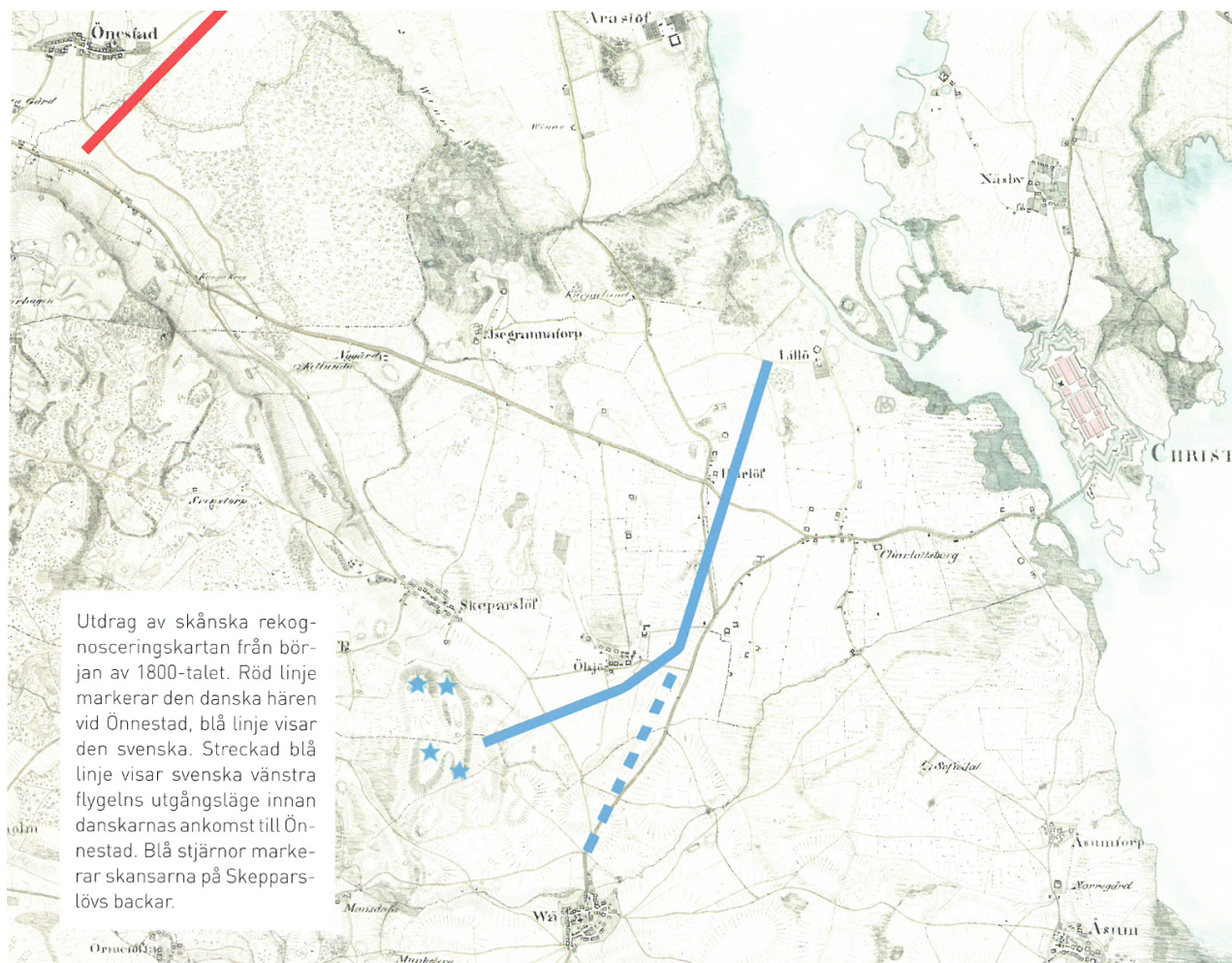
- Natten mellan den 26 och 27 september kl 24:00 skrivs freden under i Lund.

- 15 oktober håller svenska armén parad på Ylle hed vid Sireköpinge och trupperna avtackas och sänds hem.

- 21 oktober överlämnas fästningarna i Landskrona och Helsingborg.

- 12 december allmän tacksägelsedag i Sverige. Göran Larsson.

## Ældre kort over terrænet omkring Kristianstad



## Kampene om Kristianstad under Skånske Krig 1675-1679

Af oberstløjtnant Ole L. Frantzen

I de seneste år har der været en tendens til at se 1864 som det store skæbneår i danmarkshistorien – godt hjulpet på vej af tv og bøger om krigen 1864. Her ved overser man let, at andre krige også har været afgørende for udviklingen af Danmark. For de generationer, som oplevede de slesvigske krige i midten af 1800-tallet, var Englandskrigene og tabet af Norge det store traume. Den svækkelse af det danske rige, som disse begivenheder medførte, var væsentlige årsager til, at man mistede hertugdømmerne i 1864. Nederlagene under Englandskrigene har rødder tilbage til tidligere opgør mellem Danmark og Sverige i det 17. og begyndelsen af det 18. århundrede. Tabet af de gamle østdanske provinser er den helt store skelsættende begivenhed, for den gjorde det danske rige til en mindre stat, som ikke længere var herre i eget hus.

I Skånske Krig 1675-79 forsøgte Danmark uden held at generobre det tabte land. I redegørelser om krigen har man i vid udstrækning fokuseret på de store slag, hvorimod begivenhederne omkring Kristianstad i nogen grad er blevet oversete. De er imidlertid både interessante og spændende, for de rummer på én gang sejr, udholdenhed, mod, ubeslutsomhed og nederlag. Det kan endog hævdes, at krigens militære afgørelse fandt sted foran Kristianstad. Det er disse begivenheder, der er emnet for denne artikel.



Trefoldighedskirken. Kristianstad kommune



Kristianstad ligger i det nordøstlige Skåne. Byen er anlagt som fæstningsby af Christian IV i årene 1614-18. Stadens store kirke – Trefoldighedskirken – er måske den smukkeste renæssancekirke i Norden. Det massive tøjhus, der er en imponerende rød murstensbygning, huser i dag regionens museum. De to bygninger er markante levn fra den danske tid, og de medvirker til, at man kalder Kristianstad for den mest danske stad i Skåne. Efter tabet af Skåne ved freden i Roskilde 1658 blev Kristianstad to gange, 1676-78 og 1710, generobret og tabt af danskerne for siden af svenskerne at blive udbygget til en stor fæstnings- og garnisonsby.

### Dansk udenrigspolitik frem til Skånske Krig

Efter tabet af Skåne og indførelsen af enevælden i Danmark i 1660 stod ønsket om revanche og generobring af de tabte østdanske provinser øverst på dagsordenen i dansk udenrigspolitik. Men Danmark var alt for svag i 1660'erne til, at man kunne realisere ønsket. Frederik 3. og hans regering førte derfor en forsigtig politik i forholdet til Sverige. I ly af denne kurs fik man opbygget en centralstat med styr på rigets finanser, hvilket skabte grundlaget for en genopbygning af det danske forsvar, der var stærkt svækket efter Karl X Gustav krige 1657-59. Når kræfterne tillod det, og når de udenrigspolitiske konjunkturer var gunstige, var det tillige målet at knægte hertugen af Gottorp, der med svensk støtte havde skabt sit eget lille rige inden for det danske riges grænser og nu lå som en stat i staten, og således udgjorde en stødpude mellem Sveriges nordtyske provinser og Danmark. Ethvert forsøg på at generobre Skåne forudsatte, at truslen fra Gottorp blev fjernet, så Sverige ikke ad bagdøren kunne angribe Danmark, hvilket var sket i foregående krige.

I Danmark var der enighed om målene for dansk udenrigspolitik. Man var sig bevidst, at Danmark selv efter en genopbygning af flåden og en styrkelse af hæren ikke var stærk nok til alene at optage en kamp med Sverige, der var blevet en stormagt med langt flere ressourcer end Danmark. Men hvordan man skulle realisere sine mål, var der ikke enighed om. Uenigheden gik bl.a. på, hvorledes man skulle placere sig i europæisk udenrigspolitik. Skulle man knytte sig til Frankrig, der var datidens



*Portræt af Peter Griffenfeld. Maleri af Abraham Wuchters 1672. Frederiksborgmuseet*

stærkeste stormagt, eller skulle man slutte sig til Frankrigs modstandere? Og hvad kunne man opnå af subsidier og militær støtte af den eller de magter, som man gik i alliance med? I begyndelsen af 1670'erne indgik Sverige en alliance med Frankrig. I Danmark ønskede en fløj anført af storkansler Peter Griffenfeld, at man ved forhandling med Frankrig og Sverige opnåede en løsning på det gottorpske spørgsmål til dansk fordel. Med den gottorpske trussel elimineret kunne man forhåbentlig på sigt håbe på fransk støtte til en generhvervelse af de tabte skånske provinser. En mere aggressiv fløj af officerer omkring Christian V ville derimod med sværd i hånd opnå de udenrigspolitiske mål. Kongen underkendte Griffenfeld og tiltrådte en anti-fransk alliance, hvilket muliggjorde en krig med Sverige, da de to lande befandt sig på hver side i datidens store europæiske opgør. I efteråret 1674 tvang Frankrig sin svenske alliancepartner til at gå i krig i Nordtyskland for at lette presset på Frankrig i dets krig mod Nederlandene. En svensk hær rykkede ind i Brandenburg, hvilket tvang Danmark til at opfylde sine allianceforpligtigelser og træde ind i krigen på Nederlandenes, Brandenburgs og Den Tyske Kejsers side.



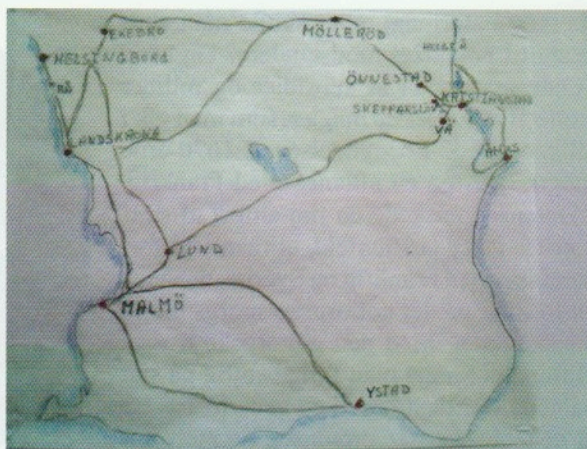
*Portræt af Christian V, malet af Abraham Wuchters kort efter Skånske Krig. Frederiksborgmuseet*

### **De første krigsår**

Skånske Krig 1675-79 eller rettere krigen mod Sverige 1675-79, som den rettelig bør hedde, fordi den også blev udkæmpet andre steder end i Skåne, blev ført på fire fronter: I Nordtyskland, i Norge, i Skåne og til søs. Den blev indledt i Nordtyskland for at hjælpe Brandenburg og for at have ryggen fri til en generobring af Skåne. En dansk hær besatte den gottorpske hertugs besiddelser, hvorefter hæren efter belejringer af Wismar og Stade erobrede disse byer, således at den svenske tilstedeværelse i Nordtyskland stort set var fjernet.

Hermed var scenen sat for kampen om Skåne. Inden man gik i land i Skåne, måtte flåden imidlertid sikre søherredømmet i de danske farvande. Det skete bl.a. med hjælp af en nederlandsk flådestyrke. I slaget ved Øland 1. juni 1676 blev den svenske flåde tilføjet et stort nederlag og Gotland blev erobret. Nu kunne man iværksætte en storstilet landgangsoperation, hvis mål var en landgang ved Raa lige syd for

Helsingborg. Alt forløb perfekt, en dansk hær på 14.000 mand gik i land og erobrede snart Helsingborg, hvorefter man vendte sig mod Landskrona, som blev anset for Sveriges stærkeste fæstning. Man forberedte sig på en belejring af fæstningen, men inden man rigtig kom i gang med dette, havde man held til at få fæstningens kommandant til at overgive sig. Nogle dage efter brød hæren op og marcherede mod Kristianstad, som man ville erobre og derefter slå den svenske hær, som befandt sig i nærheden af byen.



*Kort over Skåne, håndtegnet efter kort i N.P. Jensen: Den Skånske Krig 1675-1679*

Kristianstad var anlagt som en byfæstning og var den første fæstning af sin art i Norden. Den havde form som et rektangel og lå på Helgeåens østlige bred ved åens udløb i Helge sø. Fæstningen havde ti bastioner og var omgivet af en vandfyldt grav. Kristianstad var også en købstad og først rigtig udbygget som fæstning og by omkring 1640. Christian IV havde nu fået skabt en stærk fæstning som bolværk mod svenske angreb samtidig med, at den også var en base, hvorfra danske hærstyrker kunne operere i det nordøstlige Skåne. Efter Skånes overgang til Sverige blev fæstningen i mange år forsømt, men med truslen om en ny krig med Danmark, besluttede den svenske konge at genskabe fæstningens fordums styrke. Sveriges berømte fæstningsingeniør Erik Dahlberg fik overdraget opgaven, og i februar 1676 kunne han meddele kongen, at fæstningen var sat i forsvarstand. Besætningen bestod af 1.000 mand, men man rådede kun over 30 pjecer, fortrinsvis af mindre kalibre. Dette artilleri var afgjort en svaghed ved den ellers stærke fæstning. En yderligere svaghed var, da den danske hær dukkede op foran Kristianstad i sommeren 1676, at den varme sommer havde udtørret voldgraven, så der kun var mudder i bunden af denne. Den varme sommer havde yderligere medført, at de våde områder – moser, fugtige enge og lignende – som også beskyttede fæstningen, nu var tilgængelige til fods, hvilket gjorde, at den kunne angribes fra flere sider.

Den danske hær, der ankom til byen nordfra, talte ca. 6.000 mand. Hvor meget artilleri, den førte med sig, vides ikke, men formodentlig har der ikke været



*Stormen på Christianstad 1676. Stik af Romeyn de Hooghe. Det Kongelige Bibliotek*

tale om svært belejringskyts. Hærens march til Kristianstad havde taget en uge. Den 13. august var man fremme og slog lejr nord for byen ved Näsby.

Udover høfligt at spørge fæstningens kommandant om han kunne tænke sig at overgive fæstningen, var der tre måder, hvorpå man kunne erobre en fæstning: Enten ved et stormangreb umiddelbart efter opmarch, ved en belejring eller ved udhungring.

Kommandanten oberst Ulvenclou afslog venligt et dansk tilbud om at overgive sig, fordi han troede, at den danske hær ville indlede en belejring, som han regnede med at kunne udholde indtil efterårsregnen fyldte den tørre voldgrav og gjorde det endnu sværere for danskerne at erobre byen. Men heri tog han fejl, for på dansk side besluttede man straks at storme fæstningen – at vente ville jo kun gøre fæstningen mere modstandsdygtig. Hvortil kom, at man sandsynligvis ikke rådede over tilstrækkeligt med artilleri til at nedkæmpe fæstningens artilleriforsvar, hvilket var en forudsætning for at gennemføre en belejring, hvor man skød brecher i forsvaret og ved en storm erobrede fæstningen. Endelig risikerede man også, at svenskerne ville forsøge at undsætte Kristianstad, mens man belejrede byen.



*Erobringen af Christianstad. Maleri af Claus Mönicken. Frederiksborgmuseet*

En angrebsstyrke på 2.000 mand, fordelt på fire angrebssolonner på hver 500 mand, blev samlet. En kolonne skulle ved hjælp af lokale dansksindede guider trænge over de tørre enge og angribe fæstningens sydvestlige side. En anden skulle iværksætte et skinangreb mod østsiden af fæstningen, mens en tredje angreb fæstningens nordvestlige side ved Trefoldighedskirken. Den fjerde kolonne var i reserve, ligesom resten af hæren.

Angrebet blev sat ind natten mellem den 14. og 15. august klokken 02.00. De forreste soldater var tømmermænd, der skulle nedhugge fæstningens palisadering foran voldgraven. De løste deres opgave, og hurtigt passerede man graven og klatrede op ad voldskrånningen. Den var glat, fordi det havde øsregnet hele dagen. Alligevel kom man snart op på volde og bastioner. Først nu opdagede de svenske vagter, hvad der skete, gav ild og slog alarm. Svenske soldater hastede mod danskerne. Der blev kæmpet mand mod mand, men langsomt faldt bastionerne én efter én i danskernes hænder. Og efter halvanden times kamp var striden overstået. Byen var erobret. Herefter blev den plyndret, som det var skik og brug blandt datidens hvervede soldater. At det også gik ud over de dansksindede borgere var naturligvis beklageligt. De danske tab var 540 mand døde og sårede. Svenskerne mistede 185 mand. Resten af garnisonen var enten såret eller blev taget til fange. Blandt de tilfangetagne var oberst Ulvenclou.

Den danske erobring af byen var dygtigt udført, men godt hjulpet på vej af svensk uagtsomhed, for det svenske beredskab havde været alt for dårligt, hvilket også blev bemærket og taget ilde op i Sverige. Oberst Ulvenclou, der efterfølgende blev udvekslet, blev anklaget for grov forsømmelse af en officerskollega, der udfordrede ham til en duel, hvor han blev dræbt.

### **Krigslykken vender**

Med erobringen af Kristianstad var næsten hele Skåne erobret. Kun Malmö var fortsat svensk. I bevidstheden om et veludført job gik den danske felthær i vinterkvarter i slutningen af september. Der var dog en enkelt dråbe malurt i bægeret, for samtidig med den danske erobring af Kristianstad var en mindre dansk hærstyrke under general Duncan marcheret op i Halland for at skabe forbindelse til den norske hær, der var rykket ned i Bohus. Den norske hær var under kommando af kongens halvbroder Ulrik Frederik Gyldenløve, der var statholder i Norge. For at forhindre en forening af Duncan og Gyldenløves styrker, hvorved svenskerne risikerede, at hele det vestlige Sverige ville gå tabt, var Karl XI marcheret til Halland med den svenske hær. Ved Fyllebro mellem Laholm og Halmstad tilintetgjorde svenskerne Duncans mindre styrke i krigens første feltslag. Umiddelbart forekom dette nederlag ikke alvorligt, men det skulle blive et varsel om, at krigslykken var vendt. For i december måned lykkedes det Karl XI at slå danskerne ved Lund og kort efter at generobre Helsingborg.

Bedre gik det ikke i 1677. Et par mindre danske forsøg på at generobre Helsingborg mislykkedes, og i slutningen af juni slog et dansk stormangreb på Malmö fejl. Men hvad værre var, danskerne tabte lidt senere et nyt feltslag til svenskerne ved Landskrona. Derimod gik det bedre på andre fronter. Flåden fejrede den ene triumf efter den anden. Søherredømmet var nu sikret, og dermed forsvandt truslen om et svensk angreb på Sjælland. I Norge gik det også godt. Gyldenløve var i sommeren 1677 atter gået ned i Bohus og havde erobret Marstand med Karlsten fæstning. Herefter vendte han sig mod Göteborg, men trak sig atter tilbage, da han ikke blev støttet af tilsvarende offensive danske operationer i Skåne. Resultatet af den samlede krigsførelse i 1677 var derfor, at der, på trods af de fremskridt man havde gjort i Norge og til søs, intet var opnået på grund af den uheldige drejning, landkrigen i Skåne havde taget.

### **Kampene ved Kristianstad frem til sommeren 1678**

Efter det danske nederlag ved Lund lå Kristianstad som en øde ø i et svensk hav, så der blev snart behov for, at den fik tilført forstærkninger. Generalmajor Merheim blev sendt til byen med 1.000 ryttere og dragoner. Fra svensk side havde man overvejet at generobre Kristianstad, men det blev opgivet da Merheim dukkede op. Svenskerne befandt sig dog stadig i nærheden af fæstningen. De var

dog ikke stærke nok til at indlede en regelret belejring af staden og nøjedes med at blokere den vestlige adgang til byen ved Vä for langsomt at udhungre byen. Danskerne havde således fortsat forbindelse til omverdenen, hvilket Merheim benyttede til at foretage fourageringer i omegnen af Kristianstad. Men lidt efter lidt voksede forsyningsproblemerne i byen, og den konstante svenske trussel om et angreb på byen tærede på kræfterne. Fra midten af maj 1677 findes en opgørelse over den danske garnison i Kristianstad. Den talte 800 ryttere, 1.500 infanterister og 100 artillerister, i alt ca. 2.400 mand.

Inden nederlaget ved Landskrona i sommeren 1677 havde den danske hær flere gange forsøgt at udkæmpe nye feltslag med den svenske hær, der imidlertid undveg. Det var også tilfældet, da de to hære i maj måned befandt sig tæt ved hinanden i området mellem Vä og Herlöv, hvor svenskerne atter trak sig tilbage. Som følge af den danske tilstedeværelse nær Kristianstad ophævede svenskerne blokeringen af staden, men forinden kom det til mindre kampe nord og syd for byen. Den danske hær med Christian V i spidsen kunne nu rykke frem til Kristianstad, hvor generalmajor Merheim red kongen i møde. Den 1. juni 1677 blev der holdt en stor gudstjeneste i Trefoldighedskirken, og kongen takkede varmt soldater og borgere for deres tapperhed og udholdenhed.

Efter ankomsten til byen overvejede hærledelsen, hvad man herefter skulle foretage sig. At følge efter svenskerne mente man ville være alt for risikabelt,



*Slaget ved Landskrona. Maleri af Johan Philip Lemke. Nationalmuseet i Stockholm*

for den svenske hær ville sandsynligvis blot forsætte med at trække sig tilbage, indtil den ved forstærkninger følte sig stærk nok til at gå til modangreb. Og jo dybere man trængte ind i Skåne og Blekinge, jo vanskeligere ville man selv få det med at modtage forstærkninger. Man besluttede derfor at vende om og marchere tilbage – til egnen omkring Malmø – og iværksætte en belejring af byen, hvilket førte til nederlagene ved Landskrona og Malmø. Dette kunne man naturligvis ikke forudse, da man traf denne beslutning.

Efter hærens afmarch fra Kristianstad var man igen alene i byen. Merheim blev afløst af generalmajor von Osten som fæstningskommandant. Svenskerne vendte tilbage og fortsatte, hvor de slap, med at blokere Kristianstad. Forsyningsproblemerne voksede derfor. Ikke mindst fordi et forsøg på at sejle proviant frem til byen slog fejl. En større rytterstyrke fra den danske felthær blev derfor sendt mod staden for at forsyne den med proviant samt forsøge at få svenskerne til at hæve blokeringen. Rytterne under kommando af generalmajor Baudissin brød op fra Ekebro lidt nordøst for Helsingborg, marcherede over Mölleröd (det nuværende Häsleholm) og kom til Kristianstad fire dage senere. Baudissin gik straks i gang med at skaffe fourage til byens borgere, garnisonen og sig selv. Desuden begyndte man at anlægge en bro ved Åhus for bedre at kunne forsyne Kristianstad.

Da svenskerne fik nys om Baudissins ankomst til Kristianstad marcherede Karl XI med den svenske hovedstyrke til Vä, hvorefter man straks angreb det danske forsvarsværk ved den lange bro og ødelagde det. Baudissin, som befandt sig midtvejs mellem Kristianstad og Åhus, stod nu i en vanskelig situation, i det han med sin underlegne rytterstyrke risikerede at blive tilintetgjort. Han besluttede derfor at trække sig tilbage til den danske hovedstyrke. Den 20. august 1677 nåede han Landskrona med sine udmattede ryttere, der var blevet reduceret til 2.500 mand.

Karl XI, der havde forfulgt Baudissin et stykke vej, indstillede dog forfølgelsen og vendte blikket mod Norge, hvortil han nu sendte forstærkninger samtidig med, at den svenske hær genoptog blokeringen af Kristianstad. Mens svenskerne jagtede Baudissins ryttere, havde garnisonen i fæstningen benyttet lejligheden til at reparere den lange bro på den vestlige side af Kristianstad, anlægge et blokhus foran den lange bro og slå to broer over Helge Å. Det var stadig muligt for danskerne at få forstærkninger, hvilket også skete i slutningen af september, da en dansk infanteristyrke landsat ved Åhus var marcheret langs Helgeås østside. Besætningen i fæstningen talte nu, ifølge en styrkeliste fra 11. oktober, 2.660 mand – hovedsagelig infanterister. Over for dem stod en svensk blokeringsstyrke på 4.000 mand. De befandt sig forskansede i landsbyer nord og syd for Kristianstad. De havde tillige anlagt skanser og to broer ved henholdsvis Torsebro og Åhus. Vest for fæstningen var der ingen svenske tropper, fordi



danskerne ikke herfra kunne gøre udfald, så længe arbejderne ved den lange bro ikke var afsluttede. Men da de var færdige, angreb svenskerne. Det kom til voldsomme kampe i november måned, men svenskerne havde ikke held med deres forehavende.

Selv om svenskerne fortsat ikke havde styrker nok til at iværksætte en egentlig belejring, besluttede de at stramme grebet om fæstningen ved at besætte landsbyerne Färslöv og N.Åsum vest for Kristianstad. Fra slutningen af november var Kristianstad derfor reelt afskåret fra omverdenen, så det snart blev særdeles vanskeligt at skaffe proviant til byens borgere og garnison samt skaffe brænde og materialer til at udbedre skader på bygninger og forsvarsværker. Man så sig derfor nødsaget til at rive huse ned. Der var nu mangel på alt i fæstningen.

Forholdene forværredes i løbet af vinteren. Soldaterne døde på grund af skørbug, og de var trætte samt nedslidte på grund af en anstrengende vagttjeneste, der var nødvendig for at kunne afværge et eventuelt svensk angreb. Fæstningen kunne højst holde i endnu nogle måneder.

I marts 1678 besatte svenskerne Lilleö og forhindrede herved, at man kunne få brænde fra en lille skov her. Kort tid efter rykkede de frem mod fæstningen og opkastede en skanse over for den nordlige ravelin, og på sydsiden af fæstningen på Beckholmen anlagde de også en skanse. Soldaterne i byen var nu henvist til at spise gammelt brød, og da de heller ikke længere kunne fiske i vandet omkring fæstningen, fordi deres både ikke længere var sødygtige som følge af mangel på træværk til at reparere dem, steg sygdom og dødelighed yderligere. Der døde nu 30 mand om ugen. I slutningen af marts måned talte garnisonen ca. 1.200 mand, der var så afkræftede, at de næppe kunne afslå en svensk storm. Nettet var nu så stramt om fæstningen, at man næsten ikke havde kontakt til omverdenen. Den danske hærledelse modtog derfor ikke længere jævnlige indberetninger fra staden, kun via snaphaner fik man oplysninger om nøden i den indesluttede by.

#### **Forsøget på at undsætte Kristianstad i sommeren 1678**

I efteråret 1677 blev den danske felthær overført til Sjælland med henblik på at blive reorganiseret efter de svære tab, som den havde lidt i årets felttog. Sidst på året besluttede hærledelsen sig for at lægge tyngden i det næste års operationer i Norge, hvor Gyldenløves norske hær skulle forstærkes med 6.000 danske soldater, så den kom op på 13.000 mand. Med denne styrke fik han til opgave at rykke ned mod Göteborg, mens resten af den danske hær med "flyvende" korps skulle operere i Skåne og "ruinere" provinsen. Kristianstad blev ikke særskilt omtalt i planerne, men man forestillede sig, at det ville lykkes Gyldenløve at trække så store svenske styrker mod nord, at det ville tvinge Karl XI til at trække tropper væk fra Kristianstad, og derved ophæve indeslutningen af fæstningen.

I juni 1678 ændrede Christian V imidlertid planen for det kommende felttog. Kongen ville i stedet med hærens hovedstyrke undsætte Kristianstad. Det betød, at de 6.000 danske soldater, der var blevet sendt til Norge, skulle returnere og Gyldenløve skulle holde sig i defensiven. Da ordren herom nåede Gyldenløve, var han i fuld gang med at belejre Bohus fæstning nord for Göteborg. Han ignorerede indtil videre ordren og fortsatte belejringen, fordi de danske soldater var nødvendige for et heldigt udfald af belejringen.

Med forventningen om, at de danske tropper i Norge snart ville tilslutte sig tropperne i Skåne, ville hæren få en styrke af ca. 18.000 mand, hvorved man følte sig stærk nok til turde rykke frem mod den svenske hær ved Kristianstad, som ifølge efterretninger talte ca. 14.000 mand. En undsætning af den indesluttede by var også på tide, for man vidste, at fæstningen kun kunne holde måneden ud. Forinden marchen mod Kristianstad gik i gang, ville man dog generobre Helsingborg, som på ny var kommet på svenske hænder. Ved en krigslist blev byen hurtigt overtaget, men det forsinkede naturligvis hærens fremrykning.

Formålet med fremrykningen var ikke at slå den svenske hær i et feltslag ved Kristianstad, men ved at true svenskernes forsyningslinjer, således de på grund af sult blev tvunget til at hæve belejringen. Kun hvis der bød sig en gunstig lejlighed ansigt til ansigt med den svenske hær, skulle den danske hær vove et slag.

I midten af juli måned opgav hærledelsen at vente på de danske tropper fra Norge og indledte en fremrykning mod Kristianstad. Den skulle ske fra nordøst ved at marchere over Mölleröd samtidig med, at flåden landsatte tropper øst for Kristianstad med henblik på at afskære svenskernes nordøstlige forsyningslinjer. En forening af de to styrker har dog næppe været påtænkt for en sådan forening var vanskelig på grund af Helgeå, der løb tæt forbi byen i sydlig retning og adgangen til byen spærredes af den svenske hær, der havde slået lejr vest for fæstningen mellem Lilleö og Vä.

Da den danske hær nåede Önnestad den 22. juli talte den ca. 8.000 mand, hovedsagelig infanteri, og slet ikke de 18.000 mand, som var forudsat i operationen, og som skulle give hæren en kvantitativ overlegenhed over for den svenske hær. Denne talte imidlertid også ca. 8.000 mand, hvorved de to modstandere i antal var jævnbyrdige, dog ikke kvalitativt.

De danske tropper, der skulle landsættes øst for Kristianstad, bestod af omkring 2.000 mand, hvoraf en mindre del var dragoner. 600 infanterister blev landsat den 20. juli ved Landö, hvor de dagen efter blev angrebet af svenske ryttere og tvunget til at atter at embarkere sig. I den svenske lejr kendte Karl XI de danske operationer, men han så ingen grund til at tage initiativer, for han stod jo i en stærk stilling vest for Kristianstad.

Fremme i Önnestad slog den danske hær lejr og rekognoscerede for at finde ud af, hvor svenskerne præcist befandt sig. Ude på sletten foran Kristianstad så



*Bastion Konungen. Bastionen blev genopført 1993-1994. Kristianstad kommune*

danskerne svenske fourageringskommandoer og svenske forposter på bakkerne ved Skepparslöv. Ud på dagen fik man meldinger om, at de svenske forposter på bakkerne havde trukket sig tilbage. Christian V og hans generaler red nu frem til bakkerne, som de nåede i de sene dagtimer. De fandt ganske rigtig stedet forladt af svenskerne. Herfra kunne man beherske hele det omliggende terræn til Kristianstad, som lå omkring 8 km væk. Kongen og hans følge kunne se hele den svenske linje fra Lilleö og mod Vä. Afstanden var ikke større end, at man fra bakkerne kunne beskyde svenskernes lejr. Interessant var også, at svenskerne ikke havde forskanset deres lejr, dvs. havde anlagt skanser bagved lejren for at sikre sig, at de ikke blev angrebet af en undsættelsesstyrke; i fortifikationsterminologi en såkaldt circumvallationslinje, ligesom de heller ikke havde anlagt en contravallationlinje, dvs. en linje af jordværker vendt mod fæstningen, men kun enkelte skanser. Det var en fejl, for det var den normale fremgangsmåde under belejringer.

Besatte danskerne bakkerne og forskansede sig her, ville det tvinge svenskerne til enten at angribe dem eller trække sig til østpå over Helgeå, hvorved Kristianstad ville være blevet undsat. Der var således tale om netop den gunstige lejlighed, som kunne vende krigens gang. En af generalerne i kongens følge ville straks besætte bakkerne, hvorimod de fleste indvendte, at svenskerne sikkert ville opdage en sådan handling og komme danskerne i forkøbet. Det

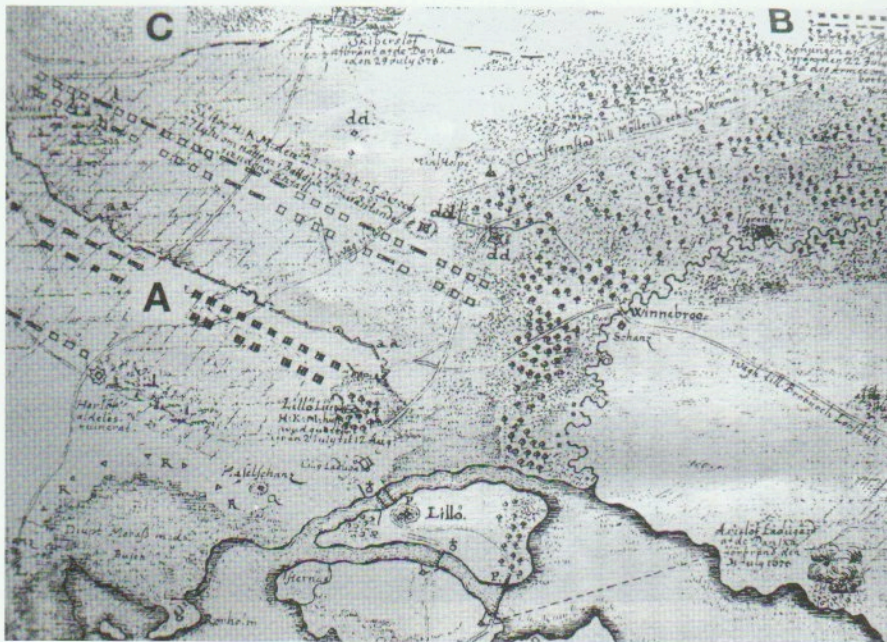


*Skanse 3 ved Skepparlov bakker*

blev derfor besluttet, at der skulle holdes et krigsråd næste dag, hvor man ville afgøre, hvad man skulle foretage sig. På dette krigsråd blev besluttet at besætte bakkerne. Kongen befalede, at hæren skulle rykke frem. Netop som man var klar til fremrykning fik man meddelelse om, at bakkerne ved Skepparlov var blevet besat af svenskerne. Christian V beordrede derfor fremrykningen standset og indkaldte til et nyt krigsråd.

På svensk side var der ingen tøven. Da den svenske overgeneral, feltmarskal Ascheberg fik efterretning om, hvad der var sket, gik han til Karl XI og fik accept på straks at besætte Skepparlov bakkerne, inden de faldt i danskernes hænder. Da det blev mørkt, rykkede han og Erik Dahlberg frem til bakkerne, hvor svenske soldater under Dahlbergs ledelse gik i gang med at forskanse sig. Om morgenen den 23. juli var arbejdet færdigt og området besat med 1.500 mand og otte kanoner.

Det var disse skanser, danske forposter opdagede næste dag om morgenen og meddelte det til den danske hærledelse. Efter det nye krigsråd samme dag bestemte Christian V, at hæren skulle blive stående, mens man undersøgte, om man kunne omgå bakkerne ved Skepparlov og nå frem til Vä. Svenskerne fik nu tid til at styrke forsvaret af bakkerne og anlægge en circumvallationslinje ved deres lejr.



*Kort over den svenske og danske hær foran Kristianstad sommeren 1678. A: Den svenske hær, B: Den danske hær, C: Skepparlöv bakker. Leif Mårtensson: Kristianstad sommaren 1678. Om tvekampen som afgjorde Skånske kriget*

Inden den danske hær nåede Önnestad den 22. juli, havde Christian V givet ordre til et nyt landgangsforsøg tæt ved Karlshamn for at afbrænde byen og derved forværre den svenske hærs forsyningssituation. Den 27. juli gik de danske tropper i land, men led et nyt nederlag over for svensk rytteri. De måtte under flugtlignende omstændigheder trække sig tilbage for atter at blive indskibet på flåden, hvorefter nye landgangsforsøg blev opgivet. Nogle dage forinden havde man udsendt rekognosceringskommandoer for at undersøge om hæren kunne marchere i en stor bue uden om svenskerne for at få kontakt med de tropper, der skulle landsættes. Men denne ide viste sig alt for risikabel og blev derfor opgivet. Samtidig med at disse begivenheder fandt sted, sendte Christian V en skrivelse til Kristianstads kommandant, generalmajor von Osten, hvori han fik tilladelse til at overgive fæstningen, hvis det kunne ske på gunstige vilkår.

Frem til den 30. juli blev den danske hær stående uvirksom overfor den svenske hær. Christian V besluttede nu at forlade hæren og begive sig til København. Tilsyneladende ville han ikke være vidne til Kristianstads overgivelse, hvis skæbne var beseglet.

Inde i Kristianstad havde man ved den danske hærs ankomst til Önnestad fattet nyt håb. Men for hver dag, hvor der intet skete, svandt håbet. Selv efter modtagelsen af kongens skrivelse om overgivelse levede man i håbet om, at noget ville vise sig. Den 1. august kunne generalmajor von Osten dog ikke vente længere. Han måtte indlede forhandlinger om overgivelse. På svensk side havde man også behov for en afgørelse på grund af voksende forsyningsproblemer, som kunne tvinge hæren til at hæve belejringen, hvis man ikke snart kom i besiddelse af byen. Man meddelte derfor generalmajor von Osten, at man ville give ham lempelige vilkår ved en overgivelse, netop som han havde besluttet sig for at kontakte svenskerne vedrørende en overgivelse. Efter et par dages forhandlinger godkendte Karl XI betingelserne for overgivelsen, der fandt sted den 4. august. Fæstningens soldater fik fri afmarch til at nå de danske styrker ved Helsingborg.

Klokken 06.00 om morgenen den 5. august marcherede de danske soldater ud af Nørreport. Uden for porten var svenske tropper opstillet til parade. Her sad den svenske konge til hest med sine generaler og oberster. Generalmajor von Osten steg af sin hest, gik frem til Karl XI og kyssede hans hånd, hvorefter han atter steg til hest og sammen med sine soldater fortsatte væk fra byen. Også den danske hær foran Kristianstad forlod nu skuepladsen og drog til Mölleröd, hvorfra den marcherede til Landskrona og Helsingborg efterladende sig ødelagte og plyndrede herregårde og landsbyer. Det var ikke lykkedes at undsætte Kristianstad. Felttoget i 1678 var forbi, og håbet om at generobre Skåne forsvandt i flammerne over det skånske landskab.

At felttoget blev en fiasko skyldtes i høj grad, at man ikke fik besat bakkerne ved Skepparslöv, mens muligheden forelå. Det kan virke uforståeligt, at den danske hærledelse ikke greb denne uventede mulighed for at tvinge svenskerne til at opgive belejringen af Kristianstad eller angribe danskerne under vilkår, hvor danskerne sad med gode kort på hånden til at slå deres modstander. Årsagerne til hærledelsens ubeslutsomhed er flere. Man var opmærksom på, at kvaliteten af de danske soldater var langt ringere end i starten af krigen, som blev indledt med en hær fortrinsvis bestående af hvervede soldater, der fuldt ud var på højde med deres svenske modstandere. Siden dalede kvaliteten af tropperne. Også føringskompetencen var det galt med. Den faldt drastisk i takt med alle de danske nederlag. Hertil kom, at den svenske hær anvendte en bedre taktik end den danske hær, hvor man lagde vægt på at afgøre kampen ved ild, hvorimod svenskerne foretrak at angribe med de blanke våben, hvilket ikke mindst gjaldt for rytteriets vedkommende. Det gav store fordele på en tid, hvor rytteriet var den afgørende våbenart på slagmarken, og skydevåbnene ikke var nær så effektive som senere.

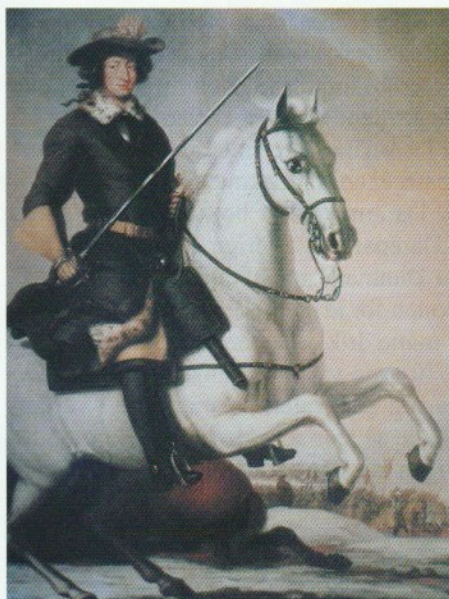
Den danske tøven og ubeslutsomhed, da hæren nåede frem til Kristianstad skyldtes, at der både blandt soldaterne og i hærledelsen herskede *terror panicus*

– en skræk for at begive sig ud i et feltslag med svenskerne – hvilken var skabt som følge af de foregående års nederlag. Med en sådan holdning kan det ikke undre, at man ville undgå et nyt feltslag og i stedet søge at tvinge den svenske hær til at opgive belejringen af Kristianstad ved at afskære den fra forsyninger. Samtidig forklarer det også, hvorfor hærledelsen var lammet og ude af stand til at gribe den mulighed, der uventet bød sig til at besætte Skepparslöv bakkerne og måske vende krigens gang.

Det fejlslagne danske forsøg på at undsætte Kristianstad var et hårdt slag for Christian V, og for at skjule at han selv med sin ubeslutsomhed havde afgørende betydning for resultatet, blev hærens overgeneral under felttoget Frederik Arensdorf udpeget som synderbuk for alt det, som var gået galt. Ifølge anklagen mod ham, havde han modarbejdet kongen og modsat sig en lang række af de trufne beslutninger. Anklagen var ikke retfærdig. Snarere kan man sige, at Arensdorfs handlinger afspejler, at han ikke var tilhænger af forsøget på at undsætte Kristianstad. Hans holdning kom til udtryk i hans råd til kongen: ”Bedre at tabe Kristianstad end at miste Skåne”. Naturligvis havde Arensdorf et vist ansvar, men hverken kongen eller de andre generaler udviste større lyst til at binde an med svenskerne foran Kristianstad. Her var måske ikke kun tale om ubeslutsomhed og frygt for den svenske hærs kvalitet og de svenske generalers overlegne føringskompetence, men også en nøgtern vurdering – ikke mindst fra Arensdorfs side – af Kristianstads strategiske betydning i den foreliggende situation. Ganske vist var Kristianstad en vigtig fæstning, men fastholdelsen af den krævede mange ressourcer, som kunne bruges bedre andre steder i Skåne, især ved Helsingborg, hvis forsvar burde styrkes. For fastholdelsen af Helsingborg og Landskrona var af afgørende betydning for en fortsat dansk tilstedeværelse i Skåne. Undsætningen af Kristianstad, der var en ændring af de vedtagne felttogsplaner, var derfor en forhastet beslutning truffet af Christian V fremkaldt af råbet om hjælp fra de trængte danske soldater i byen.

Selv om forsøget på at undsætte Kristianstad slog fejl, havde det ikke nødvendigvis været forkert at gøre forsøget. Men ved først at iværksætte undsætningen i sommeren 1678 kort tid før garnisonen måtte overgive sig på grund af udhungring, valgte Christian V. den værste af flere muligheder. Havde han fulgt den oprindelige felttogsplan med at prioritere operationerne i Norge, havde man tvunget svenskerne til at sende forstærkninger til fronten i Bohus og herved lettet det svenske pres på danskerne i Kristianstad, ja måske have tvunget dem til at opgive blokeringen af byen. Eller havde kongen indledt undsætningen tidligere med alle de 18.000 danske soldater, der var til rådighed, havde undsætningsforsøget haft langt større chance for at blive en succes.

Der er fra svensk side blevet argumenteret for, at krigens afgørelse faldt foran Kristianstad i sommeren 1678 i og med, at danskerne ikke fik besat Skepparslöv



*Karl XI i slaget ved Lund. Maleri af D.K. Ehrenstrahl 1682. Gripsholm slot*

var forholdsvis let at erobre Skåne, når Danmark kunne vælge tid og sted for et angreb samtidig med, at svenskerne også kæmpede mod andre modstandere. Men i takt med at svenskerne blev i stand at rejse tropper til indsættelse i Skåne, blev det vanskeligere at fastholde provinsen.

Når den danske felthær med overlegne styrker rykkede frem for at tvinge den svenske hær til kamp, kunne den altid trække sig tilbage til det indre Sverige – føre henholdende kamp – indtil den var stærk nok til at gå til modangreb. Svenskerne var også begunstigede af, at de kunne operere på de indre linjer, hvorimod danskerne måtte operere på de ydre linjer i Norge og Skåne uden at være stærk nok begge steder. Sat på spidsen var den danske hær ikke stærk nok til at vinde krigen. En afgørelse trak derfor uvægerlig ud med det resultat, at andre blandede sig i spillet om Skåne.

Mens krigen i Skåne forløb mere og mere til ugunst for Danmark, fandt der også på det diplomatiske plan begivenheder sted, der ikke var til fordel for Danmark. Hidtil havde Sveriges store allierede, Frankrig, været optaget af at vinde sin krig mod Nederlandene. Men krigen var gået i stå uden noget håb om et gunstigt resultat. For at få en ende på striden, sluttede Frankrig i sommeren 1678 fred med Nederlandene, og da Danmarks tyske allierede året efter også indgik

bakker. Andre både danske og svenske historikere og officerer har ment, at afgørelse skete tidligere – ved Fyllebro, Lund eller Landskrona. Det er formodentlig rigtigt, at den sidste chance for at ændre krigens gang, var undsætningen af Kristianstad. Men slaget ved Lund 1676 var sandsynligvis den afgørende begivenhed, for havde man vundet dette slag og oven i købet taget Karl XI til fange, hvilket var lige ved at ske, havde man måske kunnet tvinge den svenske regering til at indgå en for Danmark fordelagtig fredsftale uden fransk indblanding, fordi franskmændene på dette tidspunkt var optaget af deres krig i Nederlandene.

Ser man overordnet på operationerne i Skåne under krigen, viser kampe- ne ved Kristianstad, hvilke udfordringer den danske hær stod over for. Det



en fredsftale med Frankrig og Sverige, stod Danmark alene overfor disse to magter. Eftersom krigen mod Sverige tillige forekom mere og mere udsigtsløs, og stormagterne pressede Danmark og Sverige for at indgå en fredsftale, blev der indledt fredsforhandlinger mellem de stridende parter. Forhandlingerne løb imidlertid ud i sandet, blandt andet fordi Danmark satte sine krav for højt, hvilket resulterede i, at Frankrig trådte ind på scenen. Franskmændene truede med at rykke ind i hertugdømmerne. Det fik Danmark til at bøje sig for et fransk fredsdictat, der senere blev bekræftet af Danmark og Sverige ved en fredsftale i Lund september 1679. Freden betød, at Danmark gav afkald på alle sine erobringer, og man vendte tilbage til situationen før krigen.

Det var ikke uden grund, at Danmark måtte drikke denne bitre kalk, for truslen fra Frankrig var overvældende. I 1670'erne var den franske hær og flåde, anført af dygtige og krigsvante generaler og admiraler, de stærkeste i verden. For hærens vedkommende omkring ti gange så stor som den danske, og flåden var fire gange så stor. Allerede under krigen var der en vis frygt for, at franske krigsskibe viste sig i dansk-norske farvande og truede med at ændre den sømilitære magtbalance til fordel for Sverige. I Norge havde Gyldenløve i 1677



*Ludvig XIV ved erobringen af Besancon i 1674 under krigen mod Nederlandene. Maleri af Frans van der Meulen*

frygtet ankomsten af en fransk flåde og en eventuel landsætning af franske tropper til at hjælpe svenskerne. Fransk flådestøtte til en svensk landgang på Sjælland kunne heller ikke udelukkes. Nu kom den franske flåde aldrig, til alt held for Danmark, for en forenet fransk-svensk flåde ville givet have været en alt for stor mundfuld for selv Niels Juel og have medført et hændelsesforløb ligesom i år 1700, hvor den svenske flåde forenet med en engelsk-nederlandsk flåde, tvang den danske flåde til at lægge sig ind bag Københavns beskyttende volde, hvilket banede vejen for Karl XII landgang i Nordsjælland. Den danske hær på ca. 16.000 mand, som i maj 1679 blev samlet i hertugdømmerne, ville heller ikke kunne have modstået de 30.000 krigsvante franske soldater, der stod i Nordtyskland klar til at rykke mod nord. Om end skuffelsen over

resultatet af krigen var stor, så må man nøgternt konstatere, at det kunne være gået langt værre. I mangt og meget var det lykkedes at spille lige op med Sverige, hvilket i virkeligheden var et flot resultat, når man tænker på, hvor svækket Danmark var efter de foregående krige.

Kampene om Kristianstad afspejler, at det var let at erobre Skåne, men svært at fastholde landsdelen, og derved symboliserer byen Kristianstad Danmarks uopnåelige drøm om at fastholde Skåne på danske hænder.

### **Forskning og litteratur**

År 1900 udgav den kendte militærhistoriker oberst N.P. Jensen bogen ”Den skånske Krig 1675-1679”, der er den første større fremstilling af krigen. Det er en god oversigt, men desværre skæmmes den i nogen grad af unøjagtigheder, hvilket historikeren Knud Fabricius har påvist. Bogen bør derfor benyttes med omtanke. Knud Fabricius udgav i 1906 og i 1952 sit store værk i tre bind om Skånes overgang fra Danmark til Sverige. Fabricius har tillige skrevet en indsigtfuld artikel om undsætningen af Kristianstad 1678. Her behandler han også spørgsmålet om, hvornår krigens vendepunkt skete, hvilket andre officerer og historikere både før og efter ham har set på. De fleste, f.eks. Lars Ericson og Knud J.V. Jespersen, er enige om, at Skånes skæbne blev afgjort ved slaget ved Lund 1676; hvorimod oberst Leif Mårtensson for nogle år siden fremsatte det synspunkt, at afgørelsen fandt sted ved Kristianstad 1678. For nylig har to svenske forskere – Stefan Persson og Jimmy Juhlin Alftberg – i en udmærket lille bog beskrevet undsætningen af Kristianstad uden dog at bringe noget afgørende nyt. Fabricius’ værk om Skåne og artikel om Kristianstad er derfor stadig de bedste fremstillinger af emnet.

Askgård, Finn og Arne Ståde (red.): Kampen om Skåne. København 1983.

Asmussen, Jesper: På historisk rundrejse i Skåne. Den dansk – svenske historie. 2012.

Barfod, Jørgen: Niels Juels flåde. Den danske flådes historie 1660-1710. København 1997.

Barnekow, Claus, C. von: Nogle synspunkter på militærhistorisk forskning. 1979.

Bjerg, Hans Christian og Ole L. Frantzen: Danmark i Krig. 2005.

Björlin, Gustaf: Kriget mod Danmark 1676-1679. Stockholm 1885.

Ericson, Lars: Svensk militärmakt. Strategi och operationer i svensk militärhistorie under 1500 år. 2003.

Eriksen, Egon: Dansk artilleri i Skånske Krig 1675-1679. Våbenhistoriske Årbøger XXIV. København 1978.

Erik Dahlberghs Dagbok 1625-1699. Stockholm 1912.

Fabricius, Knud: Terror panicus og Christianstads undsætning 1678. Historisk Tidsskrift, bd. 11, rk. 2 (1947).

Fabricius, Knud: Skånes overgang fra Danmark til Sverige. Tredje del. København 1952/1972

- Koefoed, L.: Lærebog til brug ved Forelæsningerne over Krigsbygningskunst. Kjøbenhavn 1868.
- Frantzen, Ole L. og Knud J.V. Jespersen (red.): Danmarks krigshistorie 700 -1814. Bd.1. 2008.
- Gamle Christianstad (red. Leif Mårtensson). Kristianstad 1996.
- Glete, Jan: Navies and Nations. Warships, Navies and State Building in Europe and America 1500-1860. Vol. I-II. Stockholm 1993.
- Glete, Jan: Swedish Naval Administration 1521-1721. Leiden 2010.
- Hillingsø, Kjeld: "Broderstrid – Danmark mod Sverige 1657-60". Gyldendal 2009.
- Hillingsø, Kjeld: "Slaget ved Nyborg, 14. november 1659". KHT 2/2009, side 3-17.
- Isacson, Clas-Göran: Skånska kriget 1675-1679. Lund 2010.
- Jacobsen, Sthen: Den Nordiske Kriigs Krønike. Lund 1897/København 1972.
- Jahn, J.H.F.: Christianstads Blocade i Aarene 1677 og 1678 og den danske Armees March til dens Undsætning. Militært Repertorium 2. Rk. Aargang 1846. Kjøbenhavn 1847.
- Jensen, N.P.: Den Skånske Krig 1675-1679. Kjøbenhavn 1900.
- Jespersen, Knud J.V. Afsnit 1648-1720. Revanche og neutralitet 1648-1814. Dansk udenrigs-politik historie 2. 2002.
- Jönsson, Åke: Historien om ett slott. Landskrona Citadell under fem sekler. 1990.
- Malmö Museer: Spelet om Skåne. Lund 1993.
- Mårtensson, Leif: Kristianstad sommaren 1678. Om tvekampen som avgjorde Skånska kriget. Ale, nr. 2. 2000.
- Nielsen, K.V.: Den skånske Krig. Militært Tidsskrift. Nov./Dec. 1975.
- Norrie, J.W.G.: Fra pike og musket til Flinte og Bajonet. Våbenhistoriske Årbøger XI. Kø-  
benhavn 1962.
- Olden - Jørgensen, Sebastian: Kun navnet er tilbage – En biografi om Peter Griffenfeld. Kø-  
benhavn 2000.
- Persson, Stefan og Jimmy Juhlin Alftberg: Undsättningen. Det danska fälttåget till Kristian-  
stad 1678. 2014.
- Rockstroh, K. C.: Vendepunktet i den skånske krig 1676. (August - September 1676). Histo-  
risk Tidsskrift. Fjerde bind. København 1913.
- Rockstroh, K. C.: Udviklingen af den nationale hær i Danmark. II. 1916.
- Rystad, Göran: Karl XI. En biografi. Lund 2001.
- Stille, Athur: Fälttåget i Skåne 1676-1679. Svensk historisk Tidsskrift 1901.
- Ulfhielm, Hans: Kungl. Artilleriet. Karl XI:s och Karl XII:s Tid. 1993.
- Vaupell, Otto: Den danske hærs historie til nutiden og den norske hærs historie til 1814. Kjø-  
benhavn 1872.
- Åberg, Alf og Göte Göransson: Karoliner. 1976.
- Åberg, Alf: Kampen om Skåne under försvenskningstiden . Stockholm 1994.